

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME VE POPÜLİST
EĞİLİMLER: 2007-2009 KÜRESEL FİNANS KRİZİ
BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Ali Sencan GÖKKURT

İstanbul, 2018

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME VE POPÜLİST
EĞİLİMLER: 2007-2009 KÜRESEL FİNANS KRİZİ
BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Ali Sencan GÖKKURT

Öğrenci No:

150771012

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL

İstanbul, 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ Neoliberal Küreselleşme ve Popülist Eğilimler: 2007-2009 Küresel Finans Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme ” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 07.02.2018

Ali Sencan GÖKKURT

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ,
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

07/02/2018

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 150771012 numaralı *Ali Sencan GÖKKURT*'un "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Neoliberal Küreselleşme ve Popülist Eğilimler: 2007-2009 Küresel Finans Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 23.01.2018 tarih ve 2018/04 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oy çokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düşeltme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL
(Beykent Üniversitesi)

Pınar Bal

Doç. Dr. Erküt ALTINDAĞ
(Beykent Üniversitesi)

Erküt Altındağ

ÜYE

Doç. Dr. Selcen ÖNER
(Bahçeşehir Üniversitesi)

Selcen Öner

Adı ve Soyadı : Ali Sencan GÖKKURT
Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Pınar BAL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2018
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : Küreselleşme, Neoliberalizm, Popülizm, 2007-2009
Ekonomik Krizi

ÖZ

NEOLİBERAL KÜRESELLEŞME VE POPÜLİST EĞİLİMLER: 2007-2009 KÜRESEL FİNANS KRİZİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Tez çalışmasında neoliberal küreselleşme ve dünyadaki popülist eğilimler arasındaki ilişki ele alınmıştır. Neoliberal küreselleşmenin 2007-2009 küresel finans krizindeki rolü sorgulanmış ve bununla beraber dünyadaki gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik veya işçi ücretlerinin düşmesi gibi ekonomik eşitsizlik yaratan durumlardaki etkisi ampirik verilere dayanarak araştırılmıştır. Bu ekonomik eşitsizliklerin insanların sosyo-ekonomik durumlarını nasıl etkilediğini görmek için ABD ve Avrupa ülkelerinde yapılmış anketlerden yararlanılmıştır. Anketler özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde yaşayan orta sınıf ve altı insanların krizden kötü etkilendikleri ve bundan dolayı krizin nedeni olarak görülen ekonomik küreselleşmeye karşı tepkili olduklarını göstermiştir. Bununla birlikte, bu dönemlere denk gelen popülist söylemlerin artması ve ABD ve Avrupa'nın birçok ülkesinde yapılan seçim sonuçlarında da açıkça görülen popülist partilere doğru artan eğilimler oldukça anlamlıdır. Çalışmanın sonucu, olumsuz ekonomik koşullar sebebiyle insanlarda oluşan kızgınlık ve öfkenin, yabancı düşmanlığı ve ırkçılığı kullanan popülist partilere oy olarak döndüğünü işaret etmektedir.

Name and Surname : Ali Sencan GÖKKURT
Supervisor : Assist.Prof. Pınar BAL
Degree and Date : Graduate, 2018
Major : International Relations
Key Words : Globalization, Neoliberalism, Populism, 2007-2009
Economic Crisis

ABSTRACT

NEOLIBERAL GLOBALIZATION AND POPULIST TENDENCIES: AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF 2007-2009 GLOBAL FINANCIAL CRISIS

In this thesis, the relation between neoliberal globalization and populist tendencies in the world is discussed. The role of neoliberal globalization in the 2007-2009 global financial crisis was questioned, and the effect on the world of economic inequalities such as income distribution inequality, unemployment or salaries of workers has been researched based on empirical evidence. Surveys in the US and European countries have been used to see how these economic inequalities affect people's socio-economic situation. The surveys have shown that low-middle-class people living in the US and European countries are particularly give negative reaction to the economic globalization that is badly affected by the crisis and therefore the cause of the crisis. However, the increasing tendencies towards populist parties, which are clearly seen in the increasing populist rhetoric associated with these periods and in the election results in many countries of the US and Europe, are quite meaningful. The end result of the study indicates that the irritated and angry people due to adverse economic conditions have returned as support to the populist parties which using xenophobia and racism.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

TABLolar LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
GRAFİKLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. NEOLİBERALİZM VE KÜRESELLEŞME	5
1.1. Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi	5
1.1.1. Genel Bakış ve Kavramsal Analiz	5
1.1.2. Küreselleşme Yaklaşımları	7
1.1.3. Küreselleşmenin Tarihsel Arka Planı	9
1.2. Neoliberalizm İdeolojisi ve Gelişimi	10
1.2.1. Klasik Liberalizmden Neoliberalizme	11
1.2.2. Neoliberalizm ve Ekonomik Küreselleşme İlişkisi	16
2. 2007-2009 FİNANSAL KRİZİ VE ARTAN GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ	26
2.1. Krizin Nedenleri	26
2.2. 2007-2009 Küresel Finans Krizinin Neoliberalizm ile İlişkisi	32
2.3. Gelir Dağılımında Değişimler	36
2.4. Finans Ağırlıklı Birikim Rejimi	41
2.4.1. Yatırım	41
2.4.2. Tüketim Harcamaları	44
2.4.3. Net İhracat ve Sermaye Akışları	46
2.4.4. Kırılgan ve Düşük Büyüme	49
2.4.5. İşsizlik	51
3. EKONOMİK EŞİTSİZLİĞİN POPÜLİST EĞİLİMLERE ETKİSİ	54
3.1. Popülizmin Kavramsal Analizi	54
3.2. Günümüz Popülizmine Genel Bir Bakış	57
3.3. Siyasi Partilerin Sınıflandırılması ve Karşılaştırılması	60

3.4. Popülizmin Yükseliş Nedenleri.....	62
3.5. Popülist Partiler için Yükselen Oylama Desteği.....	64
3.6. Bozulan Ekonomik Koşullar ve Artan Popülist Eğilimler.....	70
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. ABD’de Harcanabilir Gelirin Yüzdesi Olarak Ödenmemiş Tüketici Borcu- milyar \$ (1975–2005)	45
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Krizin Standart Görünümü	27
Şekil 2. Finansallaşma – Gelir Dağılımı İlişkisi	51
Şekil 3. Batı Toplumdaki Sezgisel Parti Rekabeti Modeli	57
Şekil 4. Avrupa'daki Siyasi Partilerin Sınıflandırılması	60

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1. Ekonomik genişleme dönemlerinde kazançların en yüksek %1 ve kalan %99 arasındaki dağılımı.....	36
Grafik 2. Düzenlenmiş Ücret Payı.....	37
Grafik 3. Anglosakson Ülkelerde Gelir Eşitsizliği, 1910-2010.....	38
Grafik 4. Kıta Avrupası ve Japonya’da Gelir Eşitsizliği, 1910-2010.....	39
Grafik 5. Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Eşitsizliği, 1910-2010.....	40
Grafik 6. Yatırım İşletme Fazlası	43
Grafik 7. ABD’de İşsizlik Oranları (1948-2018)	52
Grafik 8. Avrupa Ülkelerinde Tiplerine Göre Popülist Partilerin Aldıkları Oylar ...	65
Grafik 9. Bazı Avrupa ülkelerinde ulusal seçimlerdeki popülist partilere verilen oy oranı.....	66
Grafik 10. En üst % 1’lik kesimin dünya çapında bazı ülke ve bölgelere göre milli gelirden aldığı pay, 1980-2015.....	72
Grafik 11. Alt % 50’lik kesimin dünya çapında bazı ülke ve bölgelere göre milli gelirden aldığı pay, 1980-2015.....	72
Grafik 12. Bazı Seçilmiş Ülke ve Ülke Gruplarındaki İşsizlik Oranları (2000-2017).....	76
Grafik 13. Bazı Seçilmiş Batı Demokrasilerindeki Yıllık Ekonomik Büyüme İstatistiği (1990-2015)	77
Grafik 14. Bazı Seçilmiş Batı Demokrasilerindeki Popülist Parti Oyları (1990-2016).....	78
Grafik 15. Sizce günümüzde ülkenizin karşı karşıya bulunduğu en önemli 2 sorun hangileridir ?	79

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfD	: Alternative für Deutschland (Almanya için Alternatif Partisi)
APS	: Avrupa Para Sistemi
BLS	: Bureau of Labor Istatistics (İşçi İstatistikleri Bürosu)
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
CNN	: Cable News Network (Amerikan Haber Kanalı)
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FED	: Federal Reserve System (Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası)
FIDESZ	: Fiatal Demokraták Szövetsége (Macar Yurttaş Birliği)
G7	: Group of Seven (Dünyanın en büyük 7 ekonomisinin oluşturduğu grup)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
JOBBIK	: Jobboldali Ifjúsági Közösség (Sağcı Gençlik Topluluğu)
KNP	: Kongres Nowej Prawicy (Yeni Sağ Kongresi)
LGBT	: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transseksüel)
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
NAFTA	: North American Free Trade Aggrement (Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Antlaşması)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NEOS	: Das Neue Österreich und Liberales Forum (Yeni Avusturya Liberal Forumu)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SVP	: Schweizerische Volkspartei (İsviçre Halk Partisi)

- SYRIZA** : Synaspismós Rhizospastikís Aristerás (Radikal Sol Koalisyon)
- UKIP** : United Kingdom Independence Party (Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi)
- UNCTAD** : United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
- WID** : World Income Database (Dünya Gelir Veri Tabanı)

GİRİŞ

Siyasal, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve teknolojik gelişmelerin damgasını taşıyan küreselleşme süreci, günümüzde akademik çevrelerce önemle üzerinde durulan ve analizi yapılan kavramlardan bir tanesi haline gelmiştir. Küreselleşme her ne kadar çok boyutlu olarak tartışılrsa da esasen temelinde ekonomik bir süreçtir. Özellikle 1980’lerden bu yana küreselleşmenin ekonomik boyutu, neoliberal bir görünüm kazanmıştır. Dahası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin çöküşüyle beraber dünya ekonomisi, fiilen neoliberal küreselleşmenin güdümüne girmiştir. 1990’larda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Ronald Reagan ve Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher önderliğinde oluşturulan ve Washington Uzlaşısı ile pekiştirilen neoliberal ekonomik sistem 2000’li yıllarda da gelişmeye devam etmiştir ve 2007-2009 krizine rağmen günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Neoliberal küreselleşme uluslararası serbest ticaret rejimini, ekonomide devlet müdahalesinin azaltılmasını, kamusal hizmetlerin özelleştirmelerini teşvik etmiş ve desteklemiştir. Bununla birlikte oluşturulan neoliberal düzen içerisinde ulus-ötesi firmalar (özellikle ABD ve Avrupa kökenli) imalatlarını veya imalatlarının bir kısmını iş-gücünün ucuz (Outsource) ve vergilerin nispeten düşük olduğu (offshore tax havens) ülkelerde yaptırma imkanı bulmuştur ve bundan da epey kârlı çıkmışlardır. Bütün bunlara ek olarak özellikle 2000’li yıllarla beraber imalat sanayinde ileri derecede teknolojik gelişmeler (gelişmiş bilgisayarlar, robot kollar, akıllı üretim bantları gibi) yani üst düzey otomasyon gerçekleşmiştir. Bunlar yüksek büyüme, artan kâr oranları ve üretimde verimlilik yaratmıştır. Mal ve hizmet fiyatları düşmüştür. Fakat özellikle outsourcing yapan ve otomasyonu arttıran ülkelerde işsizlik artmış veya işçi ücretleri düşmüştür. Bununla beraber, imalat sektörü daralmış ve finans sektörü genişlemiştir. Bütün bu olayların sonucu olarak, alt-orta sınıf ile üst sınıf arasındaki gelir dağılımı bozulmuştur. Neoliberal sistemin etkisinde olan hükümetler emek aleyhine gelişen bu durum için hiçbir şey yapmamışlardır. Sonrasında kapitalizmin artık problemi bir kez daha ortaya çıkmış ve bu artık sermaye finans sektörünü iyice genişletmiştir. Bu suni genişleme ve büyüme

sonucunda ABD Merkez Bankası (FED) 2005 yılında faizleri artırmıştır. Fakat üretim ve istihdam olmadan oluşan bu finans balonunun çok uzun sürmeyeceği anlaşılmış ve bankalar borçlanma faizlerini ödeyemeyeceklerini düşündükleri için alt-orta sınıfa yüksek riskli ev alma kredileri sunmuşlardır. İnsanlarda bu kredileri kullanarak yeni ev almaya hücum etmişler ve bu artan ev talebi de emlak balonunu şişirmiştir. Esasen bu alt-orta sınıf insanların varolan işsizlikte ve düşük maaşlarla bu kredileri ödeyemeyeceği anlaşıncı, 2007 yazında kriz ABD’de patlamıştır. Ardından Birleşik Krallık ve daha sonra da Avrupa’ya sıçrayan kriz zincirleme olarak bütün finans sektörünü yani borsaları, bankaları ve şirketleri olumsuz yönde etkilemiş birçoğunu iflas ettirmiş ve batırmıştır. Zaten yüksek olan işsizlik oranları iyice artmış ve suni olduğu anlaşılan ekonomik büyüme de iyice düşmüştür, enflasyon yükselmiş, stagflasyon baş göstermiştir ve dünya ekonomisi durgunluk dönemine girmiştir. İşte bütün bunların sonucu olarak, ekonomik eşitsizliklerin ve bozulan ekonomik gündemin yarattığı kızgınlık ve hayal kırıklığı insanları popülist partilere yönlendirmiştir. Popülist partilerin hedefinde de bütün bu ekonomik problemlerin günah keçisi olarak gördükleri göçmenler vardı. Bu da göçmen karşıtlığını, ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını arttırmıştır.

Günümüzde neoliberal küreselleşmenin yarattığı olumsuz ekonomik koşullar sonucu dünyanın pek çok ülkesinde alt-orta sınıfların eridiğine, yüksek işsizlik oranlarına, gelir dağılımı adaletsizliğine ve bunlara bir tepki olarak oluşan ve giderek artan popülist eğilimlere dikkat çekmek bu çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca anti-demokratik ve şiddet içerikli popülist söylemler hem ABD’de, hem Birleşik Krallık’ta ve hem de Avrupa ülkelerindeki insanların üzerinde dışlayıcı, ayrıştırıcı, ötekileştirici, düşmanlaştırıcı ve kutuplaştırıcı etkiler oluşturmaktadır. Tarihe baktığımızda, 1929 Büyük Buhranı akabinde 1930’lu yıllarda yükselen faşizm dalgası ve çıkan İkinci Dünya Savaşı bizlere bu konuda bir ders niteliğindedir. Bu yüzden günümüz popülizmi faşizme evrilmeden bu konu ile ilgili endişeleri dile getirmek ayrıca önemlidir. Tezin araştırma sorusu: Neoliberal küreselleşme sürecinin yarattığı ekonomik eşitsizliklerin ve hem bu sürece bağlı olarak gelişen hem de bu eşitsizlikleri artıran 2007-2009 küresel finans krizinin 2016 yılında ABD’de Donald Trump’ın başkan seçilmesindeki, yine 2016 yılında gerçekleşen Birleşik Krallık’ın

Avrupa Birliği'nden ayrılması sonucuna varan Brexit sürecindeki ve 2014 yılından beri Avrupa'nın birçok ülkesindeki popülist partilerin oylarının yükselişindeki etkisi nedir ?

Tezin amacı; neoliberal küreselleşme süreci dünyada ne gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır, neoliberal küreselleşme herkes için refah ve fırsat artışı mıdır, yoksa eşitsizlik ve adaletsizliğin yeni biçimlerini mi doğurmuştur, neoliberal küreselleşme ABD'de, Birleşik Krallık'ta ve Avrupa ülkelerinde popülist eğilimleri güçlendirmiş midir sorularına cevap aramaktır. 1980'lerden beri devam eden neoliberal küreselleşme süreci bütün dünyada gelir dağılımı adaletsizliğini ve ekonomik eşitsizlikleri arttırmıştır. Bu süreç aynı zamanda 2007-2009 küresel finans krizine zemin hazırladığı gibi, kriz de bu sürecin getirdiğı ekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirmiştir. Bozulan ekonomik koşullar insanlarda neoliberalizmi içselleştirmiş düzen partilerine karşı derin bir kızgınlık ve öfke yaratmıştır. Bunun sonucunda ABD, Birleşik Krallık ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere bütün dünyada popülist eğilimler artmıştır. Bu hipotez neoliberalizm ve küreselleşmenin ekonomik boyutu arasındaki ilişki, neoliberal küreselleşme-küresel 2007-2009 finans krizi arasındaki ilişki ve bozulan ekonomik koşullar-popülist eğilimler ilişkileri incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

İlk bölümde, neoliberalizm ve küreselleşme kavramları teorik ve tarihsel olarak açıklanarak neoliberalizm ile ekonomik küreselleşme ilişkisi ortaya konmuştur. Bu bölümde, bu konu üzerine yazılmış olan akademik makaleler ve kitaplardan kaynak olarak yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise neoliberal küreselleşmenin, 2007-2009 finans kriziyle ilişkisi ve bu krizin ortaya çıkmasındaki rolünün ne olduğu incelenmiştir. Bununla beraber, krizin altında yatan nedenler ve aynı zamanda ABD, Birleşik Krallık ve birçok Avrupa ülkesinde neoliberalizm ve buna bağılı krizin neden olduğu gelir dağılımı eşitsizliğı, düşük büyüme, ihracatın azalması, yatırımın azalması, tüketim harcamalarının artması, işsizlik ve işçi ücretlerinin düşmesi gibi ekonomik eşitsizlik yaratan durumlar irdelenmiştir. Bu bölümde yine kaynak olarak konuyla ilgili akademik makale ve kitaplardan ve bunlara ek olarak Oxfam, Uluslararası Emek Örgütü (ILO), Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Dünya Bankası, Uluslararası

Para Fonu (IMF), Avrupa istatistik Ofisi ve ABD İşçi İstatistikleri Bürosu (BLS) veri tabanlarından alınan istatistiklerden ve yayınladıkları raporlardan yararlanılmıştır. Üçüncü bölümde, popülizm kavramı teorik ve tarihsel olarak açıklanarak daha önce belirtilen ekonomik eşitsizliklerin popülist eğilimlerin artmasında etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Bu bölümde, kaynak olarak akademik makaleler ve kitaplar, Eurobarometer anketleri ve ParlGov veri tabanından alınan seçim sonuçları istatistikleri kullanılmıştır. Tüm bunlara dayanılarak yorumlanan bir sonuç bölümüyle çalışma sonlandırılmıştır.

1. NEOLİBERALİZM VE KÜRESELLEŞME

1.1 Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi

Küreselleşme, klasik liberal anlayışın 1980'lerle beraber tekrar, fakat bu sefer neoliberalizm adıyla gündeme gelmesiyle yaygınlaşan ve 1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber liberal ve kapitalist ideolojinin egemenliğini de arkasına alarak bir ivme kazanan günümüz ekonomi-politik tartışmalarının önde gelen bir kavramıdır. Bununla birlikte küreselleşme sadece ekonomi-politik disiplininin bir konusu olmamakla beraber tanımlanması ve çözümlenmesinde görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada küreselleşmenin ekonomi-politik ilgisi kurulmadan önce kavramın kendisi açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1.1 Genel Bakış ve Kavramsal Analiz

'Küresel' kavramı ilk kez işlevsel olarak, Marshall McLuhan'ın *Gutenberg Galaksisi* (1962) ve *Medya'yı Anlamak* (1964) adlı kitaplarında "küresel köy" kavramsallaştırması yapmasıyla literatüre girmiştir (Ball, 2016). Marshall McLuhan, iletişimdeki çağdaş ilerlemeler sonucunda 'daraltılmış' dünyayı tanımlamak için bu ifadeyi kullanmıştır. McLuhan'a göre, genelde haberleşme teknolojileri (telgraf, telefon gibi) özelde ise radyo ve televizyon, dünyayı aynı duyguların paylaşıldığı küresel bir köy haline getirmiştir (McLuhan, 1962: 31 Aktaran Arıboğan, 2017: 29). 'Küreselleşme' kavramı ise ilk olarak George Modelski'nin 1968 yılında *International Studies* dergisinde yayınlanan *Komünizm ve Siyasetin Küreselleşmesi* adlı makalesiyle literatüre girmiştir. Modelski, bu çalışmada, küreselleşmeyi politik bağlamda incelemektedir (Yalçınkaya, 2016: 8-9)

Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır ve küreselleşme kavramından ne anlaşıldığı veya ne algılandığı çeşitli çevrelere göre değişmektedir. Küreselleşme kavramı, farklı disiplinler içerisinde farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Örneğin; ünlü sosyolog Anthony Giddens'a göre küreselleşme; "uzak yerlerdeki olayların yerel olayları biçimlendirdiği şekilde, dünya çapında sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasıdır. Uzak yerellikleri birbirine bağlayan bu yoğunlaşma öyle bir şekilde gerçekleşmektedir ki, yerel olaylar, kilometrelerce uzaktaki olaylar tarafından

biçimlendirilmekte ve bunun tersi de söz konusu olmaktadır” (Giddens, 1990: 135 Aktaran Yalçinkaya, 2016 :11). Bir ekonomist olan Dani Rodrik küreselleşmeyi, “geleneksel uygulamalarını değiştirmeleri için toplumlara baskı yapan, mal, hizmet ve sermaye piyasalarının bütünleşmesini içeren bir süreç” olarak tanımlamaktadır (Rodrik, 1997: 29 Aktaran Yalçinkaya, 2016: 11). Bir başka ekonomist John H. Dunning küreselleşmeyi; “çok uluslu şirketlerin sınır-aşan üretimlerini etkileyen dünya kaynaklarının yapısını ve örgütlenmesini değiştirecek şekilde, üretimin uluslararasılaşmasındaki artışı yansıtan bir durum” olarak görmektedir Dunning, 1993: 85 Aktaran Yalçinkaya, 2016: 11).Siyaset bilimci Manfred Steger ise küreselleşmeyi; “dünya ölçeğindeki sosyal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri yaratan, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu bir kümesi” olarak tanımlamaktadır (Steger, 2003: 13 Aktaran Yalçinkaya, 2016: 20).Yine bir sosyolog olan Roland Robertson’a göre küreselleşme; “dünyanın sıkışması ve dünyanın bütünselliği bilincinin yoğunlaşması yani 20. yüzyılda ortaya çıkan somut küresel karşılıklı bağımlılık ve küresel bütünlük bilincidir”. (Robertson, 1999: 13 Aktaran Yalçinkaya, 2016: 20)

Bu tanımlamalar bağlamında küreselleşme sürecinin işleyişinde etkili olan ve karar alma mekanizmalarının yerel veya küresel çaptaki eylemlerini açıklayan dört alt süreç mevcuttur. Bunlar; *“dünya çapında yayılma, karşılıklı bağımlılaşma, yoğunlaşma ve bütünleşme”* süreçleridir. Temel süreç olan küreselleşmeyi açıklayıcı bu alt süreçler, ekonomik, politik veya kültürel herhangi bir ögenin ya da durumun küresellik kazanmasında görülmektedir. Küreselleşme, ilk olarak, bir malın/hizmetin, finansal sermayenin, bir işçinin, bir kavramın, bir bilginin, bir tarzın, bir yöntemin, kısacası herhangi bir toplumsal ögenin veya durumun *dünya çapında yayılmasına* dayanmaktadır. Küreselleşmenin betimlenmesi bununla sınırlı değildir, bu yayılma/yaygınlaşma sürecinde ögeler ya da ögelerin mülkiyetini elinde bulunduranlar arasında bir etkileşim ve *karşılıklı bağımlılık* doğmaktadır. Karşılıklı bağımlılık çerçevesinde ögelerin bir araya gelişi zaman içinde sıklaşmakta; bağlantılılık *yoğunlaşmaktadır*. Sonunda, ögelerden bir veya birkaçının baskın olanlarla yer değiştirilmesi gerçekleşmekte ve bu kolektif değişiklik, *bütünleşme* süreci ile tamamlanmaktadır (Yalçinkaya, 2016: 20-22). Bu bağlamda David Held ve arkadaşları küreselleşmeyi; *“dünya çapındaki karşılıklı bağlanmışlığın etkilerinin*

genişlemesi, yoğunlaşması, hızlanması ve artması” olarak tanımlamıştır (Held vd, 1999: 2).

Steger, Robertson, Giddens, Dunning, Rodrik, Held ve McGrew’in tanımlamaları küreselleşmeye nesnel yaklaşımın sonuçlarıdır. Bu yaklaşımlardan yola çıkarak bir tanımlama yapılacak olursa küreselleşme; hayatlarımızın, bizden çok uzaklarda alınan kararlar ve gerçekleşen olaylar tarafından biçimlendirilmesi anlamına gelen karşılıklı bağlanmışlık ağlarının zamanla artarak yoğunlaşması doğrultusunda, dünya çapında oluşan bütünleşme eğilimlerinin güçlenmesi sürecidir.

1.1.2 Küreselleşme Yaklaşımları

Küreselleşme kavramı ile ilgili nesnel tanımlamalar bize küreselleşmeyi farklı disiplinler açısından ve tarafsız bir şekilde açıklamaktadır. Küreselleşme sürecini daha iyi çözümleyebilmek için David Held ve arkadaşları tarafından (1999) kategorize edilmiş 3 farklı küreselleşme yaklaşımının da incelenmesi gerekmektedir. Bunlar; Hiperküreselciler (*hyperglobalizers*), şüpheciler (*sceptics*) ve dönüştürücülerdir (*transformationalists*).

Hiperküreselcilik küreselleşmeyi 1980’lerden itibaren yaygınlaşan, derinlemesine bir etki yapan devrimsel ekonomik, kültürel, teknolojik ve siyasal değişimler olarak nitelendirir. Küreselleşme yanlısı neoliberal perspektifi savunan bu görüşe göre bilgiye ulaşma ve haberleşme alanlarındaki dijital devrime, küresel bir finansal sistemin ve dünyanın hemen her tarafından erişilebilir küresel malların ortaya çıkmasına vurgu yapar. Bu bağlamda hiperküreselcilerin temsilcilerinden Kenichi Ohmae, küreselleşmeyi “*insanların küresel piyasa koşullarına her yerde giderek daha çok bağlı olduğu yeni bir dönem*” olarak tanımlamaktadır (Ohmae, 1995: 5 Aktaran Held vd, 1999: 3). Hiperküreselciliğin en önemli noktası, ulus-ötesi aktörlerin gittikçe egemen olduğu küresel düzende ulusal sınırlar ve bu çerçevede devletlerin önemsiz hale geldiği bir ‘sınırsız dünya’ olgusunda yakalanabilir. Bu sebeple küresel ortamda ulusal ekonomik stratejiler neredeyse işe yaramaz. Küresel piyasaların gerekliliklerine direnmek, hem zararlı hem de tamamen beyhude çabalar. Bu nedenle hiperküreselciler, piyasaların devlete karşı elde ettiği zafere işaret eden küreselleşmeye yönelik güçlü ve olumlu bir tavır takınır ve onu ekonomik

dinamizm ve bütün dünyada büyüyen bir zenginlikle bağdaştırır. Margareth Thatcher ve Ronald Reagan gibi liderler bu görüşün siyasal ve ideolojik öncüleridirler (Heywood, 2013: 37).

Hiperküreselcilerin aksine şüpheciler küreselleşmeyi bir hayal ürünü olarak görmektedir ve birbirine entegre olmuş bir küresel ekonomi fikrine katılmamaktadırlar. Şüphecilerin en önemli temsilcilerinden olan Paul Hirst ve Grahame Thompson, ekonomik faaliyetlerin büyük bir kısmının hala ulusal sınırlar içinde yapıldığına ve uluslararası ticaret ile sınır-ötesi sermaye hareketlerinin yeni ortaya çıkmış ekonomik etkinlikler olmadığını iddia etmişlerdir (Hirst ve Thompson, 1996 Aktaran Held vd, 1999: 5). Onlara göre küreselleşme, piyasa odaklı bir ekonomik gündem geliştirmek isteyen siyasetçilerin ideolojik bir aracıdır ve hiperküreselciler tarafından abartılmaktadır. Bu bağlamda küreselleşme süreci, dünya çapında neoliberal politikaları meşrulaştırmak için kullanılan bir kılıftır (Hirst ve Thompson 1996 Aktaran Heywood, 2013: 38).

Küreselleşmeye dair birbiriyle zıt bu iki görüşün dışında bir başka görüş olan dönüşümcüler bu konuya ideolojik bir bakış açısıyla yaklaşmaz ve bu süreci toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel bir değişim süreci olarak tanımlarlar. Bu görüşün temsilcileri Anthony Giddens, J. Aart Scholte, Manuel Castells, Saskia Sassen, Roland Robertson ve James Rosenau gibi isimler bulunur. Onlara göre küreselleşme, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden biçimlendiren sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin arkasındaki temel siyasal güçtür (Held vd, 1999: 8). Onlar dünya siyasetinin geleneksel özelliklerini kaybettiğini ve bu süreçte çok derin değişiklikler olduğunu kabul ederler. Dönüşümcüler, küreselleşmeyi bir değişim ve dönüşüm süreci olarak ele alırlar fakat çok değiştiğini göz ardı etmeden herşeyin değişmediğini söylerler ve küreselleşmeyi ne çok fazla olumlayıp bu sürece kapılıp giderler ne de çok fazla kötüleyip bu süreci reddederler. Dolayısıyla dönüşümcüler bu üç küreselleşme yaklaşımı arasında en çok kabul gören yaklaşımdır (Heywood, 2013: 39).

1.1.3 Küreselleşmenin Tarihsel Arka Planı

Son olarak küreselleşmenin tanımından yola çıkarak tarihselliği için bir çıkarım yapılabilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi; küreselleşme, dört alt süreci, dünya çapında yayılma, karşılıklı bağımlılaşma, yoğunlaşma ve bütünleşme süreçlerini içeren, ulusal çaptaki ekonomik, politik ve kültürel sınırları aşma (ulus-ötesileşme) bağlamında bir süreçtir. Bu yapısı dolayısıyla küreselleşmenin 1960'larla birlikte yükselen, 1980'lerde gündeme oturan ve 1990'larda kökleşen bir durum veya bir süreç olduğu bellidir. Bundan önceki dönemlerde ise karşılıklı bağımlılık, yoğunlaşma ve entegrasyon eğilimlerinin zayıf olduğu, sadece dünya çapında yayılmadan bahsedebileceğimiz bir uluslararasılaşma durumu söz konusudur. Bu dönemde, yeni keşfedilen kıtalardan hammadde ve işgücü sağlanması, bu pazarlara imal edilmiş ürünler satılması, ulaştırma altyapısının gelişmesiyle ticaretin artması gibi ekonomi odaklı kıtalararası ve uluslararası bağlantılılık gözlenmektedir. Ancak, 1960'larla birlikte teknolojik ve kurumsal altyapı imkanlarının ilerlemesiyle giderek artan ve yoğunlaşan etkileşim ortamında ekonomik, siyasal ve kültürel alandaki tüm karşılıklı ilişkiler, bağlantılılıktan öteye, bağımlılık ve bütünleşme yaratmıştır (Nye and Keohane, 1977 Aktaran Viotti ve Kauppi, 2016: 144). Küreselleşme olgusu, öncül dönemlerin ekonomik ağırlıklı niteliğinin yanı sıra tüm sosyal bilim dallarının inceleme konularının arasına girmiştir.

Küresel ve küreselleşme kavramlarının kökeni 1960'lı yıllara kadar geri gitse de küreselleşme ile ilgili akademik çalışmaların sayısı 1990'lı yıllarla beraber artmaya başlamıştır ve 2000'li yıllarla beraber bu alandaki çalışmaların artış hızında adeta bir patlama yaşanmıştır. Öyle ki 'SAGE Publications' veri tabanını kullanarak araştırma yapıldığında 1981 yılına kadar küreselleşmeyle ilgili sadece 105 makale bulunduğu görülebilmektedir. Bu sayı 1991 yılına gelindiğinde 686'dır. Yani 1990'lara gelindiğinde küreselleşme kavramını akademik makalelerde pek görülmemektedir. Bunun sebebi 90'lı yılların başında Soğuk Savaş'ın hala tam anlamıyla bitmemesi ve yeni gelişen haberleşme teknolojilerinin özellikle internetin daha işlevsel olarak kullanılmaya başlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak Soğuk Savaş bitip Batı blokunun, Doğu blokuna üstün gelmesiyle ve doğal olarak Batı'nın ekonomik sistemi kapitalizmin dünyada tek ve egemen sistem olarak

kalması ve gelişen haberleşme teknolojilerinin de günlük hayatta kullanılmaya başlanmasıyla birlikte küreselleşmenin de hız kazandığı görülmektedir. Bunun sonucunda 1991-2001 yılları arası küreselleşmeyle ilgili makale sayısı 9.218'ye yükselmiştir. 2001-2017 yılları arasında ise bu sayı 52.314'e çıkmıştır (SAGE, 2017).

Tüm bu kavramsal ve tarihsel tanımlamalar ışığında küreselleşmenin bilgi birikimi açısından eski çağlardan başlayıp sürekli üzerine koyarak bugünlere gelen yeni bir olgu ve yeni bir süreç olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde 1980'lerde oluşan küresel sistem ve neoliberalizm ilişkisi incelenerek küreselleşmenin ekonomik boyutu açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2 Neoliberalizm İdeolojisi ve Gelişimi

20. yüzyılın son çeyreğinde neoliberalizm dünyaya damgasını vurmuştur. Neoliberalizm, geliş hazırlıkları 1970'lerde yapılmaya başlanmış ve 1980'de yürürlüğe giren küresel ekonomi politikasının arkasındaki ideolojinin ismidir (Kazgan, 2016: 11). Neoliberalizm, sadece yeni bir ekonomik kalkınma tezi olarak değil aynı zamanda siyasal hedef ve toplumsal örgütlenme modeli olarak da her alanda hakimiyetini kurmuştur. Aslında ilk bakışta neoliberalizmin görünür hedefi planlı ekonomik sistemler ve komünist rejimler olmuştur. Bununla birlikte Batı dünyasında bu tip rejimlerin yok denecek kadar az olması sonucunda çok geçmeden neoliberalizmin gerçek hedefinin, sosyal adalet ve ekonomik büyüme hedefini birleştiren İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana egemen olan Keynezyen politikalar olduğu anlaşılmıştır. Keynezyen politikaların desteklediği refah devleti sisteminin müdahaleci ve paylaşımcı uygulamaları ile beraber ortaya çıkan düzenlenmiş pazar ekonomisi neoliberalizmin esas düşmanıydı (İnsel, 2004: 7-8).

“Neoliberalizm, aslında temel olarak 19. yüzyıl klasik liberalizm politikalarının günümüze uyarlanmasıdır” (Heywood, 2014: 67). Neoliberalizm de klasik liberalizmin; devlet müdahalesinin azaltılması, serbest piyasa ekonomisinin desteklenmesi, serbest ticaretin önündeki bütün engellerin kaldırılması, kamu harcamalarının kısılması ve vergilerin azaltılması gibi ilkelerini benimsemiştir. Klasik liberal anlayış 19. yüzyılda Birleşik Krallık öncülüğünde uygulanmakta iken

günümüzde neoliberal anlayışın bayraktarlığını ABD yapmaktadır. Bir sonraki bölümde liberalizmden neoliberalizme evrilen süreç incelenecektir.

1.2.1 Klasik Liberalizmden Neoliberalizme

Klasik liberalizm liberal geleneğin ilk zamanlarında ortaya çıkmıştır. Klasik liberalizm feodalizmden kapitalizme geçiş döneminde gelişmeye başlamış ve 19. yüzyıldaki sanayi devrimiyle birlikte yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu yüzden klasik liberalizm bazen 19. yüzyıl liberalizmi olarak da isimlendirilir. Klasik liberalizmin ortaya çıktığı yer kapitalist ve sanayi devrimi süreçlerinin en üst düzeye çıktığı ülke olan Birleşik Krallık'tır. Klasik liberalizmin merkezi teması bencil bireyciliktir. Klasik liberaller insanları kendi bencil çıkarlarının peşinde koşan rasyonel yaratıklar olarak tanımlarlar. Dolayısıyla, büyük oranda kendi kendine yetebilen bireylerden oluşan atomistik bir toplum yaklaşımına inanırlar. Bu atomist toplum anlayışı, müdahalesizlik ya da birey üzerinde dışarıdan hiçbir sınırlamanın olmadığı “*negatif özgürlük*” inancıyla pekiştirilir. Bu yaklaşımda devlete ve tüm şekilleriyle hükümet müdahalesine karşı derin bir hoşnutsuzluk vardır (Örs ve Berktaş, 2015: 58-62).

En iyi durumda bile devlet, Thomas Paine'nin ifadesiyle “*gerekli bir kötülük*”tür (Örs ve Berktaş, 2015: 65). Devlet, en azından düzeni ve güvenliği sağlaması ve toplumsal sözleşmelerin uygulanması açısından zorunludur. Bununla birlikte, topluma müşterek bir irade empoze etmesi yoluyla bireyin özgürlüğünü ve sorumluluğunu kısıtlaması açısından kötülüktür. Bu sebeple klasik liberal anlayışa göre devlet, vatandaşın diğer vatandaşların tecavüzünden korunması rolüyle sınırlı olduğu, John Locke'un ifadesiyle “*gece bekçisi*” gibi çalışan minimal bir devlet olarak kurgulanır (Heywood, 2014: 61). Klasik liberalizmin iktisadi anlamdaki öğretisi veya teorisi de bu müdahalesizlik ilkesine dayanır. Bu bağlamda, serbest piyasa sistemine duyulan derin bir güvenle ve ekonominin devlet müdahalesi olmadan kendi haline bırakıldığında en iyi şekilde işleyeceği inancıyla desteklenir.

Klasik liberalizmin iktisat öğretisi veya klasik iktisat teorisi, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında, Adam Smith (1723-1790) ve David Ricardo (1770-1823) gibi siyasal iktisatçıların eserleriyle ortaya çıkmıştır. Adam Smith'in

1776 yılında yayınlanan *Ulusların Zenginliği* başlıklı kitabı bir çok açıdan ilk iktisat ders kitabıdır. Smith, insan doğasına dair rasyonalist ve liberal varsayımlarından çokça yararlanmış ve toplum içerisindeki devletin istenen rolü etrafındaki tartışmalara katkıda bulunmuştur. Adam Smith'in kitabı temelde Batı Avrupa'da sonu gelmekte olan merkantilist çağa yönelik tepkisinin ürünüdür.

16. ve 17. yüzyıllarda hakim iktisadi görüş merkantilizmdi. Merkantilizm mal ihracatını teşvik edip ithalatı kısıtlama yoluyla ekonomiye devletin müdahalesini gerektirmiştir, çünkü merkantilist çağda zenginliğin temel kaynağı ihracatın ithalatı aşması yoluyla elde edilen altın birikimi olmuştur. Merkantilizm devletin sağladığı korumacılıkla desteklenen tekel rantlarına dayalı bir sistemdi (Kazgan, 2016: 40). Vergi gelirlerine bağlı kalamayan devlet, askeri ve mali masraflarını karşılamak için düzenli olarak özel bankalara başvurmak zorunda kalmıştır. Ayrıca finans merkezlerinden (Amsterdam, Cenevre, Hamburg) ödenek almak ve uluslararası borçlarını ödemek için de devlet bu özel bankalara yönelirdi. Kraliyetin kendilerine olan bağımlılığından yararlanan tüccar ve finansçılar devlet mekanizmasının her noktasına sızılmaktaydılar. Tüccarlar vergilerin, finansçılar ise kraliyetin maliyesinin idaresini üstleniyorlardı. Böylelikle, ekonomik siyasetin gidişatında kendi görüşlerini dayatabilecekleri, fırsatları değerlendirebilecekleri (tekel ayrıcalıklarına sahip olma, devlet siparişleri), adalet ve vergi takiplerinden korunabilecekleri bir konuma yerleşmişlerdi (Adda, 2013: 38).

İngiltere'de James Watt'ın 1781 yılında buhar makinesini icat etmesiyle yeni bir dönem başlamıştır. Daha sonra buhar makinesinin dokuma tezgahlarına uyarlanmasıyla pamuk ve yün dokumacılığında 'araba-çıkırcı makinesi' kullanılmaya başlanmıştır ve böylece sanayi devrimi gerçekleşmiştir (Merriman, 2010: 369 ve 527) . Bu devrimin sunduğu yeni bir gelir kaynağı ve yeni olanaklar ticarete değil sanayi üretimine dayanmaktaydı. Merkantilizmin yoğun devlet müdahalesine dayalı ekonomisinin yerini Adam Smith'in "*görünmez el*" ine dayanan serbest piyasa ekonomisi almaktaydı. Smith, merkantilizm yerine ekonominin devlet tarafından kendi haline bırakıldığında daha iyi işleyeceğini inanmıştı (Kazgan, 2016: 41).

Smith, piyasanın özgür bireylerin kararları ve isteklerine göre işlediğine inanmıştı. Piyasa açısından özgürlük, tercih özgürlüğüydü: İş dünyasının hangi

malları üreteceğini seçme özgürlüğü, işçinin çalışmak istediği yeri ve patronunu seçebilme özgürlüğü ve tüketicinin hangi mal ve hizmetleri satın alacağı konusundaki özgürlüğü. Bütün bu özgürlüklerin oluşturduğu piyasa ilişkileri ise gönüllü sözleşmeye dayalıdır; bu sözleşme, haz ile servetin elde edilmesi ve tüketilmesini bağdaştıran bencil çıkarlarının peşindeki bireylerdir (Heywood, 2014: 65).

Klasik iktisadın albenisi, ekonominin piyasa güçlerine göre işlediği ve buna bağlı olarak iktisadi refahı arttırıcı etki yapacağı varsayımdır. Örneğin, hiçbir üretici malının fiyatını kendi belirleyemez. Mal veya hizmet fiyatları piyasadaki ürünün miktarı ve tüketicinin sayısına bağlı olarak piyasa güçleri tarafından belirlenir. Bunlar arz ve talep güçleridir. Piyasa kendi kendini düzenleyebilen bir sistemdir ve dışarıdan devlet müdahalesine ihtiyaç yoktur. Piyasayı düzenleyen Adam Smith'in “görünmez el” diye adlandırdığı mekanizmadır (Smith, 2014: 485). Kendi kendini düzenleyen piyasa fikri, kişisel çıkarlarımızın, bizi, başkalarının da çıkarına hizmet edebilecek şeyleri yapmaya iteceğini düşünen liberal inancı yansıtır. Smith kitabında bu inancı şöyle ifade etmiştir:

“Akşam yemeği yeme umudumuz kasabın, fırıncının veya bira üreticisinin cömertliğinin sonucu değil, bu kişilerin kendi çıkarlarını gözetmedeki hassasiyetlerinin bir sonucudur” (Smith, 2014: 16).

“Görünmez el” daha sonraları iktisatçılar tarafından işsizlik, enflasyon veya ödemeler dengesi açıkları gibi problemlerin piyasa sistemi tarafından nasıl çözülebileceğini açıklamak için kullanılmıştır. Örneğin, işsizlik varsa, bu çalışma çağındaki insan sayısının mevcut çalışılabilinecek işlerden fazla olduğu anlamına gelir yani emek arzı, talebi geçmiştir. İşsizliği azaltmak için piyasa güçleri, işçi ücretlerini düşürür ve ücretler düştükçe işverenler daha fazla işçi çalıştırabilir. Bu bağlamda piyasa güçleri, devlet müdahalesi olmadan işsizliği tamamen ortadan kaldırabilir (Heywood, 2014: 66).

Serbest piyasa fikri 19. yüzyıl boyunca Birleşik Krallık'ta hakim iktisadi anlayıştı. Bu düşünce en üst noktasına “*laissez faire*” (bırakınız yapsınlar) öğretisi ile ulaşmıştır. Aslında söylemi geliştiren Fransız iktisatçı François Quesnay'nin bahsettiği 18.yüzyılın ortalarında Fransa'daki tahıl ihracatına devletin koyduğu

yasakların, getirdiği kısıtlamaların kaldırılmasından ibaretti (Kazgan, 2016: 37). Fakat 1830'lu yıllar sonrası İngiltere'sinde bu, devletin ekonomik rolünün olmaması ve ekonomik hayatın kendi haline bırakılması anlamına gelmekteydi. Laissez faire görüşü, çocukların çalıştırılmasının kısıtlanması, çalışma saatlerinin düşürülmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi her türlü devlet müdahalesine karşıdır. Bu şekildeki bir ekonomik bencilliğin dayanağı, sınırlandırılmamış kâr arayışının sonuç olarak genel faydaya yol açacağı şeklindeki inançtır.

Böyle bir ortamda gelen Birinci Sanayi Devrimi'nin kapitalist sınıfı için tam rekabet koşullarında 'serbest piyasa ekonomisi' düzeni isteği çok normaldi. Merkantilist dönem örneği, İngiltere'de Sanayi Devrimi'ni izleyerek ortaya çıkan 'tam serbest piyasa' talebine devletin olumlu politika uyumunun mantığını ortaya koymaktadır. Farklı bir biçimde belirtmek gerekirse, ülkeye zenginlik kaynağı olan kapitalist sınıfının istediği devlet politikası ne ise, devletin politikası onu karşılamak üzere düzenlenmekteydi. Bu politika İngiliz egemenliğinin hakimiyetinde olan yabancı yerlerde, İngiliz işadamlarının menfaatlerine uygun bir şekilde aynen uygulanıyordu. İngiltere çıkışlı iktisat kuramı da bunu iktisat bilimi olarak evrenselleştirmekteydi.

Ne var ki, 19. yüzyılın ortasına gelinirken, eskisinin tasfiyesine yardımcı, yenisinin gelişimine öncü ve destek olan bu yeni piyasa sistemi, işçi sınıfının aleyhine işlemekteydi; önceki dönemde emek için verilen ödneğin 'Eski Yoksul Yasaları'¹ gibi destekler kaldırılmıştı (Merriman, 2010: 556-559). 19. yüzyılın ortasında işçi sınıfı sefaletle düşünce sonuç, Avrupa çapında 1848 ayaklanmaları olmuştur; bütün Avrupa'yı derinden sarsmıştır (Merriman, 2010: 612-615). 'Görünmeyen el' üretim ve zenginleşme artışına katkı yaparken, işçinin bundan alacağı payı ihmal etmiştir. Oysa, Adam Smith gibi bir ahlak felsefecisinin, nüfusun çoğunluğunu oluşturan bir kesimi aç bırakmayı hedeflediği düşünülemezdi. Onun *Ulusların Zenginliği* adlı kitabında, açık bir biçimde, tam serbest piyasa ekonomisinin varlığı şartını getiren bir açıklama yoktu; Yoksullar Yasası'nın kaldırılması, işçi örgütlenmelerinin engellenmesi veya gümrük vergilerinin kaldırılması gibi uygulama şartları da getirilmemişti (Kazgan, 2016: 39).

¹ Bu yasalar, ücretin, özgür emek piyasasında serbestçe oluşarak düşmesine izin vermiyordu.

Bu durumun önemini fark eden, dikkate alan, paylaşımdaki bozulmaya dikkatini veren Karl Marx ve Friedrich Engels ikilisinin beraber yazdıkları *Komünist Manifesto* (1848) tam da Avrupa’da patlayan 1848 isyanları sırasında basılmış, piyasaya çıkmıştır. Avrupa’da yayılan işçi ayaklanmalarına eklenen *Komünist Manifesto*’nun etkileri üst üste gelince, zorunlu olarak devletlerin ‘görünen elleri’, işçi sınıfının sefaletini en azından dayanılır düzeye getirmeyi sağlayacak önlemleri almaya götürmüştür (Kazgan, 2016: 17). Ardından gelen finansal 1873 krizi ise, kapitalizmin yeni ve şiddetli bir krizini daha meydana çıkarmıştır. ABD’de başlayan ve sonra Büyük Britanya, Orta ve Batı Avrupa’ya sıçrayan kriz ekonomik büyümeyi düşürmüş, deflasyona neden olmuş, borsaları ve bankaları batırarak ve işsizliği de arttırmıştır. Bu nedenle, Kuzey ve Güney Amerika kıtasına göç işsizlikten kaçmanın bir yolu olmuştur (Fülberth, 2014: 174).

Buna rağmen, bu krizden kurtulurken barışçı bir çözüm bulunamamış olmalı ki, Afrika kıtasının parçalanması ve istila edilmesine başlanılmıştır. Bir yandan Afrika’nın yeni yerleri keşfedilmiş, diğer yandan geçmiş dönemlerin sömürgecileri (Portekiz ve İspanya) yerlerini İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, Almanya ve Rusya gibi yeni sömürgeci devletlere bırakmak zorunda kalmışlardır (Sander, 2011: 225-227). Ancak görünen o ki bu da yeterli olmamış ve 1914’te başlayan Birinci Dünya Savaşı, altın para sistemiyle beraber, ‘Laissez Faire’ ekonomisinin fiilen sonunu getirmiştir (Fülberth, 2014: 212).

Batı tarihinde ne yerel ne küresel çapta serbest piyasa ekonomisi gelip yerleşip ilk ve son söz söyler olamamıştır, sistem bir görünüp bir kaybolmuştur. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra da ‘Görünmeyen el’in tekrar görünür hale gelmesi yarım yüzyıldan fazla sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından patlayan 1929 krizi ve Büyük Buhran yılları sonunda, John Maynard Keynes’in “*Genel Teorisi (1936)*”ni, onun da devamında İkinci Dünya Savaşı’nı getirmiştir. Savaş sonrası ‘görünmeyen el’ bir süre unutulmuştur; olayların seyri buna izin vermemiştir. Savaş sonrası siyasi konjonktür, bağımsızlıklarını kazanmaya çalışan sömürgeler bir tarafta, sosyalist bir blok kurarak konumunu iki bloklu dünyada liderlerden biri durumuna yükselten SSCB diğer tarafta, arada kalan ve büyük çoğunluğu gelişmekte olan ülke durumunda bulunan ülkeler grubunu meydana getirmiştir. Tarafsızlarla birlikte

dünya üçe bölünmüştür. Birinci Dünya Savaşından sonra olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da uzun bir zaman piyasada hiçbir şey 'görünmeyen el' ile yürütülememiştir. Nitekim, tüm koşullarıyla tam serbest piyasa ekonomisinin İngiltere'de yerleşmesi, 19. yüzyılda dahi 1830'lu yılları bulmuştur; işçi ayaklanmalarının kıta çapında yayılması (1848) ise, yirmi yıl dahi bekleyememiştir. Buna göre, ikinci savaş sonrası 1970'li yıllara kadar serbestleşme için hazırlıkların başlama safhasında kalması şaşırtıcı bir sürünceme değildir (Fülberth, 2014: 210-212).

İkinci Dünya Savaşında Alman, Japon ve İtalyan bloğuna karşı savaşın kazanılmasında en büyük payın ABD'nin ve onunla beraber İngiltere ile SSCB'nin olduğuna hiç şüphe yoktur. ABD'nin savaşa dahil olmaktan büyük çıkar sağladığı, bunun aracılığıyla 1929 buhranını atlattığı gibi, ekonomisinin de çok geliştiği, teknolojik yeni icatların savaş sonrasının büyüme kaynaklarına dönüştüğü görülür. İşte, savaş yılları ve sonrası 'süper' güce dönüşen, Sovyet Bloku ile tarafsızlar dahil hepsinin üstünde yer alan ABD, 'görünmeyen el'i geri getirmek için ancak 25 yıl bekleyebildi. Sermayesinin kar haddi 1970'lere gelirken düşüşe geçmişti, aynı zamanda Vietnam'da Fransa'dan devraldığı savaşı, kendisinin de kazanma ihtimali yok gibiydi. Nitekim, 1970'li yılların ilk yarısı biterken ABD, 'görünmeyen el'i tekrar devreye sokma hazırlıklarını sürdürüyordu ve bu sırada Vietnam Savaşı da sona erdirildi (Kazgan, 2016: 19).

1.2.2 Neoliberalizm ve Ekonomik Küreselleşme İlişkisi

Ekonomik küreselleşmenin ortaya çıkışı ve ne kadar geliştiği en iyi nasıl açıklanabilir? Ekonomik küreselleşme yeni bir olgu değildir. Sınır-ötesi ve ulus-ötesi ekonomik kuruluşların ilerlemesi emperyalizmin ana özelliğiydi ve ekonomik küreselleşme, 19. yüzyılın sonlarında Avrupalı devletlerin Asya ve Afrika'daki sömürgeler için mücadele etmesiyle zirve yapmıştı. Bununla beraber, küreselleşmenin geçmişteki ve modern şekilleri önemli açılardan birbirlerinden farklıdır. Bazen 'ön-küreselleşme' olarak da görülen küreselleşmenin ilk şekilleri, çoğunlukla genişlemeci politik projelerin arkasında ulus-ötesi ekonomik örgütler kurmuştur. Büyüklüğü ve başarısı ne olursa olsun imparatorluklar, sınırları ve kısıtlamaları geçersiz kılmak konusunda başarılı olamadılar, yalnızca siyasal olarak

egemen güçlerin menfaatine olacak biçimde onları yeniden düzenlediler ve genellikle ‘medeni’ ve ‘barbar’ dünyalar arasında yeni sınırlar oluşturdular (Heywood, 2013: 130). Bunun tersine modern küreselleşme olgusu örneğinde ise ekonomik karşılıklı bağlanmışlık ve karşılıklı bağımlılık ağı, dünya ekonomisinin ilk kez tek bir küresel varlık olarak algılanmasını sağlayacak şekilde genişlemiştir. Bu durum, ekonomik yaşamın ulus devletlerin sınırlarını aşar hale gelmesidir (Ohmae, 2005).

Çağdaş küresel ekonomi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren var olmaya başlamıştır. İki safhadan oluşur. İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1970'lerin başına kadar süren ilk safhanın özelliği daha sonradan Bretton Woods Sistemi olarak tanınacak olan ve uluslararası finansal sistemin yönetimi ile ilgili savaş sonrası yeni düzenlemelerdir. Sabit döviz kuru, düzenleme ve destek sistemiyle Bretton Woods, 1930'ların büyük buhranında payı olan ve bu süreçte siyasi aşırılık ve saldırganlığı körükleyen “*komşuyu fakirleştirme*” politikalarına dönülmesini önlemeyi amaçlıyordu. Özellikle savaş sonrası hem Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasını hem de sürekli büyümeyi sağlayabilmek gayesiyle Keynezyen ekonomi politikalarının benimsenmesini desteklemek için Avrupa'ya Amerikan maddi yardımlarını sağlayan Marshall Planı'yla beraber Bretton Woods Sistemi, 1945 sonrası uzun büyüme olarak adlandırılan süreci desteklemiştir. Üretim kapasitesini önemli ölçüde artırarak ve kapitalizmin tüketim temelli biçimini getirmeye yardımcı olarak, daha sonraki ‘hızlandırılmış’ ekonomik küreselleşmenin temellerini atmıştır (Heywood, 2013: 131).

ABD ve Dünya ekonomisinin ikinci Dünya Savaşı sonrası gidişatını belirleyen Temmuz 1944'te savaşı kazananların onayı ile imzalanan ve sabit kur sistemini getiren Bretton Woods sistemini özetlemek gerekirse, sistemde 1 ons altın = 35 Amerikan Dolar'ına endekslenmiştir ve dünya para piyasaları çapraz olarak sabit kurlarla birbirine bağlanmıştır. 1944'te temelleri oluşturulan sistem ile IMF, Dünya Bankası ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi kurumlar da düzenleyici olarak sisteme eklenmiştir. Bu süreçte, tüm dünyada yüksek büyüme oranlarının yakalanması ve sabit kurların da etkisi ile gelecek dönemlere görece daha az uluslararası borçlanma yaşanmıştır. SSCB'ne karşı verilen Soğuk Savaş ve kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfının mücadelelerinin de etkisi ile

birlikte sınıfsal hegemonyanın bozulmaması adına işçi sınıfı için refah devleti uygulamaları söz konusu olmuştur. Sermaye sınıfının da İkinci Dünya Savaşı sonrası, Avrupa'nın yeniden yapılandırılması ve artan konjonktür ile beraber yeni teknolojik gelişmeler sayesinde kârları doyurucu olmuştur. Bu süreçte üretken sermaye desteklenmiş ve mali alanlarda düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte, zamanla karların azalmaya başlaması, enflasyonun durgunlukla beraber baş göstermesi (stagflasyon) gibi nedenlerle, petrol gibi hayati önem taşıyan bir hammadde fiyatlarındaki yükseliş de eklenince kapitalizmin altın çağı sona ermiştir. Bu (Keynezyen olarak da isimlendirilen) sistem, petrol krizi olarak da bilinen (1968–1973) birikim krizine kadar sürmüştür ve krizle beraber birikim rejimi de dönüşüme uğramıştır. Bununla beraber sistemin çöküşü, sabit kurdan dalgalı kura geçilmesinin ulusal ekonomileri daha fazla rekabet baskısına açması anlamında ulusal ekonomileri zayıflatmıştır. Sonuçta ulus-ötesi şirketlerin artan önemi gibi diğer faktörlerle bağlantılı olarak ulusal ekonomiler, giderek karşılıklı bağımlılık ağlarının içine çekilmişlerdir. Bu karşılıklı bağımlılık Doğu Avrupa ve diğer bölgelerde komünizmin çöküşü ve Çin ekonomisinin dışa açılması sayesinde gerçek anlamda küresel boyutlar kazanmıştır (Karataş, 2011: 64).

Neoliberalizmin yükselişini belirleyen dönüm noktaları ise daha çeşitli olmuştur. Bunlar genelde ABD merkezli şirketlerin kârlılıklarını artırabilmek için yapılmış olan basit dönüşümlerden oluşmaktadır. Bunların tarihsel olarak en çok önem arz edenleri Plaza Antlaşması, Louvre Antlaşması ve Washington Uzlaşısı (Konsensüsü)'dir². Bretton Woods Sisteminin – 1971 Smithsonian Antlaşması ile resmiyet kazanan yıkılışından sonra ortaya atılan neoliberal ideoloji de ABD üretim sektöründe beklenen etkiyi yapmayınca, 22 Eylül 1985'te gelişmiş beş ülke olarak ABD, Japonya, Batı Almanya, Fransa ve İngiltere temsilcileri, temelde ABD'nin rekabet gücünü korumak amacıyla New York'taki Plaza Otel'de toplanmıştır. ABD'de ihracat avantajı kazanılması yoluyla yatırımları teşvik edecek olan kararların alındığı bu toplantılarda doların devalüe edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca anlaşmaya göre para ve maliye politikalarındaki devletlerin konumu da

² ABD Başkanı Ronald Reagan ve İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher'ın ekonomik ajandasıyla aynı hizada olan ve serbest ticaret, sermaye piyasalarının liberalizasyonu, esnek döviz kuru, dengeli bütçe gibi politikaları merkezine alan yaklaşımları içeren uzlaşmadır.

genişletilecektir. Bundan 2 yıl sonra da, yukarıdaki ülkelere ek olarak Kanada’nın katılımıyla Plaza Antlaşması’nın şartları geçerli olmak üzere, uluslararası kur istikrarının korunması gözetilerek 22 şubat 1987’de Paris’te Louvre antlaşması imzalanmıştır. Washington Uzlaşısı ise özellikle 1990’larda etkisini göstermesi ile öne çıkmaktadır. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret rgtnn (DT) de etkisi ile gerçekleşen bu anlaşmaya göre, neoliberal politikaların uygulama alanları bütün dünyada iyice sağlamlaştırılmıştır: Ticaretin ve finansal dolaşımın serbestleştirilmesi, devletin ekonomiden elini çekmesi, özelleştirmeler, sıkı maliye ve para politikası gibi uygulamalar o dönem popülerlik kazanmıştır. 1995’te de genel uluslararası anlaşmazlıkların üzülmesi nedeniyle oluşan değerli dolar talebi ile bu sefer G7 lkelerinin anlaşması ile dolar revale edilmiş ve Plaza Antlaşması tersine çevrilmiştir (Ters Plaza Antlaşması). İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemin dinamiklerini klasik liberal argümanlar aracılığıyla tasfiye eden neoliberal dönem, genel olarak bir serbestleştirme dalgası olarak ya da üretken sermaye yerine daha çok finansal sermayenin desteklendiği bir dönem olarak nitelendirilebilir (Karataş, 2011: 65).

Pratikte küresel kapitalist sistemin ortaya çıkışı gibi karmaşık ekonomik gelişmeleri izah etmenin en iyi yolu, yapı ve aktörler arasındaki dinamik ilişkiyi açıklamakla olur (O’Brien ve Williams, 2010). Küresel ekonominin ortaya çıkışı üzerine en önde gelen yapısal açıklama, kapitalizmin doğası gereği küreselci bir ekonomik sistem olduğu doğrultusundaki Marksist yaklaşımdır. Özetle küreselleşme, kapitalist üretim biçiminin doğal ve beklenen bir sonucudur. Marx’ın Grundrisse’de ifade ettiği gibi kapitalizmin özü, “*ticaretin önündeki bütün yerel engellerin ortadan kaldırılması*” ve “*bütün dünyayı kendi pazarı olarak fethetmesidir*” (Marx, 1973: 472). Bunun sebebi, kapitalist sistemin temelini oluşturan dinamiğin sermaye birikimi olması ve bunun da yeni pazarlara açılma konusunda dayanılmaz bir arzu ve yeni ve daha ucuz ekonomik kaynaklar için bastırılmayan bir açlık yaratmasıdır. Marksistlere göre, aynı 19. yüzyılın sonundaki emperyalizmin kr seviyelerini koruma isteğiyle krklenmiş olması gibi, 20. yüzyılın sonu ile beraber küreselleşmenin hız kazanması, 1945 sonrası uzun büyümenin bitmesi ve 1970’lerde küresel daralmanın başlangıcıyla olmuştur.

Liberaller, kapitalizme yönelik Marksist yaklaşımı şiddetle reddetmelerine rağmen yine de küreselleşmenin enerjisini temelinde var olan ekonomik dinamikten aldığını kabul ederler. Onlara göre bu dinamik, kapitalist teşebbüs uyarımı yüzünden değil, özde insan doğasının içerikleri ve özellikle insanların ekonomik durumlarını düzeltmek için sâhip oldukları içsel ve rasyonel isteklerle bağlantılıdır. Bu açıdan küresel ekonomi, kültürel ve geleneksel farklılıklarına rağmen tüm insanların, piyasa ilişkilerinin kendi maddî güvenliklerinin ve gelişmiş yaşam standartlarının en iyi garantisi olduğunu kabul ettikleri gerçeğinin sâdece bir yansımasıdır. Bu olgu, spesifik olarak serbest ticaret doktrini ve karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde yer bulmuştur. Küreselliğe doğru bu yatkınlığın ne zaman ve ne şekilde fark edilmeye başlandığı konusunda liberaller, özellikle yeni teknolojik icatların önemine vurgu yaparlar. Teknolojinin, insanlar arasında sınır-ötesi ve bütün dünyadaki bağlantıları kolaylaştırma konusunda 19. yüzyılın ikinci yarısında telgrafın, telefonun ve telsizin bulunmasından, 20. yüzyılın başlarında uçağın, televizyonun ve sıvı yakıtlı roketin geliştirilmesine ve deniz yollarının da konteyner taşımacılığının başlamasına (1960'lar ve 1970'ler) kadar uzun zamandır önemli roller oynadığını söylemeye gerek yoktur. Bununla birlikte bilgi ve haberleşme teknolojilerindeki ilerlemeler, bunlar arasında dikkat çekenler; 1960'ların sonlarında fiber-optiklerin icadı, 1971'de ticarî silikon çiplerin ve 1981'de kişisel bilgisayarların kullanılmaya başlanması gösterilebilir, özellikle küresel finans piyasalarının ve şirketlerin, küresel yönetimin gelişimini kolaylaştırmak amacıyla küreselleşmeye yönelik ilerlemeyi hızlandırmada önemli görevler üstlenmişlerdir. Hiper-küreselciler açısından aslında bilgisayarlı finans ticareti, cep telefonları ve internet gibi teknolojilerin herkes tarafından kullanılmasıyla beraber küreselleşen ekonomik ve kültürel yapılar kaçınılmaz bir duruma gelmiştir (Heywood, 2013: 131-132).

Bununla beraber küresel ekonomi sâdece ekonomik ve teknolojik güçlerin mahsulü değildir; siyasî ve ideolojik araçlar da önemli bir role sâhiptir. Merkantilist fikirleri tekrar gündeme getiren realist teorisyenler, küresel ekonominin önemli açılardan devlet politikası ve kurumsal düzenlemelerin bir ürünü olduğunu vurgulayarak, küreselleşmenin, ekonominin siyaset üzerindeki kesin zaferini simgelediği yönündeki liberal ve Marksist fikirlere karşı gelmişlerdir. Devletler önemini kaybetmemiştir ve bazı bakımlardan küreselleşme, güçlü devletlerin ve

spesifik olarak ABD'nin emellerine ulaşması konusunda bir araç olabilir, örneğin Bretton Woods Sistemi'nin hem kurulmasında hem de yıkılmasında ABD etkili olmuştur. Bu anlamda küreselleşme, Amerikan ekonomisinin 1970'ler ve 1980'lerdeki göreceli düşüşüne bir karşılık olarak, ABD merkezli ulus-ötesi şirketlerin yatırım fırsatlarını artırmaya ve dolayısıyla Amerikan ekonomisinin sağlıklı işleyişini korumaya yönelik bir araç olarak daha serbest ve liberalleşmiş bir ticaret sistemine geçiş anlamına gelebilir. Gerçekten de bu düzenlemelerin çoğu, 1945 sonrası dönemde oluşturulan ekonomik yönetim kurumlarına rağmen değil, onların yardımıyla başarılmıştır. ABD'nin IMF ve Dünya Bankası üzerinde kullandığı bu orantısız güç ve GATT'ın serbest ticareti daha etkili bir şekilde savunan DTÖ'ye dönüşümünde ABD'nin oynadığı rol, ekonomik küreselleşmenin ne kadar da Washington Uzlaşısı'nda ortaya konan Amerikan önceliklerine yönelik yapılandırıldığını göstermektedir (Boyras, 2014: 423-427).

Bu gelişmelerin aynı zamanda ideolojik bir boyutu da vardır. Örneğin 19. yüzyıl emperyalizminin aksine 20. ve 21. yüzyıl küreselleşmesi, zor kullanma ve belirgin bir siyasi baskı aracılığıyla gerçekleştirilmemiştir. Liberaller, 'rıza'ya dayalı küreselleşmenin' - örneğin devletlerin DTÖ'ye katılmadaki şevklerine yansıyan-, olayın özünün karşılıklı ekonomik menfaatlerin anlaşılmasının bir yansıması olduğunu savunabilirken, küreselleşmenin nimetlerinin eşit olmayan bir şekilde paylaşıldığını vurgulayan eleştirel teorisyenler, bu rızanın, piyasa değerlerinin yanı sıra tüketimcilik ve materyalizm kültürünün yayılması yoluyla kaynaklandığını savunur. Bu anlamda ekonomik küreselleşmenin gelişmesi, hem küresel kapitalist sisteme alternatif uygulanabilir bir seçenek olmadığını hem de sistemin adil olduğunu ve herkes için yararlı olduğunu öğütleyen neoliberalizm ideolojisinin yükselişiyle desteklenmiştir (Heywood, 2013: 133).

1980'lerden beri ekonomik kalkınma, dünyanın farklı bölgelerinde büyük veya küçük çapta neoliberal bir modele dönüşmüştür. Başlıca inancı piyasa köktenciliğinin bir biçimi olan neoliberalizm, girişimci kapitalizmin diğer rakip kapitalizm biçimlerine karşı üstünlüğünü yansıtmaktadır. Neoliberal devrim aslında bir karşı devrimdir: gayesi, 20. yüzyılın büyük bir bölümünü ve özellikle 1945 sonrası dönemin başlarını karakterize eden büyük kamu sektörü ve devlet müdahalesi

eğilimini durdurmak ve mümkünse tersine döndürmektir. Neoliberalizmin en önde gelen akademisyenleri Friedrich Von Hayek (Avusturya Okulu) ve Milton Friedman (Chicago Okulu)'dır. Eleştirilerinin odak noktasında, Keynescilik ve 1970'lerin stagflasyonun kaynağı olarak gördükleri 'vergilendir ve harca' politikaları vardır. Neoliberal reçete; devletin kendi sınırlarına çekilmesi yani mümkün olduğunca piyasaya müdahale etmemesi ve tüm veya en azından daha fazla kontrolün piyasa güçlerine bırakılmasıdır (Adda, 2013: 182-186).

Neo-liberalizm için ilk tecrübe Şili olmuştur. 1973'te Salvador Allende'yi deviren arkasında CIA'nin bulunduğu askeri darbeden sonra yeni kurulan General Pinochet hükümeti, Amerikalı ve 'Chicagolu Çocuklar' olarak tanınan (Milton Friedman ve Chicago Üniversitesinin ekonomi bölümü öğretim üyelerini ifade etmek için) ABD eğitilmiş serbest piyasa iktisatçılarının danışmanlıklarıyla çok kapsamlı piyasa reformlarını başlatmıştır. Daha sonra bu reformların kapsamı Brezilya, Arjantin ve diğer Güney Amerika ülkelerini de içine alarak genişlemiştir. 1980'li yıllarda neoliberalizm, 'Reaganizm' (ABD Başkanı Ronald Reagan'ın (1981-1989) isminden referans alınarak) ve 'Thatcherizm' (İngiltere Başbakanı Thatcher'ın (1979-1991) isminden referans alınarak) şeklinde ABD ve İngiltere'ye ve ardından kısa sürede bunları takiben Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya sıçramıştır (Boratav, 2015: 168-169). Neoliberalizmin kapsamlı ve görünüşe göre durdurulamaz gelişimi, 1990'lı yıllarda küresel ekonomik yönetim kurumlarının gücü ve küreselleşmenin yükselen dinamikleriyle olmuştur. 1980'li yıllarda Dünya Bankası ve IMF, daha önce bahsettiğimiz Washington Uzlaşısı olarak adlandırılan, Reagan ve Thatcher'ın ekonomik ajandasıyla aynı hizaya olan ve serbest ticaret, sermaye piyasalarının liberalizasyonu, esnek döviz kuru, dengeli bütçe gibi politikaları merkezine alan yaklaşımları benimsemiştir (Boratav, 2015: 170-173). Doğu Avrupa'daki 1989-1991 devrimlerinin ardından bu düşünce, serbest piyasa reformlarını yapısal uyum programlarının hayata geçirilmesiyle beraber gelişmekte olan çoğu ülkeye yayarken, Rusya, Macaristan ve Polonya gibi ülkelerde merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa kapitalizmine "*şok terapisiyle*" geçişin haberini vermiştir (Klein, 2010: 246-252 ve 304-316).

Ekonomik küreselleşme, neoliberalizmin gelişimine pek çok açıdan dayanak olmuştur. Özellikle yoğunlaşan uluslararası rekabet hükümetleri kendi ekonomilerinde serbestleştirme yapma, yabancı yatırımcıları çekme umuduyla vergi düzeylerini düşürme ve ulus ötesi firmaları başka ülkelere kaptırmama gibi konularda cesaretlendirmiştir. Yükselen küresel rekabet çerçevesinde; enflasyonun kontrol altında tutulması gerekliliği, ekonomi politikasının öncelikli amacı olması gereken tam istihdamın sürdürülmesi ile yer değiştirmiş, bunun sonucunda, kamu harcamaları ve özellikle sosyal harcamaları düşürme doğrultusunda hükümetler üzerinde güçlü baskılar oluşmuştur. Bu baskılar, Amerikan ekonomisinin büyüme ve verimlilik oranlarının tekrar canlanması ve özellikle Almanya ve Japonya'daki diğer ulusal kapitalizm modellerinin kısmen durgun performanslarıyla beraber, 1990'ların sonuna gelindiğinde neoliberalizmin yeni dünya ekonomisinin rakipsiz ve egemen ideolojisi olarak ortaya çıkması anlamına gelmiştir. Çin gibi yalnızca birkaç ülke, örneğin döviz kurlarını düşük tutarak ve maruz kaldıkları rekabeti kısıtlayarak neoliberal küreselleşmenin üstesinden gelebilmiştir (Heywood, 2013: 127).

Neo-liberalizmin belirgin küresel zaferi önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Neoliberaler ve taraftarları bakımından piyasa reformu ve ekonomik liberalizasyonu destekleyen en açık dayanak noktası onun işe yaradığı olmasıdır. Neoliberalizmin gelişimi, sadece ABD'de otuz yıllık bir büyüme dönemi ve yeniden ABD'nin dünyanın en büyük ekonomisi olmasını değil, aynı zamanda dünya ekonomisinde de otuz yıllık bir büyümeyi sağlamıştır. Bu açıdan neoliberalizm, eski Keynezyen ve refah devleti yanlısı inanış karşısındaki bariz üstünlüğünü gösteren yeni bir kalkınma modeline dayanmaktadır. Neoliberal kalkınma modelinin merkezinde finans piyasaları ve 'finansallaşma'³ süreci vardır. Bunu mümkün kılan, ekonominin finans sektörünün büyük çapta genişlemesi olmuştur, bu da zaten Wall Street, Londra, Frankfurt, Singapur gibi finans merkezlerinin artan önemini en iyi şekilde açıklamaktadır. Bu süreçte kapitalizm, dünya çapında artan yatırım ve yükselen tüketim için bir çıkış noktası arayan fazlasıyla genişlemiş nakit para akışı sayesinde bir turbo kapitalizme dönüşmüştür. Bu dönemde devletlerin ve özel

³ Finansallaşma; finansal sektörün (hisse senedi, tahvil, bono, kıymetli evrak, emtia ve türevlerinin alım-satımı) üretim (imalat) sektöründen bağımsız hale gelmesi, ikisi arasındaki bağlantının her geçen gün zayıfladığı, finans piyasasının kendi içsel mantığı ile çalışması ve sonuç olarak finansal sermayenin, sanayi sermayesi üzerinde hakim hale gelmesi veya gelme çabasıdır.

şirketlerin borçları dikkat çeken bir şekilde artsa da, borç tarafından desteklenen alttan alta bir büyüme sayesinde bunun sürdürülebilir olduğu düşünülmüştür. Neoliberal büyüme modelinin diğer önemli unsurları, ulusal ekonomilerin küresel ekonomi ile daha derinden bütünleşmesi, önde gelen ekonomilerin pek çoğunun imalat sektöründen hizmet sektörüne kayması ve çoğunlukla bilgi ekonomisinin gelişimi olarak görülen yeni bilgi teknolojileriyle hevesli bir tanışma olmuştur (Heywood, 2013: 128).

Buna rağmen neoliberalizm birçok defa sert eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin sosyal devlet ve toplumun genelinin refahının gözetilmesi anlayışında gerileme ve kişisel maddi çıkar etığının (açgözlülük iyidir) geliştirilmesiyle neoliberalizm, bir ekonomik doktrin olarak toplumsal çözülme ve artan eşitsizlikle ilişkilendirilmesi nedeniyle halk meşruiyetine dayanma konusunda sorun yaşamaktadır. Bu durum Yeni Zelanda, Kanada ve İngiltere gibi ülkelerde 1990'lı yıllarda neoliberal devrimin reddedilmesine olmasa da yeniden düzenlenmesine, hatta 2009 sonrasında ABD'de Başkan Obama yönetiminde neoliberal önceliklerin yeniden değerlendirilmesine neden olmuştur. Ayrıca bir kalkınma modeli olarak neoliberalizmin kısıtlılıkları, şok terapiye dayalı piyasa reformu deneyimlerinin, yalnızca öncü Şili örneğindeki gibi değil, gelişmekte olan ülkelerin çoğunun yapısal uyum programının hayal kırıklığı yaratan sonuçlarındaki başarısızlığıyla açığa çıkmıştır. Rusya gibi örneklerde, işsizlik ve enflasyonun büyümesinin ve neoliberal ilkelerin şok terapisiyle uygulanmasının yol açtığı derin güvensizlik duyguları, piyasa reformuna karşı tepkiler doğurarak milliyetçi ve otoriter hareketlere daha güçlü destek verilmesine neden olmuştur (Klein, 2010: 348).

Robert Cox (1987) açısından neoliberalizmin, veya onun deyişiyle “*hiper-liberal küreselleşen kapitalizmin*” temelinde önemli çelişki ve karşıtlıklar yatmaktadır, yani en nihayetinde hegemonyasına meydan okunacak ve sonunda çökecektir. Bu çelişkiler arasında, devletin uluslararasılaşması sürecinin ortaya çıkardığı demokratik açık, çevreyi acımasız bir ekonomik büyümenin sebep olduğu yıkımdan koruma konusunda artan baskı ve devlet otoritesinin, büyük şirketlerin finansal ve ekonomik menfaatlerine teslim olması gösterilebilir. Neoliberalizmin daha da kötümser bir yorumu Kanadalı aktivist ve siyaset yazarı Naomi Klein

tarafından 2008 yılında ortaya atılmıştır. Klein, “*felaket kapitalizmi*” nin gelişimine dikkat çekerken, neoliberalizmin ilerleyişinin şoklarının, olağanüstü halleri ve çeşitli krizleri ne kadar olumsuz yönde etkilediğine, böylelikle ABD’nin, Allende’nin devrilmesinden ‘teröre karşı savaşa’ uzanan dış politika maceracılığının neoliberalizmin yayılmasıyla ilişkili olduğuna vurgu yapmıştır (Klein, 2010: 402-453). Birçok akademisyene göre, sonraki bölümlerde bahsedilecek olan 2007-2009 küresel finans krizi neoliberal ideolojinin altında yatan zayıflıkları ortaya çıkarmıştır.

2. 2007-2009 FİNANSAL KRİZİ VE ARTAN GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ

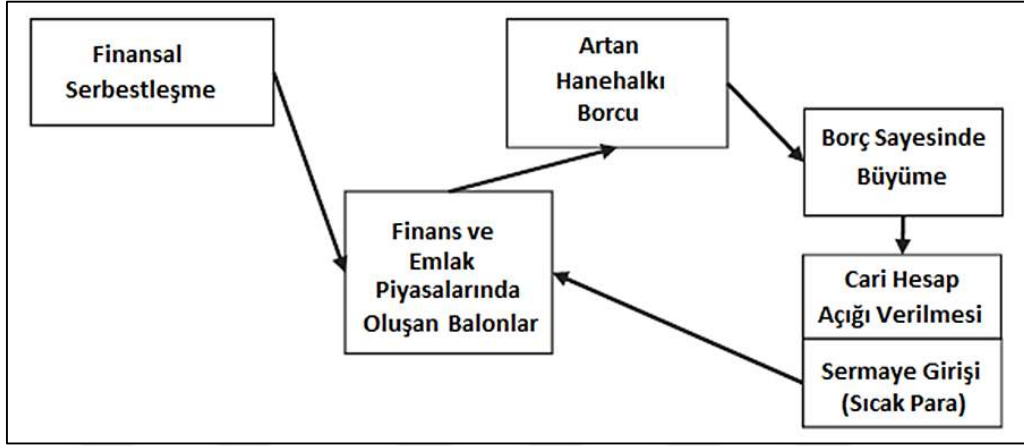
2.1 Krizin Nedenleri

2007 yazında başlayan finansal kriz, o süreçten itibaren Büyük Buhrandan bu yana yaşanan en kötü ekonomik krize dönüşmüştür. Krizin ilk sebepleri, finans sektörünün işlevinin bozulması olarak ortaya çıkmaktadır: hızlı kredi artışı için izin verilen ipotekler menkul kıymetleştirilmiş ve bankalar kendi kredi risklerini geçtiklerini düşündüklerinden dolayı kredi standartlarının düşürmüş yani her önüne gelene eşikaltı⁴ ev edinme kredisi (supprime mortgage) verilmiştir ve bu durumda, emlak balonunu tetiklemiştir. Ardından kısa vadeli örneklere dayanan istatistiksel modellerin, olağanüstü portföyler oluşturarak riski azaltacağı vaat edilmiş; ‘iyi ücretler’ (rüşvet) alan derecelendirme kuruluşları eşikaltı ev edinme kredilerinin ipotegine dayandırılarak menkul kıymetleştirilen türev varlıklarını ve hatta bu türev menkul kıymetlerin de ipoteklendirilmesiyle oluşturulan teminatlı borç senetlerine yani türevinde türevi varlıkları (daha çok yatırım yapılması amacıyla) yeni en üst düzey olan (AAA) dereceleri ile süslemiştir; bankalar da krediyi bilançolardan yapılandırılmış yatırım araçlarına kaydırmış; sonuç olarak, rezervleri biriktirmek isteyen Asya ülkelerinden gelen sermaye girişleri, bu süreç için bol miktarda likidite sağlamıştır (Helleiner, 2009).

Günümüzde, finansal sistemin temel olarak elden geçirilmesi gerekmektedir. Bu mekanizmalar (Şekil 1) gerçekten önemliyken, bu tez, bunların sadece resmin yarısı olduğunu savunmaktadır. Finansal sistemdeki kusurlara odaklanmak, krizin diğer nedenlerini gizleyebilir. Özellikle de gelir dağılımındaki kutuplaşma, krizin potansiyel bir nedeni olarak ele alınmaya meyillidir. Bu, finansal faktörlerin önemini inkar etmek değildir. Kriz, sağlam nedenlerden dolayı finans krizi olarak patlak vermiştir. Altta yatan birikim rejiminin temel yapı taşlarından biri olarak finansal genişleme yer almaktadır. Ancak, söz konusu problem finansal sistemden daha önemlidir. Bu bölümde, mevcut krizin, neoliberalizm krizi olarak anlaşılması

⁴ Eşikaltı kredi (Subprime mortgage): Geri ödeme gücü zayıf ve kredi geçmişi olumsuz olan kimselere verilen kredi tipidir.

gerektiği iddia edilecektir. Finansal serbestleştirme, neoliberalizmin unsurlarından biridir; gelir dağılımının kutuplaşması ise bir diğeridir; krizin temelini ise bu ikisinin etkileşimleri oluşturmuştur.

Şekil 1. Krizin Standart Görünümü

Kaynak: Stockhammer, E. (2013, Kasım 26). Rising inequality as a cause of the present crisis. Cambridge Journal of Economics 39(3), s.6.
<https://thenextrecession.files.wordpress.com/2014/03/stockhammer-on-inequality.pdf> (Erişim Tarihi: Kasım, 2016)

Bu bölümde ele alınacaklar şu şekilde özetlenebilir: Neoliberalizm; sermaye ve iş gücü arasındaki güç ilişkilerinde bir değişime yol açmaktadır. Sonuç olarak, gelir dağılımı keskin bir şekilde sermaye lehine değişmiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında, mevcut krizde patlak veren makroekonomik dengesizliklerin ilk önce incelenmesi gereken kısmı, arka planı sağlayan iç talepte (talep dünya genelinde bütün olarak ücretlendirildiği için) kısıtlayıcı bir etkiye neden olmamasıdır. Dikkat çekici şekilde artan kârlar temelde hiçbir yerde bir yatırım patlamasına dönüşmemiştir. Dağılımdaki değişim, finansal serbestleşmenin neden olduğu makroekonomik değişikliklerle veya daha genel anlamda finansallaşma ile etkileşime girmiştir. Finansal serbestleşmenin, uluslararası boyutu olduğu kadar yerel boyutu da vardır. Uluslararası sermaye akımlarının serbestleştirilmesi, finansal piyasalar; ilgili sermaye girişlerini sağlamaya istekli olduğu sürece, ülkelerin büyük cari hesap açıklarını geçici olarak sürdürebilmelerini sağlamıştır. Nitekim ticaret akışlarından daha çok, sermaye akışları döviz kuru hareketlerinin ana belirleyicisi haline gelmiştir

ve birçok ülkede, sermaye girişleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan ani çıkışlardan (ve para krizleri) kaynaklanan ani yükseliş-düşüş döngüsü finans ağırlıklı birikim rejiminin en önemli özelliği olmuştur.

Bazı ülkeler, ciddi miktarda cari hesap fazlası oluşturabildikleri için (diğerleri açıktayken), uluslararası finansal serbestleşme, ülkeler arasında farklı yörüngeler için yeni bir kapsam yaratmıştır. Birinci grup ülkede, yurt içi finansal serbestleşme, hane halkına krediye daha kolay erişim imkânı sunarak, büyüme için kilit bir itici güç sağlamıştır. Bu, genellikle emlak balonları ile birlikte kredi temelli bir tüketim artışına neden olmuştur. Kredi odaklı bu ekonomiler, tüketim patlaması vasıtasıyla büyümenin esas kaynağını gözler önüne sermiştir. Ayrıca, ciddi cari hesap açıkları da vermişlerdir. İkinci bir grup ise, ihracata dayalı büyümeye (ve iç tüketimin hafifletilmesine) odaklıdır ve cari hesap fazlası verir. Krizin iki ana kaynağı olan borç kaynaklı tüketim ve uluslararası dengesizlikler, finansal serbestleşme ile gelir dağılımının kutuplaşması arasındaki etkileşimle bağlantılıdır.

2006 yılının ortalarında ABD’de konut fiyatlarında düşüş başlamıştır. Önemini sonradan fark etmekle beraber, o zaman çok fazla ilgi görmese de bu gelişme krizin başlangıcına işaret etmektedir. Hızla artan konut fiyatları ve bununla birlikte gelen emlak kredisi, ABD’de kredi kaynaklı tüketim ve inşaat yatırımının getirdiği patlamanın temelini oluşturmaktadır. Daha sonra açıklanacağı üzere, krizin yapısal nedenleri, mali yenilik dalgasını doğuran finansal sektörün serbestleştirilmesini, yani yeni borç yaratma yollarını ve gelir dağılımının kutuplaşmasını içermektedir. Uluslararası ticaretteki dengesizlikler ve ABD’ye büyük sermaye girişleri olmuştur. Bu bölüm, krizin kendisini göstermesine ilişkin kısa bir özet sunmaktadır.

Kriz ABD finansal sisteminin belirsiz bir yerinde ortaya çıkmıştır: Eşik altı piyasa, yani düşük fiyatlı emlak kredisinde türevlerin piyasaya sürülmesi (eşikaltı kredilerin sigortalanması ve tahvilleştirilmesi) krizin ilk ismini eşikaltı krizi olarak ortaya koymuştur. Bu, ipotek piyasasının oldukça küçük bir bölümü olmasına rağmen, kriz öncesi yıllardaki büyümenin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Eşikaltı kredi, tanımı gereği, düşük kaliteye sahip olduğundan, riski azaltması beklenen, finansal mühendislik ve menkul kıymetleştirme için doğal alan olmuştur.

Burada yaşanan tüm ipotek endüstrisinde çok daha geniş bir ölçekte olanların en uç şekliydi. Ağustos 2007’de, kriz; bankaların genellikle çok kısa vadeli birbirlerine borç verdikleri, bankalar arası piyasaya yayıldı. Bankalar arası piyasa, modern finansal sistemin tam merkezindedir.

Bu dönemde faiz, devletin tahvillerinin yüzde bir puan üzerinde yükselmiştir. Kredi verme risk primindeki bu artış, bankaların birbirlerine güvenmediği anlamına gelmektedir ve sonradan ortaya çıkmıştır. Merkez bankaları hızlı bir şekilde tepki vermiş ve likiditeyi korumak için milyarlarca döviz (dolar ve euro) piyasaya sürmüştür. Ancak, işler istikrara kavuşurken, kriz derinleşmiştir. 2008 yılının ilkbaharında, önde gelen yatırım bankalarından Bear Stearns iflas etmiş ve sadece 20 milyar Amerikan doları değerinde varlık garantisi veren ABD Merkez Bankası (FED) yardımı ile satılabilmektedir. ABD’de ilk (küçük) finansal teşvik paketi uygulanmış, ancak ABD dışındaki reel ekonomi üzerindeki etkisi sınırlı olmuştur. Ağustos / Eylül 2008’de kriz tam ölçekli bir finansal krize dönüşmüş ve büyük bir patlama yaşanmıştır: Wall Street’in önde gelen yatırım bankalarından Lehman Brothers iflas etmiştir. Faiz oranları yükselmiş ve likidite donmuştur (The Guardian, 22 Eylül 2008).

Neoliberal serbest piyasa ekonomisinin ilkeleri birkaç hafta boyunca askıya alınmıştır. Merkez bankaları daha fazla likidite sağlamış, ancak piyasaları istikrara kavuşturmak için yetersiz kalmıştır. Hükümetler doğrudan müdahale etmek zorunda kalmıştır: iki büyük devlet tarafından finanse edilen iki ipotek refinansman devi Fannie Mae ve Freddie Mac’in olduğu gibi, büyük bir sigorta şirketi olan AIG, devlet tarafından devralınmıştır (T24, 19 Kasım 2008). Birkaç hafta içinde, yeniden sermayelendirilmesi ile, finans kurumları ve bankalararası krediler için muazzam garantiler ana ekonomi politikası haline gelmiştir. Sermayenin yeniden sağlanması, hükümetlerin finansal kurumlarını etkili bir şekilde (kısmen veya tamamen) kamusallaştırdıkları anlamına gelmekle birlikte, özel hissedarların aksine, yönetim önceliklerine müdahale etmeye isteksiz olmuşlardır.

2008 sonbaharına kadar finansal kriz bir ekonomik krize dönüşmüştür. Dünya ticareti % 20 oranında daralmış ve gelişmiş ülkelerin çoğundaki GYSİH 1930’lardan beri görülmeyen bir hızda düşmüştür (çoğu ülkede yaklaşık % 5 oranında)

(Stockhammer, 2013: 3) . Sadece emlak balonları yaşayan ülkeleri değil, aynı zamanda Almanya ve Japonya gibi ülkeler (emlak fiyatlarının hemen hemen sabit olduğu ülkeler) ve geliştirmekte olan ülkeleri de etkilemiştir. Doğu Avrupa ülkeleri, özellikle Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) açısından yaklaşık % 20'lik bir düşüş yaşayan Baltık ülkeleri ile ağır bir darbe almıştır. Ancak krizin en göze çarpan noktasının General Motors' ın çöküşü olduğu söylenebilir; bir zamanlar dünyanın en büyük firması ve işvereni, devlet tarafından kurtarılmak zorunda kalmıştır.

2008 sonbaharında komple çöküş yakın görünse de, 2009 ilkbaharında, tarihsel olarak eşine rastlanmayan boyuttaki hükümet müdahalesinin doğrudan çöküşü engellediği görülmektedir. ABD'de ve Birleşik Krallık'ta GSYİH'nin % 80'ini bulan kurtarma paketleri (UNCTAD 2009: 32) ve çoğunlukla normal zamanlarda dokunmayacağı varlıkları alarak, bir trilyon ABD doları seviyesinde bilançosunu genişleten FED tarafından banka çöküş zincirleri önlenebilmiştir. Risk primleri yükselişini sürdürmüş, bankalar olağanüstü kayıplar yaşamış, işsizlik yükselmeye başlamış, ancak bir tür normale geri dönmüştür. Sistem üzerindeki reform baskısı gerilemiştir. Finansal sistemin köklü bir şekilde yeniden yapılandırılmasına ilişkin daha önce yapılan açıklamalar unutulmuş ve reform konusundaki tartışmalar teknik alanlarda uzman tartışmalarına dönüşmüştür. Özel bankalar ve merkez bankalarının hepsi karar alma çevrelerinden dışlanmıştır. Finanstaki belirgin felakete rağmen, liderlerin yeniden para kazanma istekleri açıktır. Nitekim, nüfusun büyük bir kesimi için kriz, bankerler için neredeyse bittiğinde başlamıştır. Üretim azalmış ve işsizlik artmıştır. ABD'de hacizler de giderek artmıştır. İnsanlar işlerini ve evlerini kaybetmişlerdir. Bütçe açıkları artmış ve GSYİH'nin % 10'unu aşmıştır. Dolayısıyla 2009 yılında kriz başka bir boyuta geçmiştir: bu bir finansal krizdir (Stockhammer, 2010: 7). Bu kriz, birkaç ay boyunca gecikmiştir ve çoktan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde patlak vermiştir, ancak 2009/10 kışında en belirgin mağduru Yunanistan ve onunla birlikte Euro sistemi olmuştur.

Ocak/Şubat 2010'da Yunanistan, (kamu) borç sorunları üzerindeki ceza faiz oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Yunanistan, kamu borç istatistiklerini çok önemsememiştir (önde gelen Wall Street bankalarının yardımıyla) ve sonrasında

borçlarını yeniden finanse etmekte güçlük çekmiştir. Fakat Yunanistan yalnız değildir, Euro bölgesindeki diğer Akdeniz üyeleri de benzer sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Nitekim, ortaya çıkan neden, euro sisteminin yapısındaki temel kusurdur. Döviz kurlarının donmasıyla birlikte, güney ülkeleri, euroyu kabul ettikten sonra enflasyonun çok düşük olmasına rağmen, Almanya ve ekonomik uyduları ile olan rekabeti yavaş yavaş fakat sürekli bir biçimde kaybetmiştir. 2010 yılında Almanya'nın net ihracatı (çoğunlukla diğer Avrupa ülkelerine), GSYİH'nin % 5'inden fazlasını oluşturuyordu. Bu, katı ücret sınırlaması ve dolayısıyla düşük enflasyon oranları ile sağlanmıştır (Lapavitsas vd, 2010 Aktaran Stockhammer ve Sotiropoulos, 2012: 8). Euro bölgesi fiyat düzeylerini ayarlamak için iş gücü piyasasının esnekliğine güvenmekten başka iç dengesizlikleri gidermeye yönelik hiçbir araca sahip değildir. Diğer Avrupa Birliği (AB) ülkeleri belli belirsiz bir biçimde destek sözü verdi ve özellikle kemer sıkma talebinde bulunmuştur.

Yunanistan sorunu başka bir anlamda bir buzdağının görünmeyen kısmını ortaya çıkarmıştır. Çoğu Avrupa ülkesinin 2009 yılı sonu itibarı ile kriz nedeniyle devlet borcu hızla artmakta ve mali olarak ne zaman ve nasıl çözülebileceği belli değildi (Aglietta, 2012: 17 ve 25). Birçok ülkede öngörülen bütçe kesintileri, refah devletlerinde bir kesintiye işaret eder, bu ise; spekülatif bir mali krizin başlattığı sürecin paradoksal bir sonucu olarak, refah devleti için bir krizin ortaya çıkmış olmasıdır. Bankalar kurtarıldıktan sonra krizin faturasını ödemek zorunda kalan alt sınıflar olmuştur.

Yunanistan krizini sorumsuz maliye politikasının sorumlusu olarak göstermek göreceli olarak basit olsa da, Euro bölgesinin yapısal sorunları İrlanda krizinin ardından belirginleşmiştir. İrlanda, kriz öncesinde hükümet fazlalıklarına sahipti, ancak halen büyük bir kurtarma paketi gerekiyordu (85 milyar euro, İrlanda GSYİH'sinin yarısından fazlası). Yunanistan'daki gibi kurtarma paketi gerçekten de devletler yerine Avrupa finansal sektörü için bir kurtarma paketi idi. İrlanda, bankaları iflas ettiren muazzam bir emlak balonuna maruz kalmıştı. Banka kurtarma paketleri yüzünden, İrlanda borçları, 2007-2010 yılları arasında GSYİH'nin % 40'lık oranında yükseldi. Gerçekten de İrlanda bankacılık sisteminin tüm yükümlülükleri garanti altına alındı (Whelan, 2011).

2010 yılının son çeyreği itibarı ile Euro krizinin bittiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Sırada İtalya'nın olduğuna dair haberler medyada ve akademik çevrelerde sıklıkla dile getirilmektedir. ABD'de ise ekonomik durgunluk dikkat çekmektedir. Kaldıraçsızlık diye adlandırılan bir sürece girilmiştir. Maliye politikası tüm ülkelerde tersine dönmüştür. Dahası, bazı durumlarda (özellikle Birleşik Krallık ve Yunanistan), mantıklı bir mali politikanın devletin rolünün yeniden yapılanmasını kapsadığı açıkça ortaya çıkmaktadır: yani ikinci bir neoliberalizm dalgası oluşmaktadır.

2.2 2007-2009 Küresel Finans Krizinin Neoliberalizm ile İlişkisi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllar sosyal-Keynezyen bir düzenleme usulüne dayanan Fordist⁵ birikim rejimi olarak karakterize olmuştur. Kısmen sosyalist işçi hareketlerinin yükselişine ve Büyük Bunalıma tepki olarak hükümetler ekonomiyi yönetmede aktif bir rol üstlenmişler, refah devleti genişletilmiş ve finansal sistem düzenlenmiştir. Tam istihdam, politika hedefi olarak belirlenmiş ve çoğu bakımdan başarı sağlanmıştır. Sonuç olarak kapitalizm, bazen refahın 'altın çağı' olarak adlandırılan dönemi yaşamıştır ve bu refah oldukça yaygın bir hale gelmiştir. Ücretler üretkenlikle paralel olarak büyümüştür ve gelir dağılımı nispeten daha eşit hale gelmiştir (Yeldan, 2010: 87-96).

Fordizm, kitlesel üretim ve kitlesel tüketimle karakterize edilen bir birikim rejimidir. Bu rejim 1970'lerin başında krize girmiştir. Nedenlerine dair tartışmalar devam etmesine rağmen, belirtileri açıktır: iş gücünün huzursuzluğu, (günümüz standartlarına göre hafif derecede) durgunluk, yükselen enflasyon ve yükselen işsizlik dalgaları. 1970'lerin ortalarından itibaren, verimlilik büyümesi trendi, eskisinden daha düşük hale gelmiştir. Ekonomik büyüme oranları altın çağ düzeyine gelmeyecek ve özellikle Avrupa'da işsizlik bundan sonra da yüksek kalmaya devam edecektir. Sebep ne olursa olsun, geç anlaşılsa da, 1970'lerin sonları, 1980'lerin başında, neoliberalizme geçişi sağlayan tam bir dönüm noktası olduğu açıktır. Yeni

⁵ Fordizm ,Henry Ford'un öncülüğünü yaptığı üretim bandının uygulamaya konmasını içeren üretim sistemidir. Fordist üretim, hareketli montaj hattı sayesinde belirli ürünler için özel olarak hazırlanmış makinelerle, kitle, standart ve fiyat rekabetine dayalı üretimi ifade etmektedir. Hareketli montaj hattı, işletme organizasyonunu belirgin biçimde etkilemiş; kitle üretimi yapan endüstriler geniş bir alana yönelmiş ve dikey bütünleşme artmıştır.

liberalizm para politikasındaki değişim ve faiz oranlarının hızlı bir şekilde artması ile başlamış ancak hükümetin önceliklerinde daha geniş bir değişime yol açmıştır: düşük enflasyon ve dengeli bütçeyi ana politika amaçları olarak gören ortodoks ekonomi politikalarına dönüş ve bunu iddia eden hükümet, yapısal işsizliğin azaltılması için hiçbir şey yapamayacaktı, etkili bir şekilde yüksek işsizlik oranını kabul ettiğini açıkladı (Reuss, 2009).

Neoliberalizm sonraki yirmi yıl boyunca tam bir düzenleme biçimine dönüşmüştür. Bu, iş gücünün geri çekilmesi, finansal sektörün serbestleştirilmesi ve küreselleşmeyle karakterize olmuştur. Anglo-Sakson ülkelerinde neoliberalizm örgütlü iş gücü üzerine doğrudan saldırı ile ortaya çıkmıştır. İngiltere’deki madencilerin grevleri ve ABD’deki hava trafik kontrolü grevi, iş gücü için acı yenilgiler ile sonuçlanmıştır. Kıta Avrupasında, iş gücünün örgütsel gücü, yüksek işsizlik, refah devletinin küçülmesi ve küreselleşme ile yirmi yıl boyunca aşınmış bir hal almıştır (Stockhammer, 2010: 8). Bunun gelir dağılımındaki etkileri bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

Finansal serbestleşmenin iki boyutu vardır: uluslararası sermaye akışlarının serbestleştirilmesi ve yerli finansal sistemlerin serbestleştirilmesidir. Bu, finansal ortamda köklü değişikliklere neden olmuştur. Uluslararası düzeyde sermaye akışları serbestleştirilmiştir. Yurt içinde finansal çerçevede meydana gelen değişiklikler, finansal yeniliğin hızlanmasına neden olmuş ve sonunda spekülasyonun kapsamını artırmıştır. Her iki gelişme de finans sektörünün etkisini güçlendirmiştir. Reel faiz oranları, reel GSYİH büyüme oranlarının çok üzerinde yükselmiştir. Borsa sermayelendirmesi, türevleri ciro veya sınır ötesi kredilendirme gibi finansal oranlar yükselmiştir. Genel olarak finansal sermayenin gelir payları önemli derecede artmıştır (Duménil and Lévy, 2001). Dahası, finansal yatırımcıların finansal olmayan işletmeler üzerindeki etkisi, sözde hissedar değeri devrimi (Lazonick ve O’Sullivan, 2000) kapsamında önemli ölçüde artmıştır. Bu yapısal değişikliklere kısaca ‘finansallaşma’ denmektedir ve birikim yapısı ile ilgili analizi de önemli bir rol oynayacaktır. Küreselleşme, neoliberal düzen biçiminin bir diğer özelliğidir. Finansal boyutu, uluslararası sermaye akışlarının serbestleştirilmesi, daha önce de belirtilmiştir. Bu, serbest ticaret rejimi ile tamamlanmıştır. Finansallaşma sürecinde;

finansal gelirler, ekonominin tüm alanlarındaki borçluluk, finansal varlıkların çeşidi ve boyutu ile spekülasyonlar artmaktadır. Bunula beraber sermayenin merkezileşmesini belirten birleşme ve satın almalar daha önceki dönemlere nazaran hızlanmıştır. Zamansal ve mekansal fiyat değişimlerinden, çapraz kurlardan kâr elde etme ve spekülatif çılgınlık neticesinde, aslında bir kumarhane olan para piyasalarında değer oluşturma hissine kapılan aktörlerin rasyonel davranışları finansallaşma süreci ile açıklanmaktadır. Neoliberal ekonomi politikaları, bütün dünyada kısa vadeli yatırım, para spekülasyonu, finansal istikrarsızlık ve kriz dalgaları yaratmıştır (Karataş, 2011: 74).

Kıta Avrupası'na, neoliberalizm, en azından ekonomik politika ile ilgili olarak, çoğunlukla Avrupa entegrasyonu ve AB politikaları kanalıyla gelmiştir. Özellikle Tek Avrupa Senedi'nin serbest ticaret anlaşmaları, rekabet politikası ve daha sonra hizmet direktifi liberal inancı yansıtmaktadır. Maastricht Antlaşması ve İstikrar ve Büyüme Pakti, enflasyon önleme önceliğini, ortaya çıkardığı dengesizlikler için düzenleme mekanizmaları sunmaksızın maliye politikası üzerinde bir kısıtlama ile birleştirmiştir (Stockhammer, 2010: 9).

2007'de başlayan mali ve ekonomik kriz, serbest piyasaların şiddetli iniş-çıkış döngüsü ile ortaya çıktığının güçlü bir hatırlatıcısı olmuştur. Tarihsel standartlara oranla, hükümet müdahalesi nispeten hızlı ve kapsamlı olmuştur. Bu, neoliberalizmin terk edildiğine bir işaret olabilir. Böyle bir sonuç, neoliberalizmi temelde devlet düzenlemesini ve devlet müdahalesini durdurmak isteyen bir denetimsiz program, bir politik proje olarak sunmaktadır. Bu kesinlikle cazip bir yorum olsa da ve gerçekten de neoliberal retoriklerin bazıları tarafından garanti edilmiş olsa da, başka yorumlar da vardır. David Harvey, neoliberalizmdeki bir gerginliği vurgular:

“Neoliberalizasyonu hem uluslararası kapitalizmin yeniden yapılandırılması için teorik bir tasarımı gerçekleştirmek için ütöpik bir proje olarak hem de sermaye birikimi koşullarını yeniden oluşturmak ve ekonomik elitlerin iktidarını onarmak için bir siyasi proje olarak yorumlayabiliriz (...)” (Harvey, 2007: 29).

Nitekim, sınıf güçlerini yeniden tesis etmek için yapılan bir proje olan neoliberalizm, liberalizmin Marksist yorumunun bir işaretidir. Bu yaklaşımda neoliberalizmin anti-

devletçiliği araçsaldır, ancak esas değildir. Kârlılığa elverişli olduğunda aranır, ancak kendi başına amaç değildir.

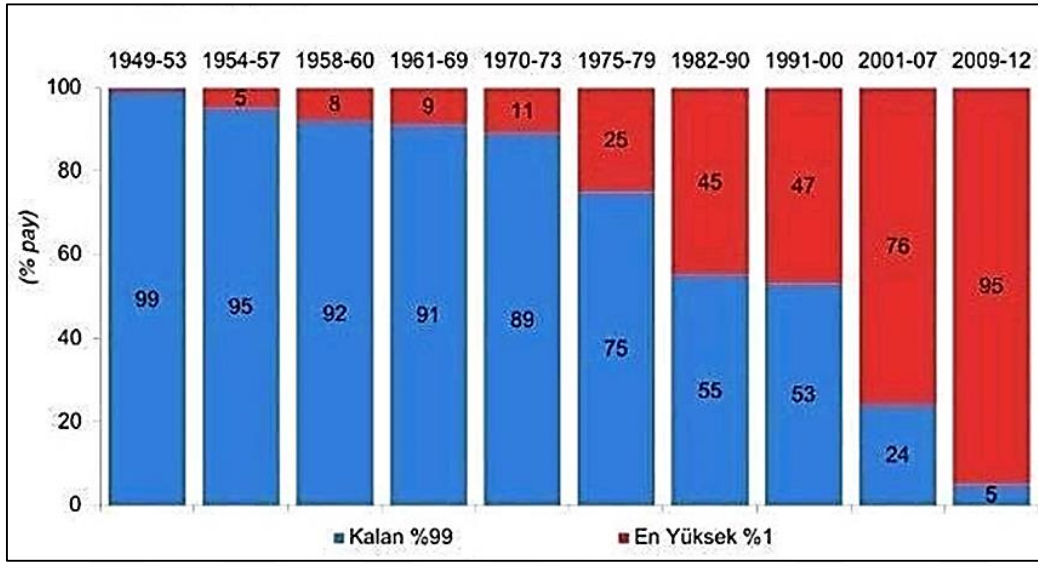
1970’lerin sonlarında Michel Foucault, neoliberalizme üçüncü bir yorum getirdi; buna, “*rekabetçi öznelleme yoluyla yönetim biçimi*” olarak neoliberalizm denebilir. Alman ordo-liberal⁶ okulunun ve Amerikan Chicago Okulu’nun dikkatli bir okumasına dayalı olarak, Foucault, neoliberalizmin klasik liberalizmden radikal bir şekilde farklı olduğunu savunur; çünkü piyasaları serbest bırakmayı amaçlamaz; ancak bu hedef kapsamında yeni pazarlar yaratmak ve hükümet faaliyetini ikincil hale getirmeyi hedefler. Piyasalar kendi kendilerini yaratmazlar, ancak inşa edilip korunmalıdırlar. Klasik liberalizmin aksine, neoliberalizm kalıcı ve derin bir devlet müdahalesi gerektirir (Foucault, 2008: 117-121 ve 130-150). Stockhammer ve Ramskogler, 2009 yılında, yakın tarihli ekonomi politikası ve (Yeni Keynezyen ve Neo-Kurumsalcı) ana akım ekonomi alanlarındaki gelişmelere ilişkin bir analize dayanan ve bu gelişmeleri ‘aydınlanmacı neoliberalizm’ olarak ifade eden benzer bir sonuca varmışlardır. 2002 Dünya Kalkınma Raporunun başlığı bu yaklaşımı kapsar: Piyasalar için Kurumlar Yaratmak (WDR, 2002). Marksist yorumda olduğu gibi devlet müdahaleleri neoliberalizmle ayrılık oluşturmamaktadır.

Aşağıda yer alan yaklaşım, bir düzenleyici çerçeve içinde sunulmaktadır ve gelir dağılımındaki değişiklikler ve finansal sektörün serbestleştirilmesi ile ortaya çıkan psikolojik bir neoliberalizm kavramını benimsemektedir. Bu, neoliberalizmin derin bir analizi değildir, ancak bu çalışmanın amacına, yani neoliberalizmin çeşitli bileşenlerinin krizi oluşturan mekanizmalara yakından dahil olduğunu vurgulamak için yeterlidir.

⁶ Ordoliberalerler hem merkezi planlamayı hem de laissez faire ilkesini reddetmektedirler. Bu düşünürler serbest mübadelenin erdemlerini açıkça kabul etmekle birlikte, serbest piyasanın sosyolojik, ekonomik ve ahlaki bakımlardan kendi kendine işler olmadığını belirtmektedir. Ordoliberaleri piyasa ekonomisine fonksiyonel işlerlik kazandırmak için devletin düzenleyici kararlar almasını ve uygulamasının gerekli görmektirler. Ordoliberalerler “serbest piyasa ekonomisi” kavramı yerine “sosyal piyasa ekonomisi” kavramını kullanmayı yeğlemektedir. Buna göre devlet; özel mülkiyet ve mülkiyetin kullanım kurallarını, para sistemini oluşturan kuralları, mali sistemi oluşturan kuralları, tekellerin kontrolü ve rekabete işlerlik kazandıracak kuralları ve benzeri diğer kuralları saptar. Ekonomik düzen politikası piyasa ekonomisine fonksiyonel işlerlik kazandıracak, böylece merkezi planlamaya ihtiyaç duyulmayacaktır.

2.3 Gelir Dağılımında Değişimler

Neoliberalizmin işaretlerinden biri de gelir dağılımının kutuplaşması olmuştur. 2017 Oxfam⁷ raporuna göre en yüksek %1 gelir grubunun dünyada aldığı gelir yıllar geçtikçe zenginler lehine bozulmuş 2017 yılında en yüksek gelir grubu dünyadaki toplam gelirin % 95'ine sahip durumda (Oxfam, 2017) ve bu da dünyadaki gelir dağılımı adaletsizliğini gözler önüne sermektedir (Grafik 1).

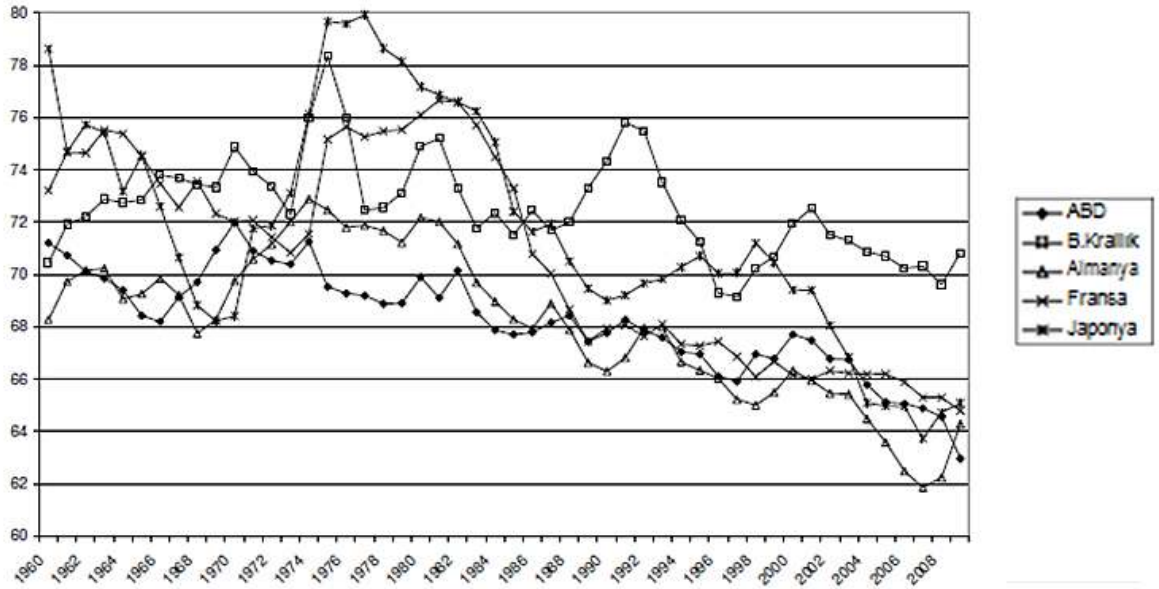
Grafik 1. Ekonomik genişleme dönemlerinde kazançların en yüksek %1 ve kalan %99 arasındaki dağılımı

Kaynak: Irvine, N. (2014, Eylül 26). The Benefits of Economic Expansions Are Increasingly Going to the Richest Americans. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2014/09/27/upshot/the-benefits-of-economic-expansions-are-increasingly-going-to-the-richest-americans.html> (Erişim tarihi: Aralık, 2017)

Ayrıca, iktidarın iş gücünden sermayeye kayması ücret gelişmelerine açıkça yansımaktadır. Grafik 2’de görüldüğü gibi Avrupa ve Japonya’da ve daha az bir oranda ABD ve Birleşik Krallık’ta ücret payları düşmektedir. Bununla birlikte, Anglo-Sakson ülkeleri kişisel gelir dağılımında eşitsizliğin güçlü bir şekilde arttığına tanıklık etmişlerdir (Grafik 3). Muhtemelen Anglo-Sakson ülkelerindeki fahiş

⁷ Oxfam, 90’dan fazla ülkede ortaklar ve yerel topluluklarla birlikte çalışan 20 kuruluşun uluslararası bir konfederasyonudur. Oxfam, dünyanın dört bir yanında insanları yoksulluktan kurtarmak ve onların yaşamlarını iyileştirmek için pratik ve yenilikçi yollar bulmaya çalışır. Ayrıca yoksulların seslerini duyurarak yerel ve küresel kararları etkileyecek şekilde kampanyalar yürütür.

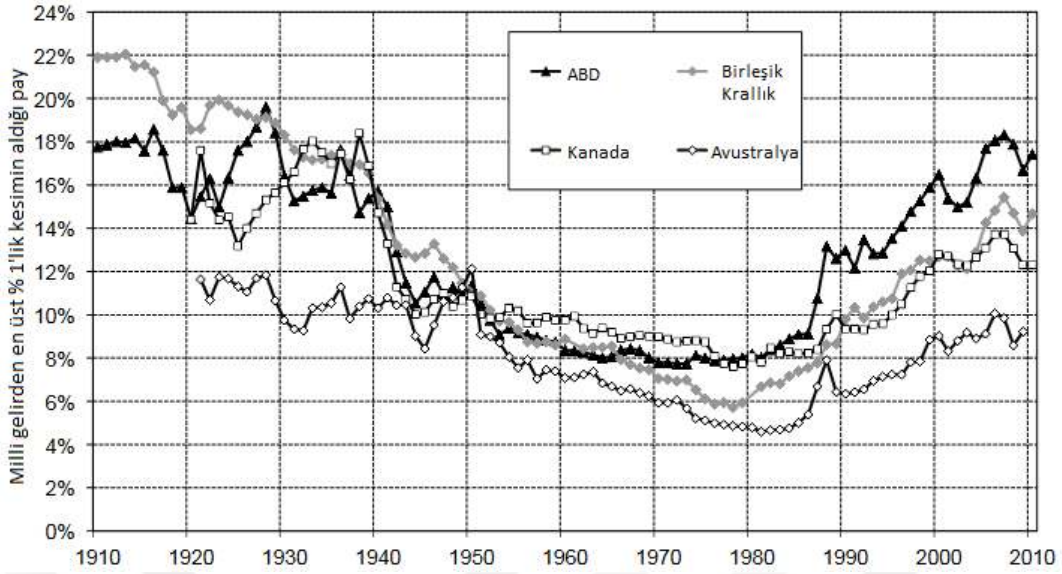
yönetim maaşları, ücret yerine bir kazanç biçimi olarak düşünülmelidir. Nitekim, en yüksek ücret alan % 1'lik kısmı ABD'nin ücret paydasından çıkarmakla güçlü bir gerileme gözlemlenebilir (Piketty, 2014: 337-341). OECD (2008) tarafından hazırlanan verilere göre, ABD'de haftalık ortalama ücretler 1980'den 2005'e yalnızca % 2.8 oranında büyürken, ücretlerin alt çeyreği % 3.1 düşmüş ve üst % 10 kısmı % 21 oranında artmıştır. 1980 yıllarından itibaren gelen yeni düzen, eski ve daha yerinde olan düzeni bozmuştur, aradaki dengeler dikiş tutmaz olmuştur. Nedeni ise 1980'lerden beri yerleşen neoliberalizmin 'serbestlikleri'dir. 1980 sonrasının neoliberal küreselleşme çağı, işçinin ne milli gelirden artışından ne de kendi üretkenliğindeki artıştan tam olarak yararlanmasına olanak vermiştir.

Grafik 2. Düzenlenmiş Ücret Payı

Kaynak: Avrupa Komisyonu Makro-Ekonomik Veri Tabanı AMECO'dan aktaran Stockhammer, E. (2010). Neoliberalism, Income Distribution and the Causes of the Crisis. Research on Money and Finance Discussion Paper No: 19, s.24.

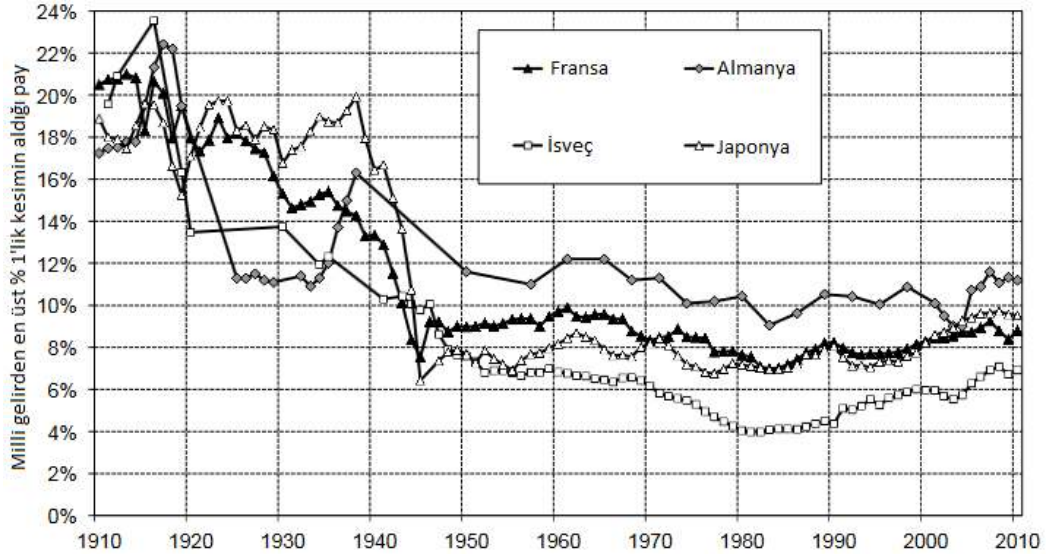
https://www.researchgate.net/publication/254449175_Neoliberalism_Income_Distribution_and_the_Causes_of_the_Crisis (Erişim Tarihi: Ekim, 2016)

Grafik 3. Anglosakson Ülkelerde Gelir Eşitsizliği, 1910-2010

Kaynak: Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda KAPİTAL*, s.338.

Şimdi zengin dünyanın geri kalan kısmını, yani Avrupa ülkelerinden en gelişmiş ekonomiye sahip olanları ve Japonya'yı ele alalım. Burada esas gerçekleşen durum en üst % 1'lik kesimin milli gelirden aldığı payın, 1970-1980 döneminden beri Anglosakson ülkelerinden çok daha düşük oranda artmış olmasıdır (Grafik 4). Grafik 3 ve 4 karşılaştırması özellikle dikkat çekicidir. Hiç şüphe yok ki en üst % 1'lik kesimin payındaki bu önemli artışı bütün ülkelerde gözlemliyoruz. Japonya'daki durum Fransa'daki ile yaklaşık olarak aynıdır: En üst % 1'lik kesim 1980'lerin başında milli gelirin % 7'sinden daha azını alırken, 2010'lu yılların başında ise bu oran % 9'un üzerine çıkmıştır. İsveç'te, en üst % 1'lik kesimin milli gelirden aldığı pay 1980'lerin başında % 4'ün biraz altında gözükmemektedir, 2010'lu yılların başında ise % 7'ye ulaşmıştır. Almanya'da en üst % 1'lik kesimin milli gelirden aldığı pay 1980'lerin başında % 9 civarındadır, bu oran 2010'lu yılların başında % 11'i aşmıştır.

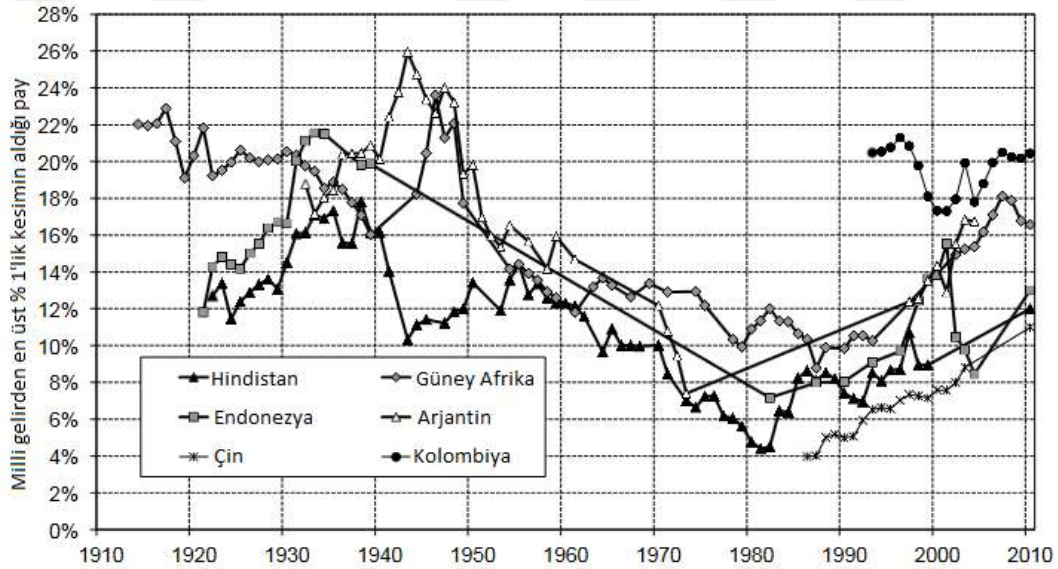

Grafik 4. Kıta Avrupası ve Japonya’da Gelir Eşitsizliği, 1910-2010

Kaynak: Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda KAPİTAL*, s.339.

Grafik 5’te ise yoksul ve gelişmekte olan ülkelerden bazılarındaki gelir eşitsizliği görülmektedir. 1910’lardan 1940’lara kadar olan süreçte en üst % 1’lik kesimin milli gelirden aldığı pay: Hindistan’da yaklaşık % 15-18’dir; Güney Afrika, Endonezya ve Arjantin’de ise % 22-25’e kadar yükselmiştir. Bu dört ülke için bu süreç eşitsizliğin en fazla olduğu evrelerdir. Eşitsizliğin en düşük olduğu evreler ise 1950-1970 yılları arasındır. Bu süreçte en üst % 1’lik kesimin aldığı pay: Hindistan’da % 5-6, Endonezya ve Arjantin’de % 8-9, Güney Afrika’da ise % 11-12 olarak gerçekleşmiştir. 1980’lerden bu yana, en üst onda birlik kesimin payı yeniden artarak, 2000-2010 döneminde milli gelirin % 15’ine karşılık gelen bir düzeye ulaşmıştır (Hindistan ve Endonezya’da % 12-13, Güney Amerika ve Arjantin’de % 16-18). Vergi kayıtlarına 1980’lerden ve 1990’lardan itibaren ulaşılabilen Çin ve Kolombiya’nın ise eşitsizlik evreleri bu yıllardan itibaren gösterilmektedir. Çin’de son otuz yılda en üst % 1’lik kesimin gelirden aldığı payda da önemli bir yükseliş gözükmemektedir, fakat bu yükselişin 1980’lerin başındaki noktası yaklaşık Kuzey Avrupa ülkelerinde olduğu gibi düşük bir seviyeye denk gelmektedir. Çin’de 1980’ler boyunca en üst onda birlik kesimin milli gelirden aldığı pay % 5’ten azdır, bu durum ücret aralıklarının az olduğu ve özel sermaye geliri diye bir şeyin olmadığı sosyalist bir ülke için oldukça normal karşılanmalıdır (Piketty, 2014: 349). Çin’de

eşitsizliklerin seviyesi 1980’lerde ekonomik liberalizasyondan sonra ve 1990-2000 yılları arasındaki yüksek büyüme süresince hızla artmış, ama en üst % 1’lik kesimin payı 2000-2010 döneminde milli gelirin % 10-11’i civarında görülmektedir. Bu seviye Hindistan, Güney Afrika, Arjantin ve Endonezya’dan çok düşük, Kanada ve Birleşik Krallık’a ise yakın seviyelerdedir. Kolombiya ise bunun tersine en eşitsizlikçi ülke konumundadır. 1990-2010 dönemi süresince en üst yüzde % 1’lik kesimin payı hiç değişmeden milli gelirin % 20’si düzeyindedir. Bu eşitsizlik seviyesi 2000-2010 döneminde ABD’ye yaklaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki gelir eşitsizliğinin 1980’lerden itibaren arttığı ancak 2000-2010 döneminde ABD’deki seviyenin altında olduğu görülmektedir.

Grafik 5. Gelişmekte Olan Ülkelerde Gelir Eşitsizliği, 1910-2010

Kaynak: Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda KAPİTAL*, s.350.

Son yıllarda ana ekonomi politikası kurumları fonksiyonel gelir dağılımının belirleyicilerine tekrar ilgi göstermeye başlamışlardır. IMF (2007) teknolojik değişimin ücret payındaki gerilemenin temel nedenini oluşturduğunu ve küreselleşmenin ikincil bir sebep olduğuna karar vermiştir. Diğer yandan OECD ülkeleri için yapılmış bir panel analizinde Stockhammer 2009 yılında, bu çalışmaların teknolojik değişimle ilgili bulgularının sağlam olmadığını ve finansal küreselleşme, ticaret küreselleşmesi ve sendika yoğunluğunun azalmasının, ücret

payının düşmesindeki ana güç olduğunu göstermiştir. Uluslararası Emek Örgütü, 2008 yılında finansal küreselleşmenin ücret payındaki düşüşe katkıda bulunduğunu, ancak ekonometrik kanıt sağlamadığını savunmaktadır. Dikkate değer bir şekilde, ülkelerdeki kişisel gelir dağılımı üzerine yapılan bir araştırmada, IMF (2007), doğrudan yabancı yatırımdaki artışların eşitsizliği arttırdığını bulmuştur. Ekonomi profesörü Özlem Onaran’a göre bu durum, finansal krizin birçok gelişmekte olan ülke için uzun süreli dağılımcı etkilere sahip olduğunu göstermektedir (Onaran, 2007). Bir başka ekonomi profesörü olan Erinç Yeldan ise IMF’nin bu yaklaşımını kavram karışıklığı olarak nitelendirmiş ve teknolojik ilerlemenin daha toplumcu ve eşitlikçi bir doğrultuda mümkün olabileceğinin altını çizmiştir: *“Günümüzün neoliberal küreselleşmesi, bir şirketler ve finans sermayesi küreselleşmesi olarak kendi hegemonyasını emekçiler üzerine dayatan bir sürecin ürünüdür”* (Yeldan, 2010: 38-41).

2.4 Finans Ağırlıklı Birikim Rejimi

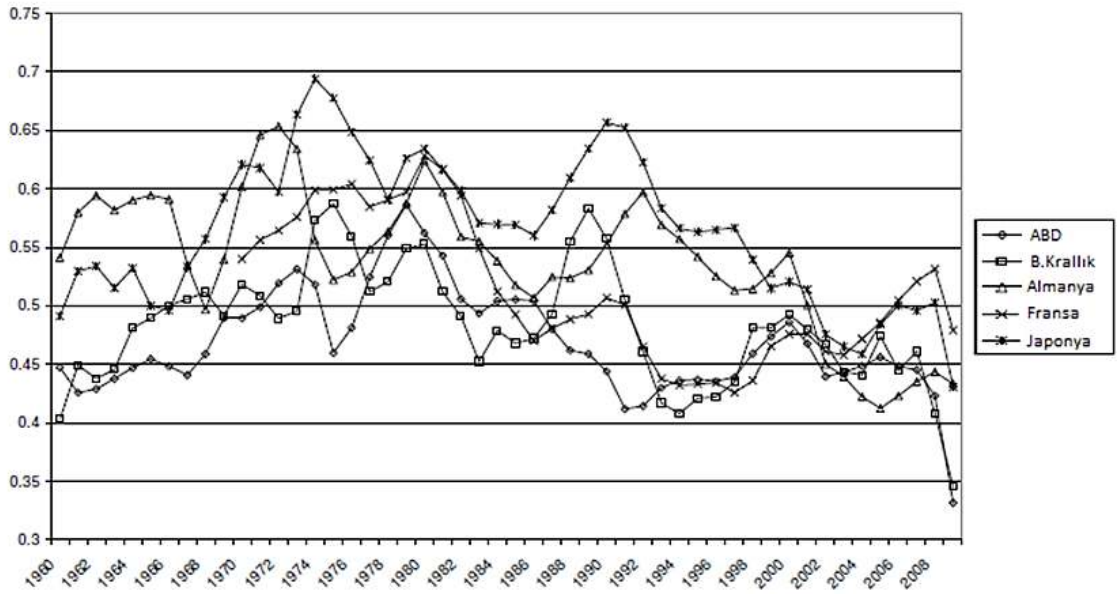
1980 yılının başından bu yana finansman ağırlıklı bir birikim rejimi ile tamamlanmış bir neoliberal düzen biçiminin ortaya çıktığı söylenebilir (Stockhammer, 2009). Bu bölüm, finans ağırlıklı birikim rejiminin özelliklerini ortaya koyacaktır. Makroekonomik yapının analizi, standart Keynezyen harcama fonksiyonu tarafından yönlendirilecektir. Toplam harcamalar özel tüketim, yatırım, net ihracat ve devlet harcamalarından oluşmaktadır. Bu bileşenlerin her biri, muhtemelen finansallaşmayla bağlantılı olabilecek değişikliklerin oluşup oluşmadığını ve ilgili davranış kalıbını değiştirip değiştirmediğini analiz etmek için araştırılacaktır.

2.4.1 Yatırım

Karlardaki artış göz önüne alındığında, yatırım harcamalarının dinamik bir şekilde büyümesi beklenebilir. Ancak, gerçekte yaşanan bu değildir. Yatırımın hayal kırıklığı yaratan performansı, karlarla karşılaştırıldığında daha da belirgin hale gelmektedir (Grafik 6). Yatırım-kar oranlarındaki düşüş, zirve değerleri ülkeler arasında farklı olsa da (1980’deki ortalama zirve), tüm büyük ekonomilerde gözlemlenebilir. Finansallaşma, potansiyel olarak işletme yatırımını etkileyen çeşitli

değişiklikler meydana getirmiştir (firmalarca yapılan fiziksel yatırım). Bununla birlikte, işletme yatırımları daima ekonomistler için açıklanması en zor makroekonomik değişken olduğu için, bu etkileri saptamak zordur. Yatırım davranışındaki en önemli değişikliklerden biri, hissedarların artan rolünden kaynaklanmaktadır (Lazonick ve O'sullivan, 2000).

Lazonick ve O'Sullivan 2000 yılında yaptıkları araştırmada, yönetim davranışlarındaki 'tut ve yeniden yatırım yap' anlayışından 'küçül ve dağıt' anlayışına geçildiğini ileri sürmektedir. Daha resmi biçimde, hissedar gücündeki bir artışın firma için arzulanan kar-büyüme sınırını değiştireceğini göstermektedir. Yaptığı tahmin sonuçları, finansallaşmanın birikimdeki yavaşlamanın önemli bir bölümünü açıklayabileceği yönündedir. Aynı zamanda, sonuçlar ülkeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir (ABD ve Fransa'da güçlü etkiler, Almanya'da zayıf etkiler). ABD için firma düzeyindeki verilere dayanan bu kanala ilişkin kanıtlar bulunmaktadır (Orhangazi, 2007). Grafik 6'da kullanılan işletme fazlası ölçütü, temel olarak tüm ücret dışı gelirlerden oluşan geniş bir yoldur çünkü yatırım işletme fazlası oranındaki düşüş eğiliminin kısmi bir nedeni, işletme fazlasının içeriğindeki bir değişikliktir. Faiz ve temettü ödemeleri artmıştır. Ancak ABD için, veriler kolaylıkla erişilebilir durumdadır. Bu veriler, temettü ve faiz ödemelerinin yatırım üzerindeki olumsuz etkileri için ekonometrik kanıt sunmaktadırlar.

Grafik 6. Yatırım İşletme Fazlası

Kaynak: Avrupa Kominyonu Makro-Ekonomik Veri Tabanı AMECO'dan Aktaran Stockhammer, E. (2010). Neoliberalism, Income Distribution and the Causes of the Crisis. Research on Money and Finance. Discussion Paper No:19, s.26.

https://www.researchgate.net/publication/254449175_Neoliberalism_Income_Distribution_and_the_Causes_of_the_Crisis (Erişim Tarihi: Ocak, 2017)

Yatırım davranışları için ikinci bir değişiklik, firmaların karşı karşıya bulunduğu ekonomik ortamda olmuştur. Finans piyasalarındaki oynaklık, finansal serbestleşmede büyük ölçüde artmıştır. Sonuç olarak firmalar, fiziksel yatırım projelerini daha az çekici hale getirebilecek daha yüksek bir belirsizlik ile karşı karşıya kalmışlardır. Döviz kurlarındaki oynaklığın özellikle imalat yatırımında bazı etkileri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, belirsizliği ölçmek zordur ve mevcut literatürden elde edilen tahmin sonuçları, etkinin net bir derecesini ortaya koyacak kadar kesin değildir.

Muhtemelen, hissedar değeri oryantasyonunun olumsuz etkileri ve artan belirsizlik nedeniyle genel finansallaşma, işletme yatırımında bir kısıtlama etkisi yaratmıştır. Dikkate değer biçimde, hisse fiyatlarının işletme yatırımları üzerindeki etkisine ilişkin olarak yenilenen bir etki bulunmamaktadır (tamamen tüketim harcamaları ve hisse fiyatlarına ilişkin araştırmanın aksine). 1990'ların başında

olduğu gibi, çoğu ampirik ekonomist muhtemelen hisse senedi fiyatlarının yatırıma olumsuz etkisi olduğunu kabul ederdi. Ayrıca konut yatırımının artan hane halkı borç seviyelerinden güçlü bir şekilde etkilendiğine dair İrlanda'daki (ve belki de Hollanda'da) hariç, çok fazla kanıt mevcut değildir (Ford ve Poret, 1991).

2.4.2 Tüketim Harcamaları

Tüketim harcamaları üzerinde iki çelişkili etki vardır. İlk olarak, gelir dağılımındaki bozulma, tüketim üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşturur, çünkü işçi sınıfı hane halkları, sermaye geliri kazananlara kıyasla daha yüksek bir tüketim eğilimine sahiptir. Makroekonomik gelişmelerin arka planı potansiyel olarak durgun tüketim talebidir. İkincisi, finansallaşma, hane halklarının krediye erişimini arttırmıştır. Emlak patlamaları ile birlikte, bu, sıklıkla kredi ile finanse edilen tüketim patlamalarına yol açmıştır.

ABD'de 1990'lı yıllarda GSYİH büyümesinin ana itici gücü tüketim harcamaları olmuştur. Nitekim GSYİH içindeki tüketim payı 1980 yılından bu yana artmaktadır. Eğilim İngiltere'de benzer, Almanya ve Fransa'dakinin tersidir. Oralarda 1980'den beri tüketim oranları düşüş göstermiştir. Ülkeler arasında dikkat çekici bir farklılık görülmektedir. Ana akım ekonomistler (Anglo-Sakson ülkelerinde) rasyonel davranışı varsayarak, bu tüketim artışını açıklamaya çalışmaktadırlar. Düşen tasarruf oranları, borsa patlaması nedeniyle finansal varlıkların değerindeki artış ise servet etkisi ile açıklandı. 1990'ların sonlarında finansal serveti tüketmek için % 5'lik marjinal eğilimden bahsedilmiştir. Bununla birlikte, 2000 yılında borsa çöküşü, tüketim artışında yavaşlamaya neden olmamıştır. ABD'de hafiflemeyen tüketim patlaması, ardından patlayan ev fiyatlarıyla açıklanmıştır. Konut mülkiyeti daha çok teminat olarak kabul edildiği için, servet etkisinin ana kaynağı olarak tanımlanmıştır (Brenner, 2003: 191 Aktaran Stockhammer, 2010: 14).

Daha genel anlamda, finansallaşma, hane halkları için krediye daha fazla erişim imkânı sağlamıştır. Krediye erişim, elbette, ipotekle sınırlı değildir, aynı zamanda diğer tüketici kredileri, kredi kartları ve banka hesaplarını da içermektedir.

Ana akım ekonomi ve heterodoks⁸ yaklaşımlar arasındaki temel uyumsuzlıklardan biri, insanların rasyonel davranıp davranmadığı sorusudur. Ana akım literatürün çoğu, servet arttıkça hane halklarının rasyonel olarak borçlanma oranlarını artırdıklarını varsaymaktadır. Heterodoks bir bakış açısından, biriken borcun önemli bir kısmı hanelerin sürdürülemez olan (dolayısıyla irrasyonel olarak kabul edilebilir) tüketim seviyelerini muhafaza etmekten kaynaklanmaktadır. Birçok ülkede ücretler durgunlaşırken, kitle iletişim araçlarında temsil edilen tüketim normları tartışmasız bir şekilde arttı, bir çok hane halkı borcun içine çekilmiş olabilirdi. Bu açıdan, servet etkisini konuşmak yanıltıcıdır, bunun yerine bir kredi erişim etkisi konuşulmalıdır. Her iki durumda da; ABD, İngiltere, İrlanda ve İspanya'daki emlak patlamalarına, hane halkı borç oranlarındaki güçlü artışlar eşlik etmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. ABD’de Harcanabilir Gelirin Yüzdesi Olarak Ödenmemiş Tüketici Borcu- milyar \$ (1975–2005)

Yıllar	Tüketici Borcu	Tüketici Harcanabilir Geliri	Harcanabilir Gelir Yüzdesi Olarak Borç
1975	736,3	1187,4	62,0 %
1980	1397,1	2009	69,5 %
1985	2272,5	3109,3	73,1 %
1990	3592,9	4285,8	83,8 %
1995	4858,1	5408,2	89,8 %
2000	6960,6	7194	96,8 %
2005	11496,6	9039,5	127,2 %

Kaynak: Karataş, T. (2011). Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009 Dünya Ekonomik Krizi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.87.

Hane halkı borcunun ölçülmesi zordur ve uluslararası karşılaştırmalar, farklı ülkelerdeki farklı finansal kurumlar ve uygulamalar nedeniyle verilerin karşılaştırılabilirliğinde yaşanan kusurlardan kronik olarak muzdariptir. Avrupa ülkeleri, geniş bir yelpazede borç-gelir oranlarına sahiptir. Bununla birlikte, tüm

⁸ Heterodoks, Yunanca heteros (farklı) ve doxa sözcüklerinden türetilmiş ve farklı inanç anlamına gelen bir sözcüktür. Ekonomi alanında geleneksel görüşlerin ve yaklaşımların dışındaki uygulamaları adlandırmak için kullanılır.

Avrupa ülkeleri (verilerin mevcut olduğu) 1995 yılından bu yana artan borç oranlarına tanıklık etmiştir. Özellikle, Avrupa ülkelerinin borç oranlarının (ağırlıklandırılmamış) ortalaması ABD'ye benzerdir (Foster, 2008: 8).

OECD verileri, aynı zamanda (hane halkı) tasarruf oranlarının OECD ülkeleri arasında düştüğünü ve en belirgin düşüşün ABD'de gerçekleştiğini göstermektedir. Bununla birlikte, şaşırtıcı bir şekilde, bunun tüketim verilerine yansımadağı görülmektedir. 1980'lerin ortalarından beri ABD (ve Japonya) harcanabilir gelirle karşılaştırıldığında, önemli ve tutarlı bir tüketim artışı yaşamasına rağmen, Avrupa'da aynı şey geçerli değildir. Çoğu ülkede, özellikle de Fransa ve Almanya'da, tüketim payı değişiklikleri, bir iş döngüsü aralığında olan büyüklük sırasındadır. Yunanistan'da güçlü bir artış ve İrlanda'da güçlü bir düşüş vardır. (Stockhammer, 2009: 8).

2.4.3 Net İhracat ve Sermaye Akışları

Uzun süreler boyunca net ihracatın dengelenmesi gerekir. Bununla birlikte, finansal liberalizasyon ve küreselleşme, ülkelerin cari hesap açıklarını daha yüksek seviyelerde ve daha önceki dönemlere göre daha uzun sürdürebilmelerini sağlamıştır. Cari hesabın öbür yüzü net sermaye akışıdır. (Merkez Bankası rezervlerindeki değişikliklerden yola çıkarak) net ihracatın eşit (net) sermaye çıkışlarına sahip olması gerekir. Tersine, bir cari hesap açığı sermaye girişlerine karşılık gelir. Finansallaşma, böylece, karşılık gelen sermaye girişlerini sağlayabilmeleri koşuluyla, ülkelerin daha fazla cari açık açıklamalarına olanak tanımıştır. İlk olarak, 2000'li yılların başında dengesizlikler, petrol fiyatlarındaki şokun birçok ülkede cari hesaplarda güçlü değişiklikler yarattığı 1970'lerin ortalarından daha yüksektir; ikincisi, uluslararası dengesizliğin yükselişi 1980'den bu yana giderek artmaktadır (Demir, 2013: 122-123).

Uluslararası ticaretteki dengesizlikler ABD'deki balonun oluşumunda bir önkoşul olarak önemli bir rol oynamıştır. Karşılık gelen sermaye akışları, ABD doları varlıklarında getiri arayışındakiler için büyük miktarda sermaye sağlamıştır. İpotek ve ticari kredilere dayanan çeşitli türevler buldular, böylece kredi tarafından finanse edilen tüketim patlamasını devam ettirdi. Sermaye girişleri olmasaydı

ABD'deki balon da muhtemelen o zaman olduğu kadar büyümeyecekti. (Mutlu, 2013: 77).

İronik olarak, finansal liberalizasyon ve küreselleşme, uluslararası finans piyasaları sakın olduğu sürece ülkeler arasında farklı gelişme potansiyelini artırmıştır. Bununla birlikte, ticaret dengesizliklerinin altında yatan sermaye akışları aniden durabilir veya tersine dönebilir ve bu nedenle ciddi krize neden olabilir. Oynak sermaye akışlarının makroekonomik tehlikeleri, gelişmekte olan ekonomilerde bugüne kadar en keskin şekilde hissedilmiştir. Meksika 1994, Türkiye 1994 ve 2001, 1997/98 Güneydoğu Asya krizi ve Arjantin 2001 gibi birçok ülke, sermaye akışlarıyla ilgili bu tür krizlerin örnekleridir. Hepsi de ciddi durgunluklara (bazen reel GSYİH'de iki basamaklı düşüslere neden olmuştur) yol açmıştır, bazıları uzun ömürlü, diğerleri daha kısa süreli olmuşlardır. Ancak Avrupa Para Sistemi (APS) krizi 1992/93'de gelişmiş ekonomileri de sarsmıştır (Kazgan , 2015: 221-228).

Döviz kurundaki değişimlerin böylesine yıkıcı bir etkisinin olmasının nedeni, liberalleşmiş uluslararası piyasalarda, bir para biriminde borç almak ve bir başka para biriminde borç vermek veya başka bir ülkede (genellikle faiz arbitrajı adlandırılır) yatırım yapmak olarak tanımlanabilen faiz arbitrajı faaliyetlerinde bulunmanın karlı olmasıdır. Türk lirasındaki faiz oranları eurodan yüksek olduğu zaman (döviz kurlarının istikrarlı olması bekleniyorsa), euro kredisi almak ve Türk lirası olarak borç vermek caziptir. Sonuç olarak, varlık ve yükümlülükler farklı para birimlerinden olacaktır (ilişkili bir risk, varlıkların vade tarihidir). Dolayısıyla, ani döviz kuru düzenlemeleri firmaların veya bankaların bilançolarında ciddi etkilere neden olabilir.

Uluslararası döviz kuru düzenlemeleri, finansman ağırlıklı birikim rejiminde birikim ve büyüme dinamiklerini anlamak için önemli görünmektedir. Avrupa için, elbette bu alanın en önemli kurumsal değişimi APS (1992/93 kriziyle etkili bir şekilde sona erdi) idi. Euronun piyasaya sürülmesi, birçok ülkenin para birimlerinin % 20 oranında değer kaybettiği APS krizine bir tepki olarak ortaya çıkıyordu (Alman markına göre). Başlangıçta, euronun başarılı olduğu görülmektedir. Yeni para birimi sadece halk tarafından kabul edilmekle kalmamış, aynı zamanda euro sistemi (nominal) döviz kuru dalgalanmalarını ve dolayısıyla döviz kuru krizlerini de ortadan

kaldırmıştır. Ayrıca, eski yumuşak para birimine sahip ülkelerdeki enflasyonu ve (gerçek) faiz oranlarını önemli ölçüde azalttı. Bununla birlikte, enflasyon farklılıkları Avrupa ülkeleri arasında devam ettiğinden, reel döviz kurlarında yıllar boyunca birikmiş yavaşça büyüyen değişiklikler olmuştur. Reel döviz kurları, euronun piyasaya sunulmasından bu yana farklılık göstermiştir. Almanya, 1999 yılından bu yana Portekiz, İspanya, İrlanda ya da Yunanistan'a karşı reel olarak % 20'den fazla devalüasyon yapmıştır. Bu bağlamda, son kriz Yunan devlet tahvilleri çevresinde görülmelidir (Tayfur, 2013: 206-208).

Euro sisteminin kusurları temelde şu şekildedir: ortak bir para politikası vardır ve maliye politikası ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Döviz kuru yeniden düzenlemeleri, tanımı gereği, Euro bölgesi arasındaki farklılıkları ayarlamak için mevcut değildir. Peki ülkeler nasıl uyum sağlayabilir? Temelde ücret denetimi yoluyla olabilir, ancak bu pratikte işe yaramamaktadır. Birincisi, iş gücü piyasaları basitçe ekonomi ders kitapları kadar esnek değildir ve AB antlaşmaları olmalarını istemektedir. İkincisi, iş gücü piyasaları yoluyla ayarlama, açık bir deflasyonist önyargıya sahiptir - cari hesap açığı olan ülke uyum sağlamalı ve ücret sınırlaması ve deflasyon ile dengelemelidir. Bununla birlikte, genel enflasyon yüzde iki ile sınırlı olduğundan, rekabet gücünü artırmak isteyen her ülke, kitlesel işsizlik ve düşük ücret gerektirecek uzunca bir deflasyon dönemi geçirmek zorunda kalacaktır. Mevcut model, açık veren ülkelerin enflasyonu ve büyümeyi sınırlandırmasını, artı veren ülkelerde ise fazlalıkların sağlanmasına izin verilmesini gerektirmektedir. Ancak, istikrar sağlama başarısızlığının ötesinde, bu düzenleme de ciddi dağılım sonuçları doğurmaktadır. Basitçe ifade etmek gerekirse, şu anki düzenleme kapsamında Yunan ücretleri düşmüştür, ancak Alman ücretlerinin yükselmesi gerekmemektedir. Sistem ücretlere aşağı yönlü baskı yapmaktadır. Avrupa, ortak bir para birimi sunarak sermaye akışlarının serbestleştirilmesine tepki göstermiştir. Bu, döviz kuru krizleri riskini sona erdirirken, Euro bölgesinde ticaret ve maliyet ile ilgili dengesizlikler oluşmaktadır ve bu dengesizlikleri giderecek herhangi bir mekanizma yoktur (Kutlay, 2013: 170-178).

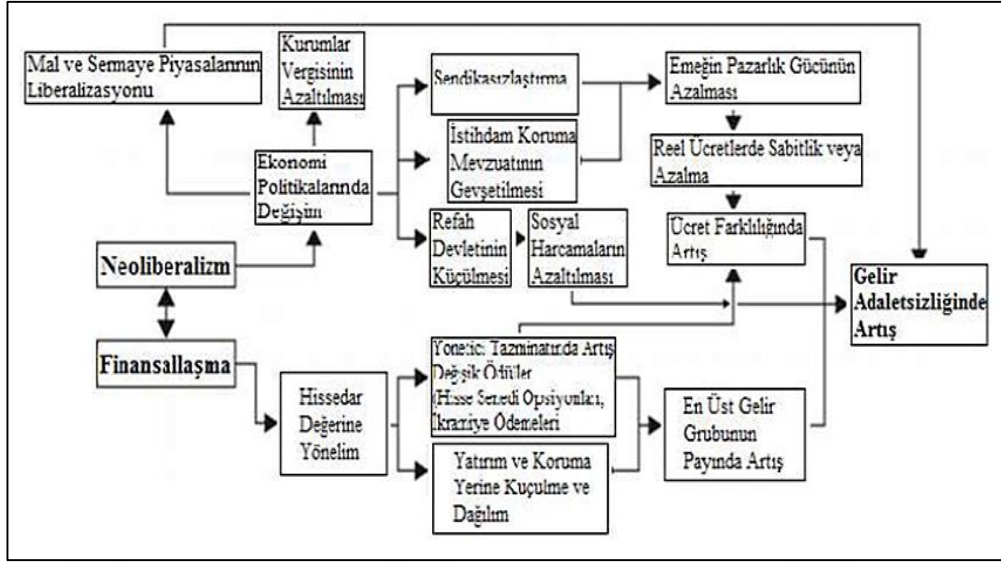
2.4.4 Kırılgan ve Düşük Büyüme

ABD’de (ve daha önce bazı gelişmekte olan ülkelerde sınırlı dönemler için) bir tüketim patlaması olduğuna dair kanıtlar olsa da, kıta Avrupası ülkeleri için, hane halkı borç seviyelerinin önemli ölçüde artmış olmasına rağmen tüketim patlamasının güçlü bir kanıtı (emlak fiyat balonuyla ilgili) bulunamamaktadır. Bununla birlikte, gelir dağılımının, tüketim oranlarının düşürülmesi gereken iş gücü pahasına değiştiği göz önüne alındığında, borç odaklı tüketimin Avrupa’daki talebi de bir dereceye kadar artıracak aklı yatkındır. Yatırım performansı zayıflamıştır. Özellikle artan kârlar yatırım olarak adlandırılmamıştır. Muhtemelen (ancak kesin olarak değil), bu durum, hissedar değer oryantasyonu ve değişken finansal piyasalar nedeniyle belirsizliğin artması ile ilgilidir. Sermaye akışlarının serbestleştirilmesi, cari hesap kısıtlamalarını ülkeler üzerinde rahatlatmış ve bununla birlikte, (1992/93 APS krizi hariç olmak üzere) Güney Doğu Asya, Latin Amerika veya Türkiye’de olduğu gibi, Avrupa’da şiddetli bir krize dönüşmeyen oynak döviz kuru oranlarına yol açmış, Euro sistemi, para krizlerini etkili bir şekilde önlemiştir. Bununla birlikte, Euro, Avrupa’da neoliberalizasyonu teşvik eden ve Avrupa’da yavaşça genişleyen bir ayırmaya yol açan bir politika paketi Maastricht Antlaşması ve İstikrar ve Büyüme Pakti ile gelmiştir (Kutlay, 2013: 179).

Genel olarak, finansallaşmanın etkileri, yavaş ve kırılgan birikim olan finans odaklı birikim rejimine neden olmaktadır. Finans ağırlıklı birikim rejiminin, verim büyümesinde (ve diğer makroekonomik değişkenler) daha oynak olmasını beklemek için iki ilgili sebep vardır. Birincisi, finansal sektörün makroekonomik şokları daha şiddetli ve daha sık görülmektedir. Finansal piyasalarda oldukça değişken fiyatlar ürettiğine dair yeterli kanıt bulunmaktadır. Ani yükselme döviz kurları için oldukça iyi bir şekilde tanınır ve son birkaç yılda hisse senedi fiyatlarındaki iniş çıkışlar (tekrar) belirginleşmiştir. İkincisi, yüksek borç seviyeleri nedeniyle ekonominin kırılganlığı artmıştır. Finansallaşma, aileleri daha fazla borç almaya teşvik etmiştir. Bu borç muhtemelen ya tüketim harcamalarını tetiklemiş ya da yükselen ev fiyatları karşısında mülk satın almak için gerekli olmuştur. Her iki durumda da, borç mevcut gelirden (veya artan borçtan) ödenecektir. Hane halkı kredilerine ilişkin temerrüde düşmek zorunda kalırsa, bu nedenle geçici gelir indirimleri bile artabilir. Bu zorunlu

olmamasına rağmen, hane halkının geçici şoklara karşı dayanıklılığı azaldığından, sistemin kırılabilirliği artmıştır (Bayram, 2013: 143-153).

Finansal piyasalarda daha sık krizlerin bu kombinasyonunun ve hanelerin yüksek kırılabilirliğinin makro ekonomik oynaklığa dönüşmesi beklenir. IMF (2007), iş döngüsünün 1970'lerden beri daha ılımlı olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Ancak şeytan ayrıntıda gizlidir. 'Verim oynaklığı (...) 1960'lı yıllara kıyasla önemli ölçüde düşük iken' (IMF, 2007: 85), Post-Bretton Woods döneminde durgunluklar Bretton Woods döneminden daha sert bir hale gelmiştir (IMF, 2002: 108). Fordist dönemde verim büyümesi (ve açılımlar) Post-Fordist dönemden çok daha yüksek olduğu için, IMF, dalgalanmaların azaldığını söylemekte doğrudur. Fakat bu durgunluğun daha şiddetsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Dahası, finansal krizler daha sık ve daha şiddetli hale gelmiştir. Mevcut kriz nadir bir istisna değildir, serbestleştirilmiş finans çağındakilerden biridir. GSYİH içindeki devlet paylarının hala Büyük Bunalım döneminden daha yüksek olduğunu belirtmek gerekir. Otomatik dengeleyiciler bu nedenle mevcuttur ve hükümet tüketimi katma değerin oldukça büyük bir bölümünü oluşturur. Dahası, gelişmiş ülkelerdeki (özellikle Fed) merkez bankaları, finansal krizin tehlikelerine tepki göstermede aktif rol oynamaktadır. Oldukça büyük bir kamu sektörünün ve (tarihsel standartlara göre) işlevsel bir refah devletinin, yetenekli bir para politikası ile birlikte direnci, finansal krizlerin şimdiye kadar (gelişmiş) ekonomiler üzerinde yıkıcı bir etkisi olmamasının neden olabilir (Güven, 2013: 41-65).

Şekil 2. Finansallaşma – Gelir Dağılımı İlişkisi

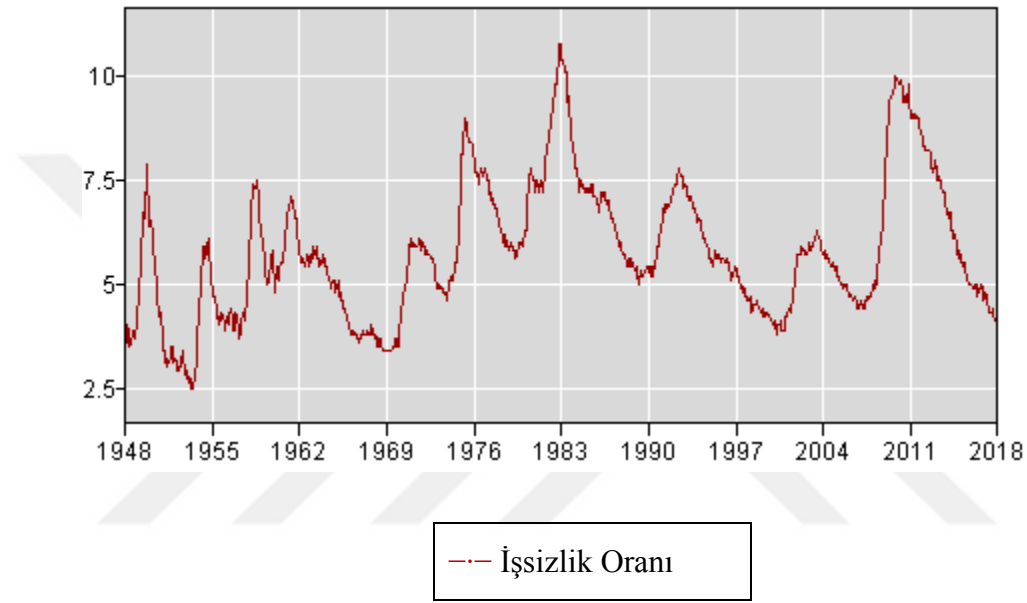
Kaynak: Yiğenoğlu, K. (2017). Finansallaşma Sürecinde Amerika’da Yükselen Popülizm. Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 2(2), s.109.

Makroekonometrik olarak gelir dağılımındaki değişimleri ve finansal birikim rejimini inceledikten sonra (Şekil 2)’deki sonuca varılmaktadır. Şekil 2’de finansallaşma ile gelir dağılımı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Şekle göre finansallaşma ile neoliberalizm arasındaki ilişki ile bağlantılı olarak farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre neoliberalizm ile beraber finansallaşma ilk olarak, ekonomi politikalarındaki değişim ile kendini göstermektedir. Bu çıkarım neoliberal politikaları içselleştiren bütün ülkeler için geçerlidir. Neoliberalizm öncesi ve sonrasındaki ekonomi politikalarındaki önemli değişiklikler göze çarpmaktadır. Ekonomi politikalarındaki değişiklik çeşitli yollarla olmaktadır. Şekle göre bunlar; Mal ve Sermaye piyasalarının serbestleştirilmesi, kurumlar vergisinin düşürülmesi, emekçi sınıfın örgütlenmesinin engellenmesi (sendikasıylaştırma), istihdam koruma mevzuatının esnekleştirilmesi ve refah devletinin daralmasıdır.

2.4.5 İşsizlik

Sermaye krizlerinin daima toplumsal bir krize evrilmesi kapitalizmin sermaye sınıfı için altın kurallarından birisidir. Bu açıdan krizlerin en talihsiz tarafı, milyonlarca insanın işini kaybetmesi ve işgücüne katılanların iş bulamaması olarak

kabul edilebilir. Neoliberalizmin yönlendirdiği hükümetlerin ekonomi politikası yapımcılarının sosyal refahı ilk öncelik olarak düşünmelerini beklemek gerçekçi değildir. Ancak, yüksek işsizlik oranı, iç tüketime dayanan ABD milli geliri bakımından aşılması gereken bir sorundur. Bu durumda kapitalizm 21.yüzyıl çelişkisi olarak kendini göstermektedir (Karataş, 2011: 106). Krizin en reel ve sosyal hayatı en çok etkileyen sonucu olarak işsizliğin ABD'deki boyutları tarihsel olarak şu şekilde gerçekleşmiştir:

Grafik 7. ABD’de İşsizlik Oranları (1948-2018)

Kaynak: ABD İşçi Bürosu İstatistikleri Resmi Web Sitesi, 2018.

<https://data.bls.gov/pdq/SurveyOutputServlet> (Erişim Tarihi: Ocak, 2018)

Yukarıdaki grafikte sunulan veriler ile ABD ekonomisindeki işsizlik oranlarının uzun vadeli analizi yapılabilir. Genel trende bakılacak olursa, işsizlik, 1950’lerde ortalama %4,5; 1960’larda %4,8; 1970’lerde %6,2; 1980’lerde %7,3; 1990’larda %5,8 ve 2000’lerde %5,7 olmuştur. Grafik dönemselsel olarak okunduğunda en önemli bulgu, ABD’nin altın çağının ve neoliberalizmin işsizlik oranlarına da yansımış olmasıdır. ABD ekonomisinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ve 1960’larda işsizlik %5’in üzerine çok nadiren çıkmıştır. 1970’lerdeki birikim krizi ile işsizliğin %6’nın üzerine çıktığı görülmektedir. 1980’lerdeki neoliberal politikalar

istihdam açısından herhangi bir başarı sağlayamamış ve işsizlik oranlarında ciddi artışlar olmuştur. Takiben 1990'lardaki yükselen konjonktür ile işsizlik oranları yeniden düşse de 2000'lerde senaryo değişmiş ve işsizlik 2000'lerin sonunda çift haneleri görmüştür.

Grafiğin sunduğu veritabanı sayesinde analiz biraz daha açılacak olursa, özellikle, uygulanan yayılcı politikaların sonucu olarak işsizlik oranı 2000'lerin ilk yarısında %4-6 bandına gerilerken krizin net etkilerinin görülmeye başlandığı 2008 yılı ile %5,8; 2009'da %9,3 ve 2010'da da %9,6 olmuştur. Bu da işgücüne katılan 150 milyon civarındaki ABD vatandaşı arasında işsiz sayısının yaklaşık olarak 7 milyondan 14 milyona yükseldiğini gösterir. 2007'den 2010'a, başka bir deyişle sadece 3 yılda, işgücüne katılım 1 milyon artarken (2010 yılında işgücüne katılım 154,1 milyondan 153,8 milyona düşmüşken), işsiz sayısı aşağı yukarı 7 milyon artmıştır. Bu vaziyet ABD hane halkının iş bulma beklentisinin de azaldığını gösterir. Zira işgücüne katılım miktarı olarak, 1947'den günümüze, bir önceki yıla göre, ilk defa azalmıştır ve oransal olarak da %67'den %64'e kadar gerilemiştir. Bu durumda, 2007 – 2009 ekonomik krizinin, işçi sınıfının, sınıfsal olarak gerilemesine neden olduğuna dair bir işaret olabilir. İşsizlik verilerinin yansıması, ABD'de 1950'lerden günümüze, finansal sektör istihdamının toplam istihdam içindeki payı %2,5–3 seviyesinden %4,5–5 seviyesine yükselmiş, finansal sektörde ödenen ücret ve maaşların toplam ücret ve maaşlara oranı da %3-4'ten %7,5–8 seviyesine yükselmiştir (Karataş, 2011: 108).

3. EKONOMİK EŞİTSİZLİĞİN POPÜLİST EĞİLİMLERE ETKİSİ

3.1 Popülizmin Kavramsal Analizi

“Dünyada bir hayalet dolaşıyor, bu popülizmin hayaleti”; Ghita Ionescu ve Ernest Gellner 1969 yılında popülizmi tanımlamak için yazdıkları kitaplarına böyle bir girişle başlamış ve popülizmi kavramlaştırmaya çalışmışlardır (Ionescu ve Gellner, 1969: 1 Aktaran Müller, 2016: 21). Görüldüğü gibi bu kavram yeni bir kavram değildir ama ortada bir kavram kargaşası olduğu da kesindir. Peki, popülizm tam olarak nedir? Bu kavramın pek çok yorumu vardır ve bu kategoriye giren siyasi partileri ve hareketleri tanımlama amaçlı çok sayıda girişim vardır. Literatürde popülizm kavramının tanımı çok çeşitlidir. Bazı tanımlamalar şöyledir; 1- Modernleşme sorunlarıyla karşı karşıya olan geri kalmış ülkelerde ortaya çıkan sosyalizm. 2- Esas olarak sanayi ve finans sermayesinin tedrici tecavüzünün tehdidi altındaki küçük kırsal halkın ideolojisi. 3- Esas olarak değişmekte olan bir toplumda geleneksel değerleri hayata geçirmeyi hedefleyen kırsal bir hareket. 4- Halkın çoğunluğunun fikrinin seçkinleri tarafından denetlendiği inancı. 5- Şu temel inanç dayanan herhangi bir düşünce veya hareket: Erdem, ezici çoğunluğu oluşturan basit halkta ve onların ortak geleneklerinde gizlidir. 6- Popülizm, halk iradesinin kendisinin bütün diğer ilkelere üstün olduğunu beyan eder. 7- Kentli işçi sınıfı veya köylü kitlesinin desteğini almış, ancak bu iki kesimin hiçbirinin özerk örgütlü gücünden kaynağını almayan politik bir hareket (Margaret Canovan, 1981 Aktaran Laclau, 2007: 17). Siyaset bilimci Cas Mudde (2007) ise, popülist felsefenin üç temel özelliğinin paylaşıldığı geniş yelpazeli bir fikirler dizisi olduğunu öne sürerek literatürde etkili olmuştur: Düzen Karşıtlığı, Otoriterlik ve Ulusalcılık (Yerelcilik). İlk olarak, popülizm, ‘yozlaşmış’ düzene karşı sıradan insanların (sessiz çoğunluğunun) bilgeliğine ve erdemine vurgu yapan bir felsefe olarak anlaşılır. Popülizm, büyük iş sahipleri, büyük bankalar, çok uluslu şirketler, medya uzmanları, seçilmiş politikacılar ve hükümet görevlileri, entelektüel seçkinler ve bilimsel uzmanlar ve kibirli ve ayrıcalıklı zengin olanlar olmak üzere mevcut elitlerin diğer insanları hor görmesini ve alaycılığını gözler önüne sermektedir (Müller, 2016: 24-25).

Dürüst olmayan seçkinlere karşıt olarak, sıradan insanlar homojen ve doğal olarak ‘iyi’ ya da ‘edepli’ olarak kabul edilir. İkinci olarak, popülistler aynı zamanda karakteristik olarak otoriter eğilimlidirler ve halkın iradesini yansıttığını düşündükleri güçlü ve karizmatik liderleri desteklerler. Popülistler ayrıca kurumsal denetimler ve dengeler ve temsili demokrasi süreçlerine yerleştirilen azınlık haklarının korunması yerine kamuoyu araştırmaları, referandumlar ve plebisitler yoluyla halkın sesini ifade etmek için çoğunlukçu demokrasinin doğrudan biçimlerini de desteklemektedirler. Nihayet, ‘sıradan insanlar’ tarafından popülist söylem, tipik olarak, ‘insanların’ tek tip bir bütün olduğunu ve diğer ülkelerin ve kültürlerin insanlarını dışlaması gerektiğini varsayan, yabancı düşmanlığı veya yabancı düşmanı milliyetçiliğini vurgulamaktadır. Popülizm, çokkültürlülüğe karşı tek kültürlülüğü, uluslararası işbirliği ve kalkınma yardımı üzerinde ulusal menfaatleri, serbest dolaşım hakları, fikirleri, emek ve sermayenin sınırlarını ve ilerici ve liberal sosyal değerler üzerindeki gelenekçiliği desteklemektedir. Bu nedenle Trump’ın söylemi, ırkçı öfke, çok kültürlülük hoşgörüsüzlüğü, milliyetçi tecritçilik, geçmiş ihtişamlar için nostalji, yabancıların güvensizliği, geleneksel kadın düşmanı ve cinsiyetçilik, güçlü liderlik, saldırgan-köpek siyaseti ve ırksal ve anti-Müslüman nefret karışımından oluşmaktadır. ‘Popülizm’, sıradan insanlarda bulunduğu iddia edilen geniş köklerini vurgulayan bu sendroma atıfta bulunmanın standart bir yoludur; aynı zamanda yabancı düşmanlığı otoriterliği olarak tanımlanabilir (Müller, 2016: 15-36).

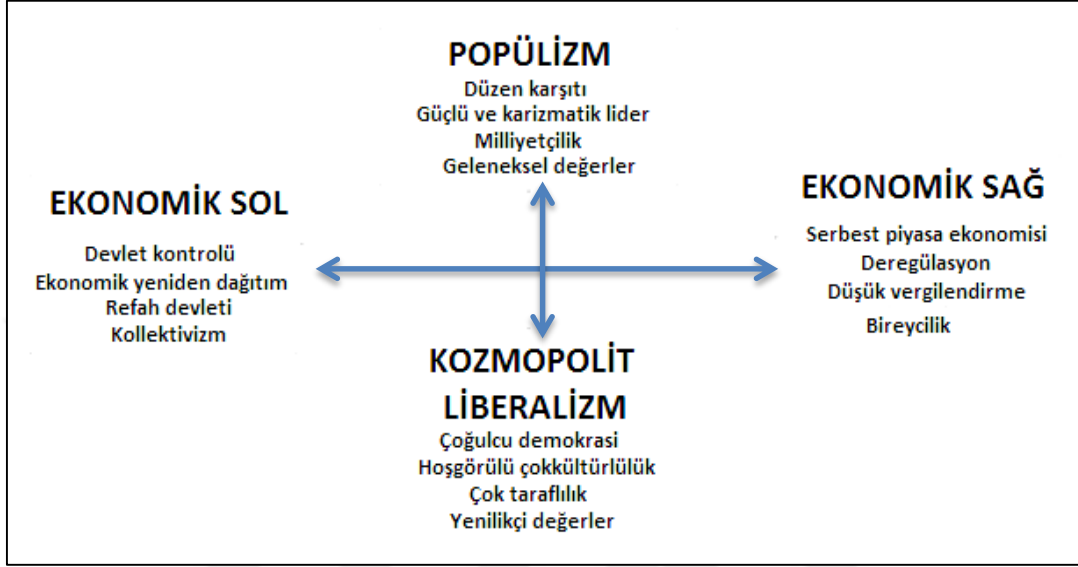
Popülist değerlerin, üzerinde kozmopolit liberal değerlerin karşı kutupta bulunduğu bir kültürel sürekliliğin bir kutbunu temsil ettiği görülmektedir; bu boyut, Şekil 3’deki düşey ekseninde buluşsal olarak tasvir edilmektedir. Yunanca kosmopolitês (‘dünya vatandaşı’) türeyen ‘kozmpolit’ kelimesi, tüm insanların tek bir küresel ölçekte yaşayıp etkileşime girdiği fikrine atıfta bulunmaktadır. Topluluk içinde değil, sadece tek bir yönetim içinde de değil. Dolayısıyla, yerelciliğin antitezidir. Kozmopolitlerle yerli halk arasındaki kavramsal ayrım, Robert Merton’un İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD’deki bir taşra kasabasını incelemek için geliştirmesinden bu yana sosyal bilimlerin bir parçası olmuştur. Kozmopolit değerler, açık ulusal sınırların, paylaşılan çokkültürlü değerlerin, halkların çeşitliliğinin ve yaşam biçimlerinin dışa dönük ve kapsayıcı toplumlardaki değerini vurgulamaktadır (Heywood, 2013: 184-193). İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana, farklı ulusların

halkları arasındaki bağlantılar, daha fazla kozmopolit hale gelmiş ve birçok ağ hayatlarını birbirine bağlamıştır. Birinin homojen bir ulus-devlet içinde yaşadığına olan inanç, işçilerin, gurbetteki çalışanların, turistlerin, öğrencilerin, mültecilerin ve diaspora topluluklarının dünyanın farklı yerlerine akışıyla zayıflamaktadır (Adadağ ve Yıldızcan: 31-35) .

Dahası, açık sınırları ve açık toplumları vurgulayan kozmopolit fikirler, temsilci demokrasi kurumlarında denetleme ve dengelerin önemini vurgulayan, azınlık haklarının korunması, seçimler yoluyla katılım ve siyasi partilerin üyeliğinin önemini vurgulayan, popülizmin otoriter unsuruna meydan okuyan liberal değerlerle birleştirilir. Zihinsel ve siyasal çeşitliliğin hoşgörüsü, çoğulcu pazarlık ve uzlaşma süreci, rasyonel politika üretmek için bilimsel uzmanlığın katkısı ve savaş sonrası küresel yönetim ve uluslararası işbirliği mimarisidir. Sosyal liberalizm, kadınlar ve azınlıklar adına eşit haklar için, sabit cinsiyet rolleri yerine esnek, akıcı cinsiyet kimlikleri ve Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transseksüel (LGBT) bireylerin hakları, çevre koruması ve dinsel değerlerden ziyade laiklik ile de bağlantılıdır (Maher, 2017).

Batı Avrupa'daki partilerin önceki analizleri çoğunlukla popülizmi 'radikal sağ', 'aşırı sağ' ya da 'aşırılık yanlısı' partiler gibi terimleri kullanarak sağla ilişkilendirmiştir. Fakat bu yaklaşım bütün dünyadaki popülist partilerin belli temel özelliklerinin anlaşılamamasına yol açmıştır çünkü Latin Amerika, Doğu Avrupa ve Asya'da olduğu gibi sol ekonomi politikalarını benimseyen popülist partiler de vardır (Mudde, 2017). Örneğin; Başkan Hugo Chavez Venezuela'da bir sosyalist devrim girişiminde bulunduğunda, 'yağmacı ve talancı' siyasi seçkinlere, ekonomik kemer sıkma önlemlerine ve ABD'ye karşı karizmatik bir duruş sergilemiştir. ABD'de 1891'de kurulan Popülist Parti solda kapitalizmi eleştiren, özellikle örgütlü emekle ilişkili, bankaları eleştiren, anti-elit bir kırsal hareketti. Benzer şekilde, Donald Trump'ın muhafazakâr ortodoksları bastırması, korumacı ticaret engellerini savunması, Kuzey Atlantik Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) ile müzakere eden ve Çin mallarına karşı ithalat tarifelerinin yükseltilmesi konusundaki konuşmaları, tartışmalı olarak neo-muhafazakârların ekonomik felsefesinden uzak olan Popülist Sol da yer almaktadır. Kurumlar vergisi kesintileri daha sağa eğilim göstermektedir.

Bu sebeplerden dolayı, Şekil 3’de gösterildiği gibi, bu çalışmada Popülistleri ve Kozmopolit Liberalleri ayıran yeni kültürel bölünme, savaş sonrası yıllarda Batı Avrupa’daki parti rekabetine hâkim olan klasik ekonomik sınıf bölünmesine dik olarak görülmektedir.

Şekil 3. Batı Toplumdaki Sezgisel Parti Rekabeti Modeli

Kaynak: Norris, P., & Inglehart, R. (2016). Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash. Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series No: 16-026, s.8. <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=1401> (Erişim Tarihi: Ocak, 2017)

3.2 Günümüz Popülizmine Genel Bir Bakış

Donald Trump, Marine Le Pen, Norbert Hoffer, Nigel Farage ve Geert Wilders gibi popülist liderler günümüzde birçok ülkede önde gelen politikacılardan olup, çağdaş Batı toplumlarında parti rekabetinin yerleşmiş kalıplarını değiştirmektedirler. Cas Mudde (2014: 217-226), popülist partilerin etkisinin abartıldığını iddia etmektedir. Ancak bu partiler Avrupa’da birçok ülkede oyunu arttırmış ve parlamentoda yerlerini almıştır. Bu partiler Avusturya, İtalya ve İsviçre de dahil olmak üzere on bir Batı demokrasisinde hükümet koalisyonuna girmiştir. Ulusal ve Avrupa parlamento seçimlerindeki ortalama oy oranları, merkez partilere rağmen 1960’lardan bu yana yaklaşık % 5,1’den % 13,2’ye yani iki katına çıkmıştır. Aynı dönem boyunca toplam oylardan aldıkları pay da üç katına çıkmıştır; % 3.8’den

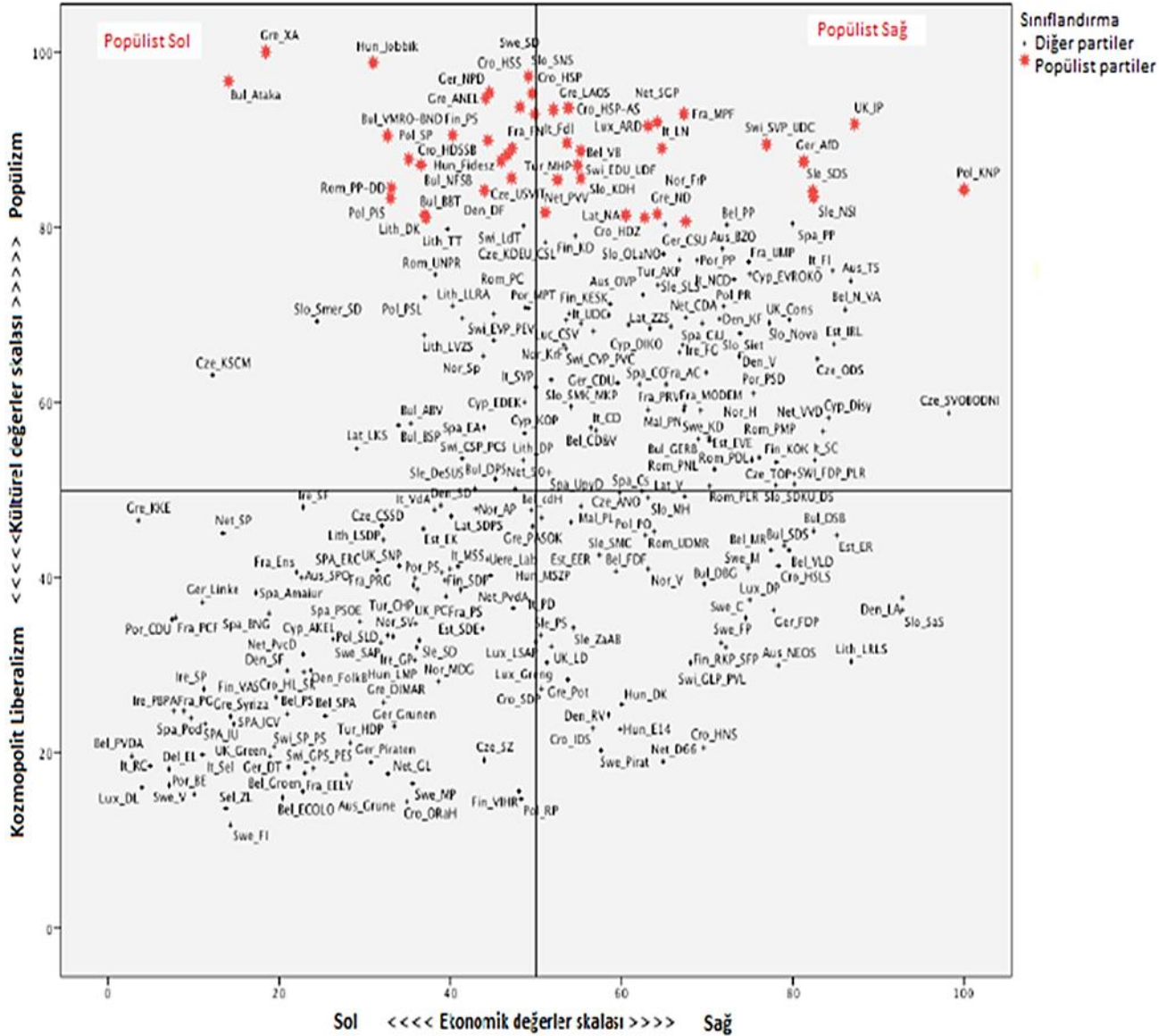
% 12.8'e (Döring ve Manow, 2016). Birçok seçilmiş popülist temsilcisi bulunmayan ülkelerde bile, bu partiler, Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)'nin Avrupa Birliği'nden Birleşik Krallık'ın çıkışını katalize etme rolü ile gösterildiği gibi, ana partilere, kamu söylemine ve politika gündemine muazzam 'şantaj' baskısı uygulayabilir, kitlesel sonuçlar doğurabilir. Popülist partilerin seçim haneleri, (1) kamuoyunun talep tarafı, (2) parti stratejilerinin arz tarafı ve (3) kuralları düzenleyen anayasal düzenlemeler üzerine yoğunlaşan hesaplara bölünebilen çok sayıda seçim oyununun etkisine açıktır (Norris, 2005: 4-5).

ABD'deki 2016 başkanlık seçimlerini Cumhuriyetçi Parti'nin adayı Donald Trump'ın kazanması popülizm olgusunu yansıtmaktadır. Birçok yorumcu Donald Trump'ın yükselişini anlamakta zorlanmıştır. Böyle bir kutuplaştırıcı figür ve siyasi yeni kimlik Cumhuriyetçi Parti için potansiyel standart taşıyıcı haline nasıl gelebilmiştir ? Başlangıçta Beyaz Saray'a girme şansı diğerlerine göre çok daha az görülmüştür. George Will gibi muhafazakarlar, Jeb Bush gibi Cumhuriyetçiler, Elizabeth Warren gibi sosyal liberaller ve Bernie Sanders gibi sosyalistler tarafından keskin bir şekilde saldırıya uğramıştır. Trump'ın retoriği; yabancı düşmanı korku taktiklerinin (Meksikalılara ve Müslümanlara karşı) bir melezini, derinleşmiş kırgınlığı, rakipleri ile ilgili paranoyak komplo teorilerini ve yurtdışındaki tacizci 'İlk önce Amerika (First America)' politikalarından oluşmaktadır. Popülizmin, Washington'un politikasına yabancı olduğu iddiasında bulunan; yolsuzluk yapan kuruluşlar, beceriksiz politikacılar, dürüst olmayan Wall Street spekülâtörleri, kibirli entelektüeller ve siyasi açıdan doğru liberallerden tiksinen sıradan Amerikalılar adına isyancı bir hareket başlatan kendi kendine yeten bir milyarder kök salmaktadır. Donald Trump, CNN'in 2016 yılı boyunca Iowa da yapılan bütün önseçimlerden ve kurultaylardan gelen verilerle yaptığı sandık çıkış anketlerinde önde görülürken, Trump'ı destekleyen kesimde eğitim boşluğu olduğu da ortaya çıkmış; ortalama olarak, yüksek öğretim mezunlarının sadece dörtte biri Trump için oy kullanırken, lise mezunu ve liseden de aşağı seviyede eğitime sahip seçmenlerin yarısı Trump için oy kullanmıştır. Bir cinsiyet açığı da belirgindir; ortalama olarak, tüm Cumhuriyetçi Parti önseçim ve kurultaylarında, erkeklerin % 39'u, kadınların ise % 33'ü Trump için oy kullanmıştır (Norris, 2016).

Koridorun karşı taraflarında yer almasına rağmen, Trump'ın retoriği, büyük şirketlere, büyük bağışçılara ve büyük bankalara saldırırken Bernie Sanders'in ifade ettiği, aynı popülist anti-elit öfke, bazılarını dokunmaktadır. Trump'ın öfkeli ulusalcı söylemi ve milliyetçi temyizi birçok Batı demokrasisinde destek olan popülist liderlerin dalgasına uymaktadır (Mudde, 2015). Son yirmi yılda birçok ülkede popülist otoriter liderlerin önderliğindeki partiler popülerlik kazanarak yasama koltuklarını kazanmış, bakanlıklara ulaşmış ve ülke yönetiminde yerlerini almıştır. Son zamanlarda, İtalya'nın Beş Yıldız Hareketi, İsviçre Halk Partisi, Avusturya Özgürlük Partisi, İsveç Demokratları, Yunanistan'ın Altın Şafağı ve Danimarka Halk Partisi ve son olarak da Almanya için Alternatif Partisi (AfD) için kayda değer kazanımlar görülmüştür. Hem merkez sol hem merkez sağ, Marine Le Pen'in Front Nationale (Ulusal Cephe), Matteo Salvini'nin Kuzey Ligi ve Geert Wilders'in Özgürlük Partisi'nin popülerliğinden endişe etmektedir. Doğu Avrupa'da, Macaristan'daki neo-faşist Jobbik (Sağcı Gençlik Topluluğu) partisinin başarısı iktidardaki Fidesz (Macar Yurttaş Birliği) partisini daha da sağa itmiştir; Avrupa'da oluşan göç dalgasına karşı bir duvar inşa etmelerine yol açmıştır (Arıboğan, 2017: 77). Sadece Avrupa değil Latin Amerika'da da ayrıca, Venezuela'da Hugo Chavez ve Nicolas Maduro ve Bolivya'da Evo Morales tarafından örneklendirilen siyasi spektrumun ekonomik solunda popülist liderlere sahiptir (Esen, 2017).

Popülist partilerin önemli bir etki göstermek için çok fazla oy alması gerekmemektedir; Birleşik Krallık'ta, örneğin, UKIP Mayıs 2015 genel seçimlerinde sadece bir sandalye kazanmıştır. Bununla birlikte, popülist söylemi, Muhafazakârlara AB'den çıkış için Brexit referandum çağrısı yapmaya zorlamasıyla Birleşik Krallık'ta anti-Avrupa ve göç karşıtı duygular uyandırmıştır. Tırmanan sonuçlar hem Birleşik Krallık'ta hem de AB'deki dağılık boşanmayı, Başbakanın istifasını, David Cameron'un İşçi Partisi liderliğine getirdiği zorlukları, Birleşik Krallığın bir birim devlet olarak dağılma ihtimalini göstererek yurtiçinde ve yurtdışında tedirginlik yaratmıştır. Finansal piyasalardaki derin belirsizlik, göçmenlere saldıran bir nefret söylemi salgını, Fransa, Hollanda, Almanya, Danimarka'daki popülist partilerin AB konusunda benzer referandumlarda bulunma çağrılarını beraberinde getirmiştir (Dennison ve Pardijs, 2016).

3.3 Siyasi Partilerin Sınıflandırılması ve Karşılaştırılması

Şekil 4. Avrupa'daki Siyasi Partilerin Sınıflandırılması

Kaynak: Chapel Hill Expert Survey'den Aktaran Norris, P., & Inglehart, R. (2016). Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash. Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series No: 16-026, s.19.

<https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=1401> (Erişim Tarihi: Ocak, 2017)

Sağ üst çeyrek, İsviçre Halk Partisi (SVP) ve Polonya Yeni Sağ Kongresi (Kongres Nowej Prawicy veya KNP) gibi popülist halk partilerinin konumunu yansıtmaktadır. Bunların hepsi ekonomik açıdan özgürlükçü ve pazar yanlısı, geleneksel değerler üzerinde toplumsal açıdan muhafazakar ve AB uyum sürecine

fazlasıyla kuşkucu bakan (euro-skeptik) partilerdir. (Arıboğan, 2017: 77-78). Örneğin, 1990'ların başından beri, SVP, hükümet ve refah devleti için sınırlı bir rol önermek üzere, ulusal muhafazakarlık felsefesini Christoph Blocher önderliğinde başlatmıştır. Ekonomi politikaları bütçe açığı harcamalarına, hükümetin çevre koruma düzenlemelerine, yurtdışında askeri katılıma ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile olan yakın ilişkilere karşı durmaktadır. Kültürel konularda, euro şüpheciliği, katı sığınma yasalarını ve çokkültürlülüğe ve göçe muhalefeti vurgulamıştır; örneğin parti, daha sonra İsviçre Anayasasında yapılacak bir değişiklik haline gelen minarelerin inşasını yasaklayan bir girişimi başarıyla sürdürmüştür. 2015 federal seçimlerini takiben ve Avrupa göç krizinden korkan SVP, Federal Meclisteki en büyük parti olmuş, bu da partiye sandalyelerin üçte birini kazandırmıştır (NTV, 19 Ekim 2015).

Şekil 4 ayrıca sol üst kadranda yer alan popülist sol partileri göstermektedir. Bu kategorideki birçok parti, aşırı milliyetçi ve yabancı düşmanı, özellikle de anti-Müslüman olan Bulgar Ataka (Attack) tarafından örneklendirilen Orta ve Doğu Avrupa'da bulunurken, aynı zamanda, devlet mülkiyetinin yeniden sağlanması gibi klasik sol-ekonomik ve sosyal politikaları savunmaktadır. Örneğin; büyük sanayi kuruluşlarını devletleştirmek ve bunun yanında eğitim, toplumsal refah ve sağlık harcamalarını arttırmak gibi. Popülist soldaki diğer partiler, ırkçı, göçmen karşıtı, milliyetçi ve şüpheli taraf olan Macaristan'da Jobbik ve Yunanistan'da Altın Şafak tarafından gösterilirken, aynı zamanda küresel kapitalizmin radikal bir eleştirisini de iletirmektedirler. Popülist sol partiler, komünizm sonrası Avrupa'da özellikle yaygındı. Bazı araştırmalara ilişkin kanıt, Trump'un itirazının da bu kategoriye girdiğini ortaya koymaktadır: kültürel olarak popülist, göçmenlik karşıtı politikaları ve retorisi vurgulamaktadır; örneğin sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerini korumak, halk sağlığı sigortasını desteklemek, altyapı harcamalarını desteklemek gibi bazı ekonomik açıdan sol pozisyonlarla harmanlanmış ve ticarete korumacı olmakla birlikte, politika pozisyonlarıyla ilgili sinyaller akıcı olmaya devam etmekte ve birbirini izleyen kampanya konuşmalarında değişmeye devam etmektedir (Akademik Perspektif, 16 Ocak 2015).

Buna karşılık, sağ alt çeyrekte yer alan taraflar sermayenin ve emeğin serbest dolaşımı için daha açık sınırları savunurken, toplumsal olarak ilerici değerler ve neoliberal serbest pazarları destekleyen Kozmopolit Liberal Hakkı yansıtan taraflardır. Bu kategori, Avrupa Liberaller ve Demokratlar İttifakı Partisi, Litvanya Cumhuriyeti Özgürlük Hareketi ve Avusturya'nın NEOS'u ile (Yeni Avusturya ve Liberal Forum) örneklendirilmektedir.

Son olarak, pek çok parti, Belçika Valon Bölgesindeki Francophone Ecolo partisi ve Alman Yeşiller partisi gibi yeşil partilerin yanı sıra birçok geleneksel Avrupa Sosyalist ve Sosyal Demokrat partisi de dahil olmak üzere kozmopolit liberal solda yer almaktadır. Bu partiler, genel olarak uluslararası düşüncededir; çok yönlü küresel yönetim, işbirliği ve insani yardım kuruluşları, ulusal sınırları ve açık toplumları, ayrıca ekonomik düzenleme ve refah devletlerini desteklemektedir.

3.4. Popülizmin Yükseliş Nedenleri

Popülizm yeni bir kavram değildir, fakat 20. yüzyılın sonlarında popülizmde kayda değer bir canlanma olmuştur. Bu öyle bir yükseliş ki; Brexit süreciyle İngiltere Başbakanı David Cameron'ı kendi deyimiyle işinden etmiş (Dailymail, 9 Aralık 2016) ve kendini 'özgürlük, eşitlik ve kardeşlik' gibi değerlerin, demokrasinin, temel hak ve özgürlüklerin beşiği olduğunu iddia eden Avrupa coğrafyasını esir almıştır (Aktoprak ve Kaya, 2016: 233). Bununla beraber kendinin dünyanın en yüksek ekonomik ve askeri kapasitesine sahip olduğunu dile getiren ve kendisini süper güç olarak tanımlayan ABD'yi sarsmıştır (Harvey, 2016). Günümüz gelişmeleri ne anlatmaktadır? Gözlemciler her durumda bireysel popülist partilerin ve liderlerin yükselişini hesaba katmak için sıklıkla bazı olaylara ve özel koşullara odaklanan tarihi anlatımlar sunmaktadır. Örneğin, Amerikalı yorumcular Donald Trump'ın Cumhuriyetçi Parti'nin ön seçimlerdeki başarısının, ilk Afro-Amerikan başkanın Beyaz Saray'a seçilmesine (ve tekrar seçilmesine) yönelik ırkçı bir tepkiyi yansıttığını iddia etmiştir (Milbank, 2016). Ayrıca, konuşulan adaya itirazda bulunmak ve 'Obama'nın dramasız (etliye sütlüye karışmayan)' kişiliği, rasyonel kontrolü ve serinkanlı duruşuna karşı bir tepki ile tetiklenen ısıtılmış bir söylemdir. Ayrıca 2007-2009 finansal krizi sonrası ortaya çıkan Tea Party Movement (Çay Partisi Hareketi) olarak bilinen Cumhuriyetçi Partinin muhafazakar kanadı ile ittifak

içerisinde olan bu oluşuma liderlik için sağ ve partizan eğilimin kaçınılmaz sonucu olarak Trump, Sarah Palin'in⁹ mantosunu miras almaktadır. Benzer şekilde, Brexit'in UKIP ve Avrupa'daki popülist hareketlere destek niteliğinde olması, Muhafazakar Parti Lideri David Cameron'ın Britanya'nın AB üyeliği konusunda referanduma sunma kararı da dahil olmak üzere uluslara özgü açıklamalar gerektirmektedir (Chait, 2016). Bunlar gibi uluslara özgü olaylar, bazı ülkelerde olduğu gibi neden popülist söylemlerin işe yaradığını açıklamaya yardımcı olan en önemli nedenlerdir - ancak birçok ülkedeki popülist partilerin oylarının niçin iki katına çıktığını henüz açıklayamamaktadırlar. Bunu açıklamak için genel bir teori gerekmektedir.

Popülist partilerin seçim başarısı için karşılaştırmalı açıklamalar, üç kategoriye ayrılabilir: (i) parti rekabet piyasasını düzenleyen oyunun kurumsal kuralları (oy pusulasına giriş kanunları, etkili oy pusulaları, seçim türleri sistemi ve siyasi finans düzenlemeleri) (ii) parti liderlerinin ve siyasi partilerin, kurumsal bağlamda ya ideolojik ya da popülist temyizleri vurgulayıp vurgulamayacağına karar verirken rasyonel aktörler olarak arz yönlü stratejik çağrılar ve / veya (iii) Seçmenlerin tutum, değer ve görüşlerinin talep yönlü rolü (Mudde, 2014).

Popülistlere yönelik kitlesel destekteki değişikliklere neden olan faktörlere ilişkin açıklamalar ya (1) sanayi sonrası ekonomileri dönüştüren yapısal değişikliklerden kaynaklanan mağduriyetlere odaklanan ekonomik yoksulluk ve yoksunluk, ya da (2) göçmenler yüzünden değişeceği düşünülen kültürel değerlerin rolünü vurgulayan kültür hesapları üzerinde yoğunlaşmıştır (Bornschieer, 2005 Aktaran Adadağ ve Yıldızcan, 2011). Çalışmada seçmenlerin tutumları açıklayan iki teoriden biri olan ekonomik eşitsizlik teorisi incelenmektedir.

Popülizm için kitlesel desteğin belki de en kapsamlı görüşü - ekonomik eşitsizlik perspektifi - post-endüstriyel ekonomilerdeki işgücünü ve toplumu dönüştüren derin değişikliklerden kaynaklanan seçim davranışının sonuçlarını vurgulamaktadır. Bilgi ekonomisinin, teknolojik otomasyonun ve imalat sanayinin çöküşüne, emeğin, malların, halkların ve sermayenin (özellikle de uluslararası ticaretin) çöküşüne dayanan, Batı'da gelir ve refah eşitsizliğine karşı güçlü eğilimler

⁹ Sarah Palin, Alaska Valisi ve Cumhuriyetçi Parti'nin 2008 Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerindeki başkan yardımcısı adayı olan Amerikalı bir siyasetçidir.

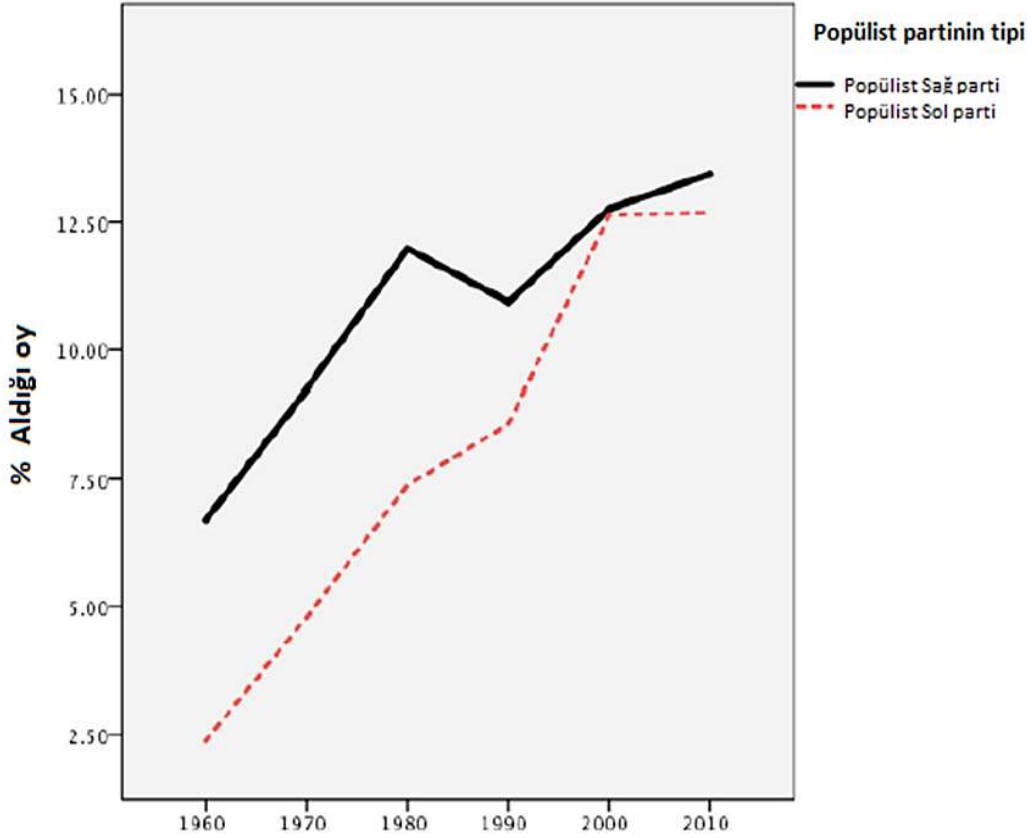
gösteren güçlü kanıtlar vardır: Göçmenlerin ve mültecilerin girişi, örgütlü emeğin erozyona uğraması, refah güvenliği ağlarının daralması ve neoliberal kemer sıkma politikaları. Bu görüşe göre, geride kalanlar arasında artan ekonomik güvensizlik ve sosyal yoksunluk, siyasal sınıfların halka kızgınlığını tetiklemiştir. Bu durumun, toplumdaki güvensiz katmanları arttırdığına inanılıyor - düşük ücretli vasıfsız işçiler, uzun süreli işsizler, küçülen sosyal yardımlara, kamu konut sakinlerine, tek ebeveynli ailelere, ülke içinde yaşayan yoksul beyaz nüfusa bağımlı olan hane halkları ve göçmenlerin yoğunlaştığı bölgelerde, popülist hareketler, partiler ve liderlerin ; sömürülen ‘bizlerden’ refah, iş olanakları ve kamu hizmetlerini mahrum bıraktıkları için ‘Onları’ suçlama iddialarından istifade eden düzen karşıtı, doğaçlamacı ve yabancı düşmanlığını kullanarak korkutma girişimlerine karşı hassastır (Norris ve Inglehart, 2011) . Yine de analitik ekonomik eşitsizlik teorisi biraz da yapay olabilir. Eğer işgücündeki yapısal değişiklikler ve küreselleşmiş pazarlardaki sosyal eğilimler ekonomik güvensizliği artırırorsa bununla etkileşimli süreçler sonucunda muhtemelen bu faktörleri bağlayabilir.

3.5. Popülist Partiler için Yükselen Oylama Desteği

Son yıllarda Popülist partiler gelişmiş ülkelerin seçmenleri arasında artan bir destek almaktadır. ParlGov¹⁰ verilerine dayanarak ve yukarıda açıklanan parti sınıflandırmasını uygulayarak, Grafik 8, Avrupa ülkelerindeki ulusal ve Avrupa parlamento seçimlerinde 1970’ten beri hem popülist sağ, hem de popülist sol partiler için oyların giderek artan payını göstermektedir (Döring ve Manow, 2016). Bu, 1970’li yıllarda bir yükseliş yaşandığını ve 1980’li ve 1990’lı yıllarda yavaşlayıp son on yılda dengelenmeden önce bir destek artışı olduğunu göstermiştir. Popülist halk partilerine verilen oyların payı 1960’larda % 6,7 iken 2010’da % 13,4’e yükselmiştir. Aynı dönemde koltukların ortalama payı % 5.9’dan % 13.7’ye yükselmiştir. Popülist sol partilere verilen oyların ortalama payı 1960’lı yıllarda % 2,4 iken 2010’da % 12,7’ye yükselirken, aynı yıllar boyunca ortalama sandalye payları %0,12’den %11,5’e yükselmiştir. Berlin Duvarının yıkılmasından ve Orta ve Doğu Avrupa’da parti rekabetinin açılmasından sonra kazançlar özellikle çarpıcı olmuştur. Üstelik,

¹⁰ ParlGov, siyaset bilimi için bir veri altyapısıdır ve tüm AB ve çoğu OECD demokrasisinin (37 ülke) bilgilerini içerir. Veritabanı yaklaşık 1500 partiyi, 920 seçimi (8400 sonuç) ve 1400 hükümeti (3500 parti) kapsar.

2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, Fransa'nın Ulusal Cephesi, İtalya'nın Beş Yıldız Hareketi, Danimarka Halk Partisi, Avusturya Özgürlük Partisi, Hollanda'nın Özgürlük Partisi, AfD ve UKIP gibi popülist partilere yönelik bir destek artışı görülmüştür (Deutsche Welle, 16 Haziran 2015).

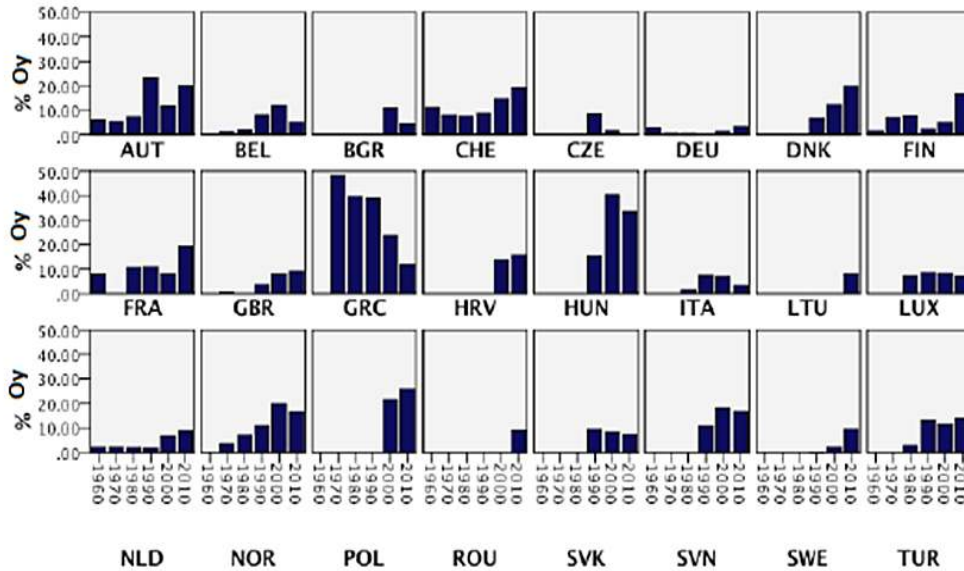

Grafik 8. Avrupa Ülkelerinde Tiplerine Göre Popülist Partilerin Aldıkları Oylar

Kaynak: Parliaments and governments database (ParlGov) 'Elections' dataset 'den Aktaran Norris, P., & Inglehart, R. (2016). Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash. Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series No: 16-026, s.37. <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=1401> (Erişim Tarihi: Ocak, 2017)

Bununla birlikte, popülistlerin başarısı Avrupa toplumları arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Eğer zayıf kurumsallaşmış partiler karizmatik bir liderin yerini alamazlarsa ve güçlü bir parlamento dışı organizasyonel temelden yoksunlarsa, verilen desteğin zaman içinde geçici ve oldukça istikrarsız bir destek olduğu anlaşılır Bu sebeple, Birleşik Krallık'ta UKIP hem Britanya Ulusal Partisini

hem de Britanya Ulusal Cephesini gölgede bırakmıştır. Grafik 9, 1970'ten 2016'ya kadar iki düzine Avrupa ülkesindeki ulusal seçimlerdeki popülist partilere verilen oy oranını göstermektedir. Seçimlerdeki oy dağılımlarının nispeten benzer post-endüstriyel bilgi ekonomilerine sahip ülkeler, aynı kültürü paylaşan komşu ülkeler, büyük oranda benzer çoğunlukçu veya nispi seçim sistemlerini kullanan ülkeler arasında bile değiştiği açıkça görünmektedir. Örneğin; Norveç ve İsveç arasında, Avusturya ile Almanya (radikal sağ partiler Almanya anayasası tarafından ağır kısıtlanmış) ve İngiltere ile Fransa arasında zıtlıklar gözlemlenmiştir. Bu hem arz yönlü faktörlerin, hem de oyunun kurumsal kurallarının, belirli popülist partilerin kaderlerini kapsayan kapsamlı açıklamaların önemli bir parçası olduğuna işaret etmektedir.

Grafik 9. Bazı Avrupa ülkelerinde ulusal seçimlerdeki popülist partilere verilen oy oranı

Kaynak: Parliaments and governments database (ParlGov) 'Elections' dataset 'den Aktaran Norris, P., & Inglehart, R. (2016). Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash. Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series No: 16-026, s.38. <https://research.hks.harvard.edu/publications/getFile.aspx?Id=1401> (Erişim Tarihi: Ocak, 2017)

Yukarıda bahsedilen bazı Avrupa ülkelerindeki popülist partilerin oy kazanımları oldukça önemlidir. Bunlar Fransa, Hollanda, Almanya, Avusturya, Macaristan, İtalya, İsviçre, İsveç ve Danimarka'dır. Tarihsel olarak sıralamak

gerekirse: İtalya’da 2013 yılında yapılan seçimlerde, 2009 yılında kurulan ve Beppe Grillo başkanlığındaki popülist, düzen ve AB karşıtı Beş Yıldız Hareketi %25,6’lık oy oranıyla üçüncü parti olmuştur. Bu oran ilk defa seçimlere katılan Beş Yıldız Hareketi için büyük bir yükseliştir. Bu yükselişte, ülkenin karşı karşıya bulunduğu ağır ekonomik sorunların ve bunun yol açtığı işsizliğin payı büyüktür (Akışık, 2 Mart 2013). 2014 Macaristan seçimlerde ise başkanlığını Gabor Vona’nın yaptığı aşırı sağcı, milliyetçi ve AB karşıtı pozisyonda olan Jobbik partisi % 16 aldığı 2010 seçimlerine göre oylarını %4 artırarak %20 oy almıştır ve üçüncü parti olmuştur. Macaristan’da aşırı sağın bu kadar güçlenmesine neden olarak ise hükümetin ekonomiyi yeniden istikrara kavuşturmak için aldığı kemer sıkma önlemleri gösterilmiştir (Euronews, 7 Nisan 2014). Yine 2014 yılında İsveç’te yapılan seçimlerde bir önceki seçimde ilk kez parlamentoya giren aşırı sağ parti İsveç Demokratları, bu seçimde oylarını artırarak İsveç’in üçüncü büyük partisi konumuna gelmiştir. Toplumsal adaletsizliği, ülkedeki göçmenlerin çokluğuna ve İslam dininin varlığına bağlayan aşırı sağ parti, yüzde 5,9’luk oy oranını 12,8’e yükseltmiştir (Bianet, 15 Ekim 2014).

2015 yılında İsviçre’de yapılan seçimlerde, Christop Blocher liderliğindeki aşırı sağcı İsviçre Halk Partisi bir önceki seçimlere göre oylarını %2.8 artırarak %29,4’lük oy oranı ile birinci parti olmuştur. 2007 seçimlerinde 62 üye kazanan İsviçre Halk Partisi, 2011 seçimlerinde 9 üye kaybetmiş, bu sonuçla bir gerileme dönemine girdiği sanılmıştır. Ancak gerek ekonomik krizin atlatılamayışı, gerekse de son aylarda ortaya çıkan mülteci krizi, yabancı karşıtlığı ile öne çıkan bu partinin yeniden oy kazanmasına neden olmuştur (Pusula Haber, 19 Ekim 2015). 2015 yılı Ekim ayında Polonya’da yapılan seçimlerde Jarosław Kaczyński başkanlığını yaptığı AB ve göçmen karşıtı aşırı milliyetçi Hak ve Adalet Partisi %37,7 ile tek başına iktidar için gerekli çoğunluğu da elde etmiştir. Göçmen, özellikle de Müslüman karşıtı olduğunu gizlemeyen Jarosław Kaczyński, Avrupa Birliği’nin göçmen krizinin çözümü notasında Polonya’ya düşen 12 bin göçmen kabulüne de şiddetle karşı çıkmaktadır (Bianet, 26 Ekim, 2015). 2015 yılı Haziran ayında Danimarka’da yapılan seçimlerde bir önceki seçime göre oylarını %8 artıran ve %21,1 oy oranına ulaşan popülist sağ ve milliyetçi pozisyonda bulunan Danimarka Halk Partisi mavi blok (sağcılar)’un birinci partisi olmuştur. Danimarka Halk Partisi’nin hayata

geçirmeyi planladığı politikalar; üçüncü dünya ülkelerinden gelen göçü azaltmak, İslamlaşmaya karşıt olmak, göçmenlerin kültürel asimilasyona uğramasını desteklemek, Danimarka kronunun kaldırılmaması, euroya geçilmemesi Türkiye'nin AB üyeliğine karşıtlık, ABD yönetimindeki 'Teröre Karşı Savaş' stratejisine destek verilmesi ve özellikle komünist ve İslamcı rejimler gibi totaliter rejimlerin sert bir biçimde eleştirilmesi olarak özetlenebilir (Hürriyet, 19 Haziran 2015).

En son olarak 2017 yılı içerisinde; aşırı sağcı Geert Wilders'ın Özgürlük Partisi 2017 Hollanda seçimlerinde bekleneni veremese de Parlamento'da 15 olan sandalye sayısını 20 sandalyeye çıkartarak oyunu arttırmıştır (Milliyet, 15 Mart 2017). Fransa 2017 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise yabancı ve Müslüman karşıtı Ulusal Cephe lideri Marine Le Pen, parti tarihindeki % 21,30 ile en yüksek oyu alarak birinci turu geçmiştir. İkinci turda aldığı % 33,94'lük oy da yine parti için tarihi bir rekor olmasına rağmen Cumhurbaşkanlığı yarışında Emmanuel Macron'un (%66,06 oy almıştır) gerisinde kalarak Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kaybetmiştir. Fakat 2012 seçimlerinde 6,5 milyon oy alarak ikinci tura dahi kalamayan popülist lider Marine Le Pen'in oylarının 2017 seçimlerinde 10 milyonu aşması popülist oyların yükselişi açısından dikkat çekicidir (Milliyet, 8 Mayıs 2017). Popülist oylardaki en önemli yükseliş ise Eylül 2017'de yapılan Almanya seçimlerinde gerçekleşmiştir. Göçmen ve küreselleşme karşıtı Almanya için Alternatif (AfD) partisi %13,4 oy ile 2013 yılındaki seçimlere göre oyunu %8,7 arttırarak tarihinde ilk kez Alman Federal Meclisine (Bundestag) girmiştir (BBC Türkçe, 24 Eylül 2017). Ekim 2017'de yapılan Avusturya seçimlerinde ise Heinz-Christian Strache önderliğindeki aşırı sağcı Avusturya Özgürlük Partisi %25 oy alarak üçüncü parti olmuştur ve birinci parti olan Avusturya Halk Partisi ile koalisyon hükümeti kurarak 17 yıl aradan sonra tekrar ülke yönetiminde yer almıştır (CNNTÜRK, 19 Aralık 2017).

Kıta Avrupası'nın daha da batısındaki popülist eğilimlere değinmek gerekirse, Anglo-Sakson toplumlardaki popülist eğilimler, hem Birleşik Krallık'ta hem de ABD'de siyasal partiler üzerinden değil daha çok toplumsal hareketler, kampanyalar ve karizmatik ve otoriter kişilikler üzerinden görünmektedir. Örneğin; Birleşik Krallık'ta popülist sağ ve AB'ye karşı olan UKIP, 2015 seçimlerinde %12,6

oy almıştır ve avam kamarasında sadece 1 tane sandalyesi vardır. Parlamentoda çok fazla temsilcisi bulunmayan Nigel Farage liderliğindeki UKIP, Birleşik Krallık'ın Brexit sürecinde adeta bir katalizör görevi yapmış ve referandumdan AB'den ayrılma kararı çıkması için bütün ülkede kampanya yürütmüştür. Sonuçta da kendi oy oranının çok çok üzerinde olan %51,9 ile Birleşik Krallık halkı AB'den ayrılma kararı almıştır (Hürriyet, 24 Haziran 2016). Bu sonuçlar Birleşik Krallık halkının yarısından fazlasının aşırı sağcı hareketlere destek vermesi olarak anlaşılmamalıdır. Esas neden 2007-2009 kriziyle iyice gün yüzüne çıkan ekonomik sorunlar ve göçmenlerin yüzünden ortaya çıkan kültürel sorunların Birleşik Krallık toplumu üzerinde derin bir memnuniyetsizlik yaratmasıdır. 2008 yılından beri devam ettirdiği retorik olan Birleşik Krallık'ın yaşadığı bütün problemlerin kaynağı olarak AB'yi suçlama retorikini Brexit sürecinde de devam ettiren Nigel Farage toplumun yarısından fazlasının bu duruma ikna olmasını sağlayan en önemli aktörlerden biri olmuştur. Burada görüldüğü üzere Birleşik Krallık'ta popülist eğilimler siyasal arenaya aşırı sağ partilerin yükselişi olarak yansımamıştır. Fakat toplumdaki memnuniyetsizlik kendisini popülist eğilim olarak aslında çok da fazla aşırı sağa kaymadan ülkenin geleceğini belirleyen bir referandum sonucu olarak göstermiştir. Bu süreçte de popülist eğilimleri güçlendirenler siyasi partiler değil kampanyalar ve kişiler olmuştur (Özbey, 27 Haziran 2016).

Okyanusun karşı kıyısındaki bir diğer Anglo-Sakson ülkesi olan ABD'de ise popülist eğilimler Donald Trump ve kampanyası üzerine yoğunlaşmıştır. Cumhuriyetçi Parti'den aday olan Trump'a partinin kendi içinden bile karşı çıkanlar ve seçimlerde onu desteklemeyeceklerini söyleyenler olmuştur. Hatta eski başkanlardan George W. Bush bir Cumhuriyetçi olarak Trump'ı desteklemediğini beyan etmiştir. Zaten Cumhuriyetçi Parti'yi popülist sağda konumlandırmak veya aşırı sağ bir hareket olarak nitelendirmek mümkün değildir. Esas popülist olan Trump ve söylemleridir. Amerika'yı yeniden büyük yapma ve herşeyden önce Amerikan çıkarlarının savunulması sloganlarının ve retoriklerinin altının düzen karşıtı ve anti-elit söylemlerle doldurulmasıyla popülizme, ABD'den kaçak göçmenleri sınır dışı etmekle göç karşıtlığıyla, Meksika sınırına duvar örmek ve Hispanik ve Müslüman insanları ülkeye kabul etmemekle ırkçılık ve dışlayıcılık ile doldurulmasıyla da aşırı sağa kaymıştır (Deutsche Welle Türkçe, 10 Kasım 2016) .

Amerikan halkı geçmiş yılların biriktirdiği ve 2007-2009 kriziyle de doruk noktaya çıkan ekonomik sorunlar ve buna bağlı olarak gelişen toplumsal eşitsizlikler nedeniyle huzursuz bir hale gelmiştir. İşte bu yüzden, Trump'ın ekonomik refahı ve zenginliği tekrar tesis edeceğini garanti etmesi ve harika okullar, güvenli mahalleler ve iyi iş imkanları sağlayacağına ilişkin sözler vermesi, ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı üslubuna rağmen Amerikan halkı Trump'ı başkan seçmiştir (NTV, 20 Ocak 2017). ABD'de popülist eğilimler Trump'ın başkan seçilmesinde kendisini göstermiştir. Görüldüğü gibi Birleşik Krallık'ta olduğu gibi ABD'de siyasi partiler değil kişiler ve kampanyaları popülist eğilimleri güçlendirmiştir.

3.6. Bozulan Ekonomik Koşullar ve Artan Popülist Eğilimler

Popülizmin zengin toplumlardaki artan sosyoekonomik eşitsizlikleri yansıtan argümanı uzun tarihsel kökenlere sahiptir - örneğin 1950'ler ve 1960'lı yıllarda siyasal sosyolojinin babaları Seymour Martin Lipset ve Daniel Bell'in klasik düşüncelerinde, popülizmi 'modernite öncesi' zamanı arzulayan kişilerin kaygı ve öfkelerinin çaresiz bir ifadesi olarak görmüştür. Örneğin; Weimar Almanyası'nda¹¹ faşizm, Fransa'da Poujadizm¹² ve ABD'de McCarthycilik¹³ hareketlerinde olduğu gibi. Bu hareketlerin her biri modernite karşısında otoriter bir tepki olarak görülmüştür; destek büyük ölçüde küçük işletme sahipleri, esnaflar, tüccarlar, serbest meslek sahipleri ve bağımsız işletmeler gibi küçük işyerleri arasında yoğunlaşmıştır - büyük işletmelerin artan gücü ile kolektif arasında sıkışmıştır. Bunlar örgütlü emeğin nüfuzudur. Faşist partiler ve aşırı akım hareketleri, aşağı hareketlilik korkusu ve sosyal statü kaybı endişeleri ile tetiklenen sanayileşme için kaybolanlar arasında korku ve güvensizliklere kapıldığı düşünülmüştür. Lipset 'in iddia ettiği gibi: *"Aşırı akım hareketleri çok ortaktır. Hoşnutsuz ve psikolojik olarak evsiz, kişisel*

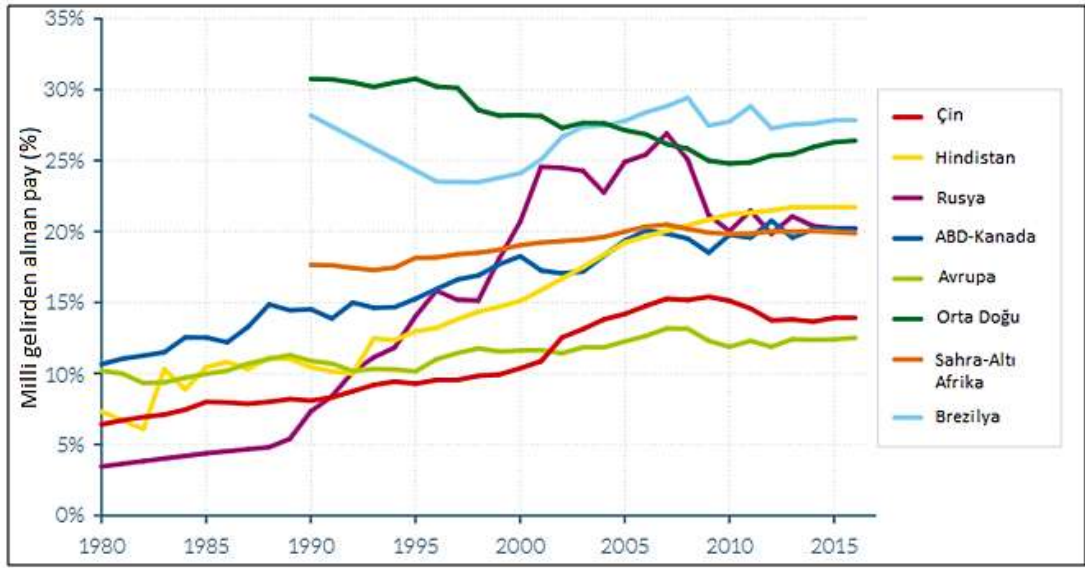
¹¹ Weimar Cumhuriyeti, Almanya'da, Philipp Scheidemann'ın 9 Kasım 1918 tarihinde cumhuriyetin kurulduğunu ilan etmesi ile başlayıp 30 Ocak 1933 tarihinde Adolf Hitler'in Şansölye olmasına kadar süregelen döneme verilen isimdir.

¹² Pierre Poujade, 29 Kasım 1953'te Fransa'da vergi grevi yapmak amacıyla yola çıkan protestocuları bir çatı altında toplamak için UDCA (Esnaf ve Sanatkarları Savunma Birliği)'yı kurdu. Bu hareket daha sonra 'Poudajizm' adını aldı. Poujadizm, Dördüncü Cumhuriyet'in son yıllarında çok güçlendi ve esnaf ve sanatkarların (yani daha çok küçük burjuvanın) ekonomik çıkarları ve mağduriyetlerini ifade etti. Poujadizmin temel teması, sıradan adamın elitlere karşı savunmasıyla ilgiliydi.

¹³ McCarthycilik ABD'de, 1950'li yıllarda dönemin Wisconsin Senatörü Joseph McCarty tarafından, devletin organlarına sızmış komünistleri bulma amacıyla soruşturma başlatma faaliyetine verilen addır. O yıllardan sonra kişilerin kamusal alanda içeriği belirsiz suçlamalar ile karalanmasını anlatan bir tabire dönüşmüştür.

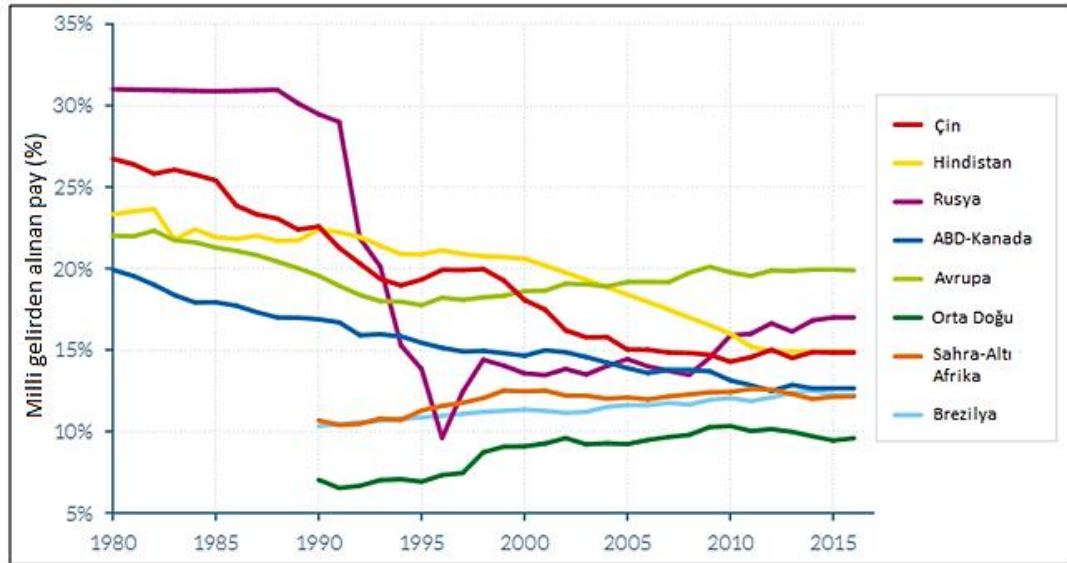
başarısızlıkları olan, toplumsal olarak yalıtılmış, ekonomik açıdan güvensiz, eğitimsiz, sıradan ve otoriter kişiliklere sahip bireylere hitap ediyorlar” (Lipset, 1963: 178 Aktaran Müller, 2016: 33).

Bu endişeleri dile getiren ve güncelleyen Gosta Esping- Andersen gibi önde gelen çağdaş teorisyenler yirminci yüzyılın başlarında varlıklı toplumların yetersiz eğitim görmüş nüfuslar arasında yoğunlaşmış yeni bir sınıfın ortaya çıkışını gördüğünü iddia etmektedirler. Bu görüşte, otoriter hareketlerin itirazı küçük burjuvazi arasında hâlâ tespit edilebilir ancak popülist söylemin esas olarak, düşük ücretli ve az iş güvencesi olan, sosyal risklere en çok maruz kalabilecek, düşük vasıflı, mavi yakalı alt sınıflar arasındaki en verimli yere denk geldiği düşünülmektedir; bunlar zengin toplumlarda refah devletinin çatlaklarından geçenlerdir. Thomas Piketty’nin etkili çalışması *21.Yüzyılda Kapital* (2014), artan servet ve gelir eşitsizlik seviyesine yeniden dikkat çekmektedir. Son yıllarda, bütün dünya ülkelerindeki çoğu insanın gerçek geliri durgunlaşmış ya da azalmıştır; önemli ekonomik büyümeye rağmen kazanımların bütünü nüfusun ilk yüzde onluk dilimine, hatta yüzde onluk kesime giden kazanımlarında büyük çoğunluğu nüfusun en üst yüzde birlik dilimine gitmiştir (Grafik 10). Alt yüzde 50’lik kesimin ise ya geliri hiç artmamış ya da azalmıştır (Grafik 11). Bu durumda zengin daha da zenginleşirken, fakir daha fakirleşmiştir. 1980’li yıllardan itibaren finansallaşmanın artması ve serbestleşmesi, artan otomasyon ve dış kaynak kullanımı, küreselleşme sayesinde mal ve sermayenin liberalizasyonu ve buna bağlı olarak da emeğin hareketliliğinin artması, mavi yaka işçi sendikalarının erozyonu, neoliberal kemer sıkma politikaları, bilgi ekonomisinin büyümesi ve demokratik hükümetlerin kapasitesinin sınırlı olması nedeniyle ve çokuluslu şirketler tarafından yatırım kararlarını düzenlemek ya da göç akışlarını azaltmak sebebiyle zaten var olan ekonomik eşitsizlikleri daha da kötüleştirmiştir (Sakir, 2016).

Grafik 10. En üst % 1’lik kesimin dünya çapında bazı ülke ve bölgelere göre milli gelirden aldığı pay, 1980-2015

Kaynak: Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2018). World Inequality Report 2018. Berlin: The World Wealth and Income Database, s.44.

Grafik 11. Alt % 50’lik kesimin dünya çapında bazı ülke ve bölgelere göre milli gelirden aldığı pay, 1980-2015

Kaynak: Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2018). World Inequality Report 2018. Berlin: The World Wealth and Income Database, s.45.

ABD’de 17 Eylül 2011 tarihinde başlayan ve aylarca devam eden ‘Wall Street’i İşgal Et’ (Occupy Wall Street) hareketi tam da bu ekonomik eşitsizliklerin muazzam artışını ve üst kesimdekilerin isteklerine daha fazla önem veren politik sistemi protesto etmiştir. ‘Yüzde 1’e karşı Yüzde 99’ bu gösterilerin sloganı haline gelmiştir. 1980’li yıllardan itibaren ABD olağanüstü bir iktisadi makine yaratmıştır fakat görüldüğü üzere, bu makine sadece üst kesimdekiler için çalışmıştır. Wall Street eylemcilerinin de vermek istediği mesaj, piyasaların yeniden kontrol altına alınması ve düzenlenmesi gerektiğidir. Düşünce kuruluşları, devlet kurumları ve medya, eylemcilerin iddialarını doğrulamış ve sadece piyasa sisteminin başarısızlığını değil, aynı zamanda toplumdaki eşitsizliğin de çok büyük ve mazur görülemez olduğunu kabul etmiştir. ‘Biz yüzde 99’uz’ ifadesi halkın bilincinde kendine yer edinmiştir. Wall Street eylemcilerine verilen genel destek, alt ve orta kesimin seslerinin tek başlarına yeterince duyulmadığını düşündüklerinden ileri gelmektedir. Bu tür eylemlere yol açan siyasal ve iktisadi sistemlerin adaletsiz olduğu inancıdır. Bu adaletsizlik aynı zamanda her iki sistemi de zayıflatmaktadır. Bu durumun en önemli belirtisi, bu adaletsiz sistemi yaratan yerleşik güçlere saldıran ve değişim adına gerçek dışı sözler veren popülist ve ekstrem grupların oylarını artırmasıdır (Stiglitz, 2014: 24-30 ,ve 193-194).

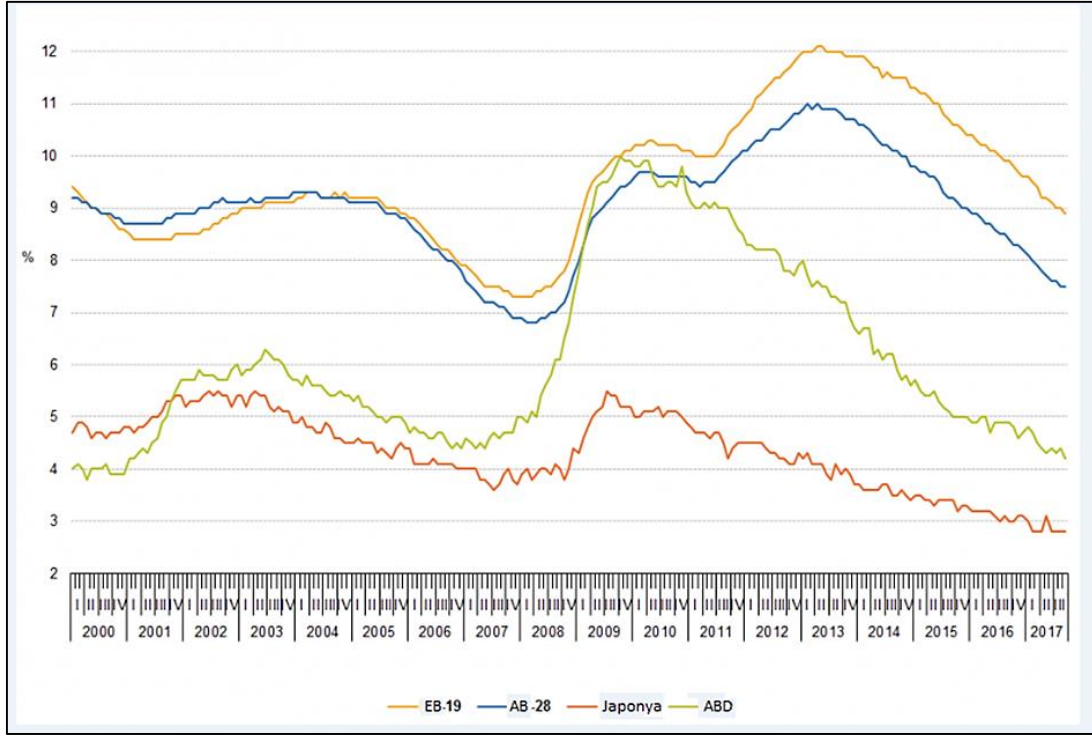
Ekonomik eşitsizlik argümanının çağdaş şekli, bu gelişmeleri, popülizm için yükselen kitle desteğiyle doğrudan ilişkilendirir; bu da küresel pazarlardan kazanan ve kaybedenler arasındaki bölünmeleri yansıttığı ve böylece hayatların ekonomik açıdan güvende olup olmadığı veya güvensiz olup olmadığı gösterilir. Bu argümanda, ekonomik güvenlik açığı, grup içi dayanışmaya, grup normlarına uygunluk ve yabancıların reddine elverişlidir. Tehdit edildiğinde, grupların kendilerini tehdit edici meslekler ve menfaatler olarak gördüğü tehlikelerden korumak için güçlü ve otoriter liderler aramaları düşünülmektedir. Çağdaş olaylardan kaynaklanan endişe – göçmenlerin ve mültecilerin kaçak teknelerle Avrupa’ya sızması, Paris, Brüksel ve İstanbul’da gerçekleştirilen terör eylemlerinden sonraki görüntüler ve kemer sıkma politikaları - artan gelir eşitsizliği, imalat sanayiinde iş kaybı ve durgun ücretlerle bağlantılı ekonomik şikâyetleri artırmakla suçlanmaktadır (Yıldırım ve Erdağı, 2017). Alman Bertelsmann Vakfı’nın Avrupa’da dokuz ülkede yaptığı kamuoyu araştırmasında Fransa ve Almanya’da popülist sağ partilere oy

verenlerin % 70'ten fazlasının, Avusturya'da ise % 69'unun küreselleşmeyi bir tehlike olarak gördükleri için bu partileri tercih ettikleri tespit edilmiştir (Vries ve Hoffmann, 2016: 17).

Bu gelişmelerin Avrupa'daki partilerin seçim haklarında özellikle önemli olduğu varsayılmıştır. Merkez sağda, kıtada giderek büyüyen sekülerleşme ve boş kilise cezaları, Hristiyan demokrat partilerin geleneksel seçim tabanını aşındırmıştır. Bu arada soldaki sosyal bireyselleştirme ve parçalanmanın, geleneksel kolektif örgütlerin kitlesel üyeliğini, sosyal ağlar ve işçi sınıfı topluluklarını harekete geçiren kitle hareketleri, örneğin işçi kooperatifleri ve sendikalarıdır. Geçmişte işçi sınıfı şikayetlerini seferber etme ve ifade etme kanalı olarak işlev gören ortak hareketlerin ve örgütlü emeğin müzakere güçleri giderek küresel pazarlar ve çok uluslu şirketler tarafından kısıtlanmıştır. Merkez soldaki sosyalist ve sosyal demokrat partiler, pasaport bölgelerindeki sanayi işçilerinin sayıca azalması nedeniyle seçim tabanlarını aşındırdığını ve seçim cazibelerini kamu kesimi çalışanlarının ilgisini çekmeye yönelik tüm taraflar olarak genişletmeye zorladığını söylemiştir (Norris ve Inglehart, 2016: 11). Hans George Betz 1994 yılında, etnik azınlıkların ve göçmen nüfusun kötüleşen koşullar, imalat sanayiinde iş kaybı ve yetersiz refah hizmetleri için en çok sosyal açıdan dezavantajlı grupları suçlama eğiliminde olduğunu belirtmiştir. Popülistler genellikle ticaret engelleri ve tarifeler gibi korumacı politikaları savunur ve savaş sonrası toplumlarında olduğu gibi refahı büyütmeyi ve toplum arasında paylaştırmayı başaramayan hükümetlere saldırır. (Trump'ın 'Amerika'yı Yeniden Büyük Yapın' sloganında olduğu gibi). Bu merkez sol partilerin zengin toplumlarda işsiz ve yetersiz ayrıcalıklı bir güvenlik ve refah duygusunu geri getirme konusundaki başarısızlığının sonucu olarak, geleneksel destekçilerinin geçmiş altın çağın yeniden kurulmasını vaat eden popülist partilere kaçtığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, bu argümanlara dayanarak, ekonomik güvensizlik tezi, popülizmi, giderek artmakta olan gelir eşitsizliğinin bir ürünü, küresel pazardaki kaybedenler arasındaki şikayetler, merkez-sol taraflı ana akım partilerle olan hoşnutsuzluk ve ana akım partilerin yanıt verme kapasitesine inancını kaybetmiş olanların seçimi olarak açıklamaktadır (Hirsh, 28 Şubat 2016).

Ulus devletlerin çok sayıda görevleri vardır. Bunların başında ekonomik alandaki görevler gelmektedir. Bunlar; ekonomik ajanların sermayesine güvenli bir pazar ve ekonominin büyümesini gerçekleştirecek ortamı yaratmak, ekonomik yaşamı yürüten mübadeleleri ve hesapları kolaylaştırmak ve kesinleştirmek için para arzını ve para kurumlarını düzenlemek, bu bağlamda makro-istikrarı sağlamak; gerekli hukuk düzenini yürürlükte tutmak; sosyal devlet kimliğini benimsediği ölçüde vatandaşlarının çalışma imkanlarını ve refahını, eğitim-kültür ve sağlık düzeyinin artmasını güvence altına almak doğrultusunda daha ileri bir toplum yaratmak gibi ulus devletlerin küreselleşme sürecine kadar temel ekonomik ve sosyal görevleri olmuştur. Küreselleşme ulus devletin fonksiyonlarını azalttıkça ulus devletin farklı sosyal grupları bir arada tutan birleştiricilik fonksiyonu da azalmaktadır; yoksullaşma, marjinalleşme karşısında dayanışma ihtiyacının artmasıyla birlikte alt-kimlikler öne çıkmaya başlamaktadırlar; bunun sonucundaysa toplumda iç tartışmalar çıkabilmektedir. Farklı etnik-dinsel kimlikli gruplar bir ulusal pazarın varlığı ve sosyal devletin sunduğu hizmetler aracılığıyla refahını daha güvende görüyorsa, ulus devlet çerçevesinde etnik/dinsel alt-kimlik öne çıkmayabilmektedir. Eğer ulusal pazar yerini uluslararası pazara bırakıyorsa, ulus devlet vatandaşının refahını sağlayacak işlevleri yerine getiremiyorsa, aksine uluslararası sermayenin işlerini yürüten bir 'büro'ya dönüşmüşse, buna bağlı olmanın bir nedeni kalmamakta ve işlevini yitiren devlet birleştirici olma özelliğini de yitirmektedir (Kazgan, 2015: 301).

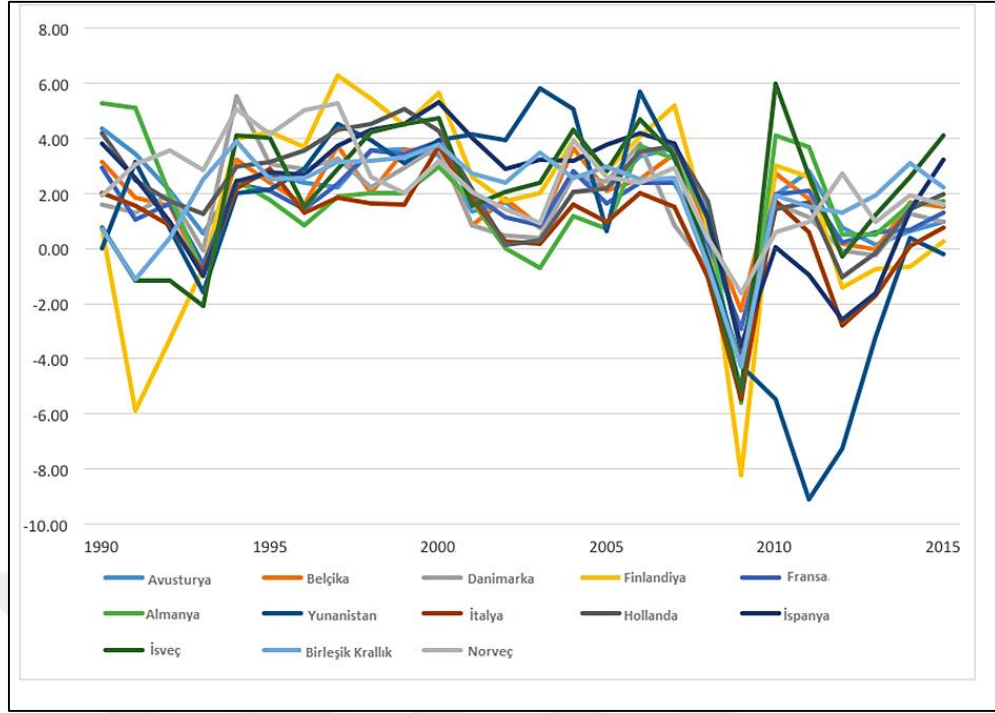
Alt-kimliklerin yükselişinin tamamlayıcı bir ögesi, yabancı düşmanlığı ile ırkçılığın Batı'daki bir çok ülkede işsizliğe ve ekonomik eşitsizliklere, kültürleri farklı toplumlara tepki olarak ortaya çıkması; çıkmakla kalmayıp popülist partiler aracılığıyla siyasal iktidara koalisyonlarla gelmesi (İtalya, Avusturya) ve ya yabancılara karşı katliamlarla kendini göstermesi (Almanya, Belçika) ya da güçlenen bir siyasal akım kimliği taşımasıdır (Fransa, Hollanda). Irkçılıktan çok çeken Avrupa'nın buna tekrar başlıca sahne olması, gerçekten düşündürücüdür. Aynı akım ABD'de Hispanikler ve zencilere yönelik ortaya çıkmaktadır (Kazgan, 2015: 303).

Grafik 12. Bazı Seçilmiş Ülke ve Ülke Gruplarındaki İşsizlik Oranları (2000-2017)

Kaynak: Eurostat. (2017, Eylül). Unemployment rates EU-28 EA-19 US and Japan seasonally adjusted January 2000-September 2017. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Unemployment_rates_EU-28_EA-19_US_and_Japan_seasonally_adjusted_January_2000_September_2017.png (Erişim Tarihi: Kasım, 2017)

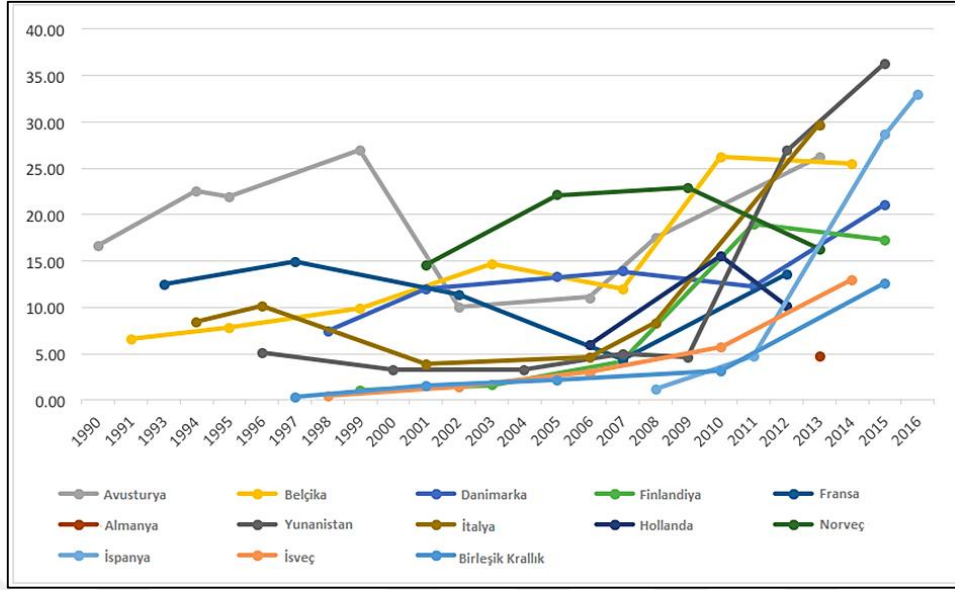
Grafik 12’de ABD, Japonya ve AB ülkelerindeki 2007-2009 krizinden sonra artan işsizlik rakamları görülmektedir. Yüksek işsizlik, geçimlerini sağlayabilmek için çalışmak zorunda olanlara zarar verir; çalışanların çoğu çalışabilecekleri daha az saat ve kazanabilecekleri daha az gelirle karşı karşıya kalırlar. Ama bu durum özellikle de alt kesimi kötü etkiler. Nitelikli işçiler daha az niteliklilerin, daha az nitelikli işçiler de niteliksizlerin yerini alır. Bu grupların her birinin geliri düşse de, en fazla zarar görenler işlerinden olanlar olmuştur. 2007-2009 kriziyle beraber yükselen işsizlik ve bu işsizliğin uzun dönemli olması ABD ve AB toplumlarında huzursuzluğa ve memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Bu memnuniyetsizlik ortamının daha önce de bahsedildiği üzere ABD’de Donald Trump’ın başkan seçilmesinde, Brexit sürecinde ve AB ülkelerinde artan popülist eğilimlerde etkisi oldukça fazladır.

Grafik 13. Bazı Seçilmiş Batı Demokrasilerindeki Yıllık Ekonomik Büyüme İstatistiği (1990-2015)

Kaynak: Archibugi, D., & Cellini, M. (2017, Mart 24). What causes the populist infection? How can it be cured? <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/daniele-archibugi-marco-cellini/what-causes-populist-infection-how-can-it-be-cure> (Erişim tarihi: Kasım, 2017)

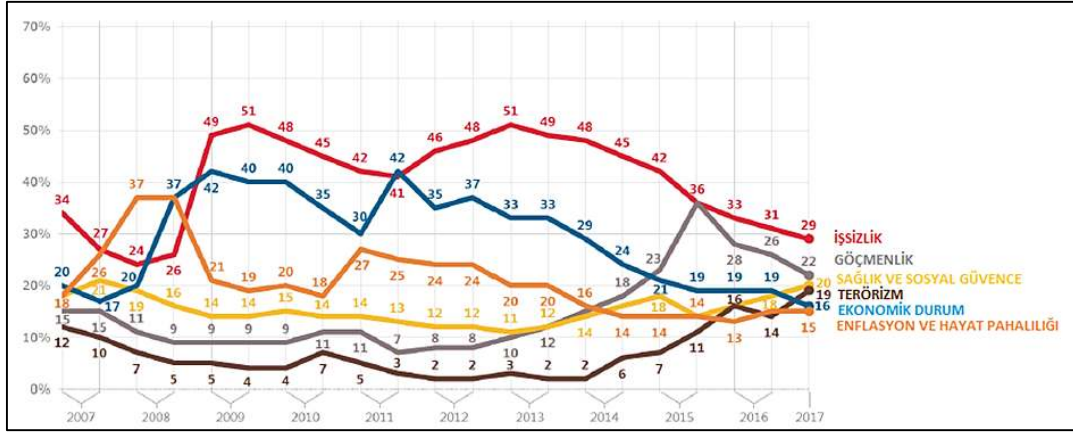
Grafik 13’de ise yine krizden sonra bazı Batı demokrasilerindeki ekonomik büyümenin nasıl düştüğü görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere krizler ve ulus devletlerin bunlara zamanında cevap verememesi ve bu krizlerin pek tabii doğal sonucu olan ekonomik durgunluk ve işsizlik ülke vatandaşlarının bu ekonomik koşullara bir dur diyeceğini vaat eden ve göçmenleri günah keçisi olarak gösteren popülist partilere yakınlıklarının artması da Grafik 14’de gösterilmiştir.

Grafik 14. Bazı Seçilmiş Batı Demokrasilerindeki Popülist Parti Oyları (1990-2016)

Kaynak: Archibugi, D., & Cellini, M. (2017, Mart 24). What causes the populist infection? How can it be cured? <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/daniele-archibugi-marco-cellini/what-causes-populist-infection-how-can-it-be-cure> (Erişim tarihi: Kasım, 2017)

Ekonomik küreselleşme; serbest ticaret, vergilerin düşürülmesi, özelleştirmeler ve finansallaşma yoluyla dünyadaki gelir adaletsizliğini arttırmıştır. Bununla birlikte işsizlik artmış, işçi ücretleri düşmüş ve örgütlü emekçi dayanışması ölmüştür (sendikasılaştırma). Neoliberalizmi içselleştirmiş Batılı hükümetler bunu hiç dert etmemiştir. Şimdi o boşluğu aşırı sağ, yabancı düşmanlığı ve ırkçılıkla doldurmaktadır. Grafik 15’de 2017 yılında AB ülkelerinde Avrupa Komisyonu’nun yaptırdığı Eurobarometer adlı anketin sonuçlarından biri yer almaktadır. Bu grafikte, insanlara kendi ülkelerinde en endişeli oldukları konular sorulmuş ve ekonomik kriz atlatılmasına rağmen hala AB ülkelerinin vatandaşları bu soruyu işsizlik olarak cevaplamıştır. Burada 2007-2009 krizinden sonra Avrupa’da yaşanan 2012 euro krizinin de etkisi vardır. Zaten görüldüğü üzere genel ekonomik durum hakkındaki endişeler 2013 yılından itibaren düşüşe geçmiştir fakat hala en önemli 5 sorun arasındadır.

Grafik 15. Sizce günümüzde ülkenizin karşı karşıya bulunduğu en önemli 2 sorun hangileridir ?

Kaynak: Eurobarometer. (2017, Mayıs). Public Opinion in the European Union First Results Spring 2017. European Union: European Commission, s.9.

Grafikte ayrıca Avrupa’da yaşanan ekonomik krizin ve terör olaylarının faturasının göçmenlere çıkarıldığı da açıkça görülmektedir. AB vatandaşlarına sunulan seçenekler arasında ekonomik durum ve terörizm olmasına rağmen en endişe edilen konular arasında göçmenlik sorunu popülist partilerin seçim propagandalarının da etkileriyle tavan yaptığı 2016 yılından beri düşüşe geçse de ikinci sıradaki yer almaktadır. Bu da bize popülist partilerin söylemlerinin AB toplumunu yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığı konularında fazlaca etkilediğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Avrupa’nın yaşadığı sorunları göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı retoriklerinin arkasına sığınarak okumaya çalışması, aslında hem AB düzeyli politika ve düzenlemelerin etkinliğine set çekmekte hem de 60 yılını verdiği bütünleşme projesi kapsamındaki sosyo-ekonomik ve siyasal entegrasyona zarar vermektedir.

SONUÇ

Çalışmada, günümüz ekonomik koşullarını tayin eden ve neoliberal bir görünüme bürünmüş olan ekonomik küreselleşme süreci ile özellikle 2007-2009 küresel finans krizinden bu yana ABD’de, Birleşik Krallık’ta ve Avrupa ülkelerinde artan popülist eğilimler arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı; neoliberal küreselleşme süreci dünyada ne gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır, neoliberal küreselleşme, herkes için refah ve fırsat artışı mıdır, yoksa eşitsizlik ve adaletsizliğin yeni biçimlerini mi doğurmuştur, neoliberal küreselleşme ABD’de, Birleşik Krallık’da ve Avrupa ülkelerinde popülist eğilimleri güçlendirmiş midir sorularına yanıt bulmaktır.

İlk olarak, neoliberalizm ve küreselleşme kavramları teorik olarak açıklanmış ve tarihsel arka planlarına ışık tutulmuştur. Bunun sonucunda da neoliberalizmin, küreselleşmenin ekonomik boyutuyla doğrudan ilgili olduğu ve bu küreselleşme sürecini desteklediği ortaya çıkartılmıştır. Daha sonra, bu neoliberal küreselleşme sürecinin getirdiği finansallaşma ve serbestleşme uygulamalarının 2007-2009 küresel ekonomik krize yol açtığı sonucuna varılmıştır. Neoliberal küreselleşme yükseldiğinden beri özellikle alt-orta sınıflar içinde ciddi sosyal ve ekonomik sorunlar yaşanmaktadır ve kriz sadece bu sorunları daha üst bir seviyeye taşıyarak endişeleri arttırmıştır. Bu durum artan gelir dağılımını (daha da açık söylemek gerekirse toplumun alt-orta sınıfının milli gelirden aldığı pay düşerken en üst %10’luk ve özellikle % 1’lik kesimin milli gelirden aldığı payın arttığı ve bunun da daha fazla gelir adaletsizliğine neden olması) gözler önüne seren ünlü Fransız ekonomist Thomas Piketty ve Viyana Üniversitesi ekonomi profesörü Engelbert Stockhammer’ın IMF, DTÖ, Dünya Bankası, ILO, UNCTAD, OECD, BLS, Dünya Gelir Veritabanı (WID) verilerini kullanarak hesaplamış oldukları istatistikler ile kanıtlanmıştır. Özetle ikinci bölümde, 2007-2009 küresel ekonomik krizinin ve artan küresel eşitsizliklerin derinlemesine bir incelemesi yapılmış ve aslında sorunun ana kaynağının 2007-2009 krizi değil, bu krizin çıkmasına da yol açan neoliberal küreselleşmenin kendisi olduğu saptanmıştır. Daha sonra özellikle neoliberalizmi benimsemiş merkez partilerin, toplumun alt-orta kesiminin gittikçe büyüyen sancılarını görmezden gelmesi ve kendini giderek güvencesiz hisseden kitlelere o

zamanda bile daha fazla piyasa, daha az devlet ile cevap vermesi sonucu dünyada yeni ve çok şiddetli bir ‘düzene karşı itiraz’ sürecini başlatmıştır. Böyle bir durum, aynı 1930’larda olduğu gibi, sağ popülist akımlar için çok elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Parlamentolar ve Hükümetler (Parlgov) veritabanı, Avrupa Komisyonu’nun yaptırdığı Eurobarometer anketi ve ülkelerin seçim sonuçları istatistikleri aracılığıyla popülist eğilimlerde özellikle 2007-2009 krizinin çıkması ve ardından zaten neoliberalizmin yarattığı olumsuz ekonomik koşulların derinleşmesiyle beraber önemli bir artış görülmektedir.

Çalışma da; ekonomik küreselleşmenin arkasında neoliberalizm ideolojisinin olduğunu iddia edilmektedir. 1980’lerden itibaren ABD ve Birleşik Krallık’tan çıkıp bütün dünyaya yayılan neoliberal küreselleşmenin, yürürlüğe koyduğu ekonomik (serbestleştirme, düşük vergi oranları, devlet müdahalesinin azaltılması ve özelleştirme) ve sosyal (sendikasılaştırma ve refah devletinin küçültülmesi) politikalar sonucunda bütün dünyada gelir adaletsizliğini ve küresel ekonomik eşitsizlikleri arttırdığı işaret etmektedir. Bütün bunların sonucunda ise, artan gelir eşitsizliğinin ve düşen refah seviyesinin (insanların iş bulamaması, var olan işlerinden çıkarılması, sağlık hizmeti ve sosyal güvence alamaması, çocuklarına iyi bir eğitim alıramaması gibi) ve neoliberalizmi benimseyen hükümetlerin buna seyirci kalmasının ardından toplumların alt-orta sınıflarını kızgınlık ve öfkeye sevk ettiği ve anti-elitist ve düzen karşıtı bir tepkiye sebep olmuştur.

2015 ve 2016 yıllarında Çay Partisi Hareketi’nin ve Donald Trump’ın sürpriz yükselişleriyle, çalışmada anlaşıldığı şekliyle popülizm, Amerikan siyaseti için önemli bir konu haline gelmiştir. Aşıkardır ki yığınların ‘öfkesi’ bir rol oynamıştır ama tek başına ‘öfke’ popülist eğilimleri açıklamak için yeterli değildir. Bu öfkenin arkasındaki nedenler ekonomik ve kültürel konulara dayanmaktadır. Çalışmada ekonomik konular üzerinde durulmuştur çünkü ekonomik eşitsizlikler toplumlarda hem siyasal hem de sosyal eşitsizliklere neden olmaktadır ve bu da doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan kültürel sorunları ortaya çıkarmaktadır veya kültürel açıdan olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ayrıca kültürel konularda yaşanan pek çok değişim, sonucunda çok sayıda bireyin hayatı etkilenmez fakat Amerikan ekonomisinde yaşanan bir değişim çok sayıda insanı hatta çalışmada da bahsedildiği

üzere toplumun büyük bir bölümüne tekabül eden alt-orta sınıfı derinden etkileyebilir. Bu yüzden ekonomik meselelerin önemini vurgulamak kültürel meselelerden çok daha önemlidir.

Nitekim ABD’de esas sorun, çok gerçek maddi yakınmalar ve özellikle çok sayıda Amerikalının maddi çıkarlarının Washington’da temsil edilmediği hissidir. Popülistlere göre ise problem, kapitalistlerin, rekabete ve herkese faydası dokunan kahraman girişimci gibi imgelerde kendilerini haklı çıkarmaya çalışmalarına giderek daha az yer bırakan ekonomi değildir. Bunun yerine problemin, işleri çalan Meksikalılar olduğu söylenir. Aynı şekilde Avrupa ülkelerinde de radikal sağın sözcüleri göçmenleri onları sömüren firmaların çıkarları hizmet eden bir göç politikasının kurbanları olarak gösterirler, Bu arada, göçmenler gelişmiş ülkelerdeki işsizliğin sorumlusu olan günah keçileri haline getirilir. Göçmenler günah keçisi olarak gösterilen ve suçlanan gruplardan biridir, ancak bunun yanında Avrupa Birliği kurumları (yani Brüksel teknokratları) da günah keçisi olarak değerlendirilir. Bu çerçevede, küreselleşme bulanık nitelikte finansal ve ticari elitlerin faaliyetlerinin bir sonucu olarak görülür. Dolayısıyla küreselleşme, maskeli bir şekilde ilerler, erişilmesi imkansızdır; Avrupa Birliği ise bir Truva atıdır.

İşte bu şekilde insanların memnuniyetsizliklerinden ve hoşnutsuzlarından yararlanan popülist partiler ve hareketler ABD’de, Birleşik Krallık’ta ve birçok Avrupa ülkesinde çok önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Birleşik Krallık’ta popülizm rüzgarı Brexit süreciyle kendisini göstermiştir. Birleşik Krallık’ta 24 Haziran 2016’da yapılan referandumda sandıktan AB’den ayrılma kararı çıkmıştır. ABD’de popülizm dalgasını arkasına alan Donald Trump, 2016 yılında ABD’nin 58. Başkanı seçilmiştir. 2013-2017 yılları arasında sırasıyla İtalya’da Beş Yıldız Hareketi, Macaristan’da Jobbik Partisi, İsveç’te İsveç Demokratları, İsviçre’de İsviçre Halk Partisi, Polonya’da Hak ve Adalet Partisi, Danimarka’da Danimarka Halk Partisi, Hollanda’da Özgürlük Partisi, Fransa’da Ulusal Cephe, Almanya’da Almanya için Alternatif ve son olarak da Avusturya’da Avusturya Özgürlük Partisi oylarını önemli ölçüde artırmıştır.

Popülizm, temsili demokrasinin sürekli bir gölgesidir. Her zaman, güç sahibi seçkinlere itiraz ederken bir aktörün ‘gerçek halk’ adına konuşma ihtimali vardır. Popülistler temsil ilkesine karşı değildir, sadece kendilerinin meşru temsilciler olduğu konusunda ısrarcıdırlar. Seçkinleri eleştiren herkes popülist olarak görülmemelidir. Popülistler seçkin karşıtı olmanın yanı sıra çoğulculuk karşıtıdır. Sadece kendilerinin halkı temsil ettiği iddiasında bulunurlar. Bütün diğer siyasi rakiplerini meşru olarak görmezler ve onların destekçileri halkın bir parçası değildir. Bu yüzden popülistlerin dışlayıcı ve kutuplaştırıcı uygulamaları, demokrasi için gerçek bir tehdit olmalarından dolayı eleştirilmelidir ve karşı gelinmelidir. Çalışmada, her ne kadar Yunanistan’da SYRIZA (Radikal Sol Koalisyon) ve İspanya’da Podemos (Yapabiliriz) partileri Avrupa’da yaşanan ekonomik kriz, işsizlik ve eşitsizliği çözmek için arayışta olan insanların bir araya gelmeleriyle oluştuğundan ve düzen karşıtı olduklarından dolayı sol pozisyonda olan popülist partiler olarak nitelendirilseler de ayrıştırıcı bir dil kullanmadıkları ve demokrasi için bir tehdit oluşturmadıklarından dolayı diğer popülist partilerden ayrılmaktadırlar. Bu yüzden çalışmada bu partilere popülist eğilimleri artırıcı bir etkisi olmadığından detaylı bir şekilde yer verilmemiştir.

Eğer çok fazla serbestleştirilen piyasalar; ulus-devletler ve hükümetleri tarafından tekrar dizginlenmezse, eğer hükümetler vatandaşlarının yaşadığı sosyal ve ekonomik sorunları gidermek için bir an önce politikalar ve projeler oluşturmazsa , eğer merkez sağ ve sol siyasetçiler küresel sermaye yerine kendi vatandaşlarına ulaşmak için daha çok çaba göstermezlerse o zaman radikal sağ partilere olan eğilimler de artmaya devam edecek ve medeniyetler ve uluslar hatta aynı ulusun toplumları arasında duvarlar örülmeye başlanacaktır. Ancak, geleceğimiz duvarlarla değil köprülerle inşa edilmelidir.

Çalışmada zamanın ruhuna ayak uydurulmak istenmiş ve güncel bir konu ele alınmıştır. Konunun güncel olması nedeniyle de akademik doküman olarak çok az sayıda kaynağın bulunması çalışmadaki en büyük zorluk olmuştur. Bundan sonraki araştırmalarda; popülist liderlerin veya partilerin vaat ettikleri gibi ekonomik korumacılık ve ulusal güvenlik için tecritçilik mi yoksa neoliberal küreselleşmenin yeni biçimleri mi ve daha kozmopolit bir dünya mı öne çıkacaktır ? sorusu

incelenebilir. Neoliberal küreselleşmenin olumsuz sonuçlarının ve buna bağlı olarak artan popülist eğilimlerin hem ABD’de, Birleşik Krallık’ta ve Avrupa ülkelerinde hem de bütün dünya ülkelerindeki insanların üzerindeki etkilerinin önemi dikkate alınacak olursa bu konuda daha fazla akademik araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışmada bu hedefe bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adadağ, Ö., & Yıldızcan, C. (2011). *Küreselleşme ve Demokrasi: Küreselleşmenin Farklı Yüzleri*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Adda, J. (2013). *Ekonominin Küreselleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aglietta, M. (2012). The European Vortex. *New Left Review*(75), 15-36.
- Akışık, O. (2013, Mart 2013). *İtalya seçimleri moralleri bozdu*. Kasım 2017 tarihinde Dünya Haber Web Sitesi: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/italya-secimleri-moralleri-bozdu/15819> adresinden alındı
- Aktoprak, E., & Kaya, A. (2016). *21.Yüzyılda Milliyetçilik: Teori ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alvaredo, F., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2018). *World Inequality Report 2018*. Berlin: The World Wealth and Income Database.
- Archibugi, D., & Cellini, M. (2017, Mart 24). *What causes the populist infection? How can it be cured?* . Kasım 2017 tarihinde Opendemocracy Web Sitesi: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/daniele-archibugi-marco-cellini/what-causes-populist-infection-how-can-it-be-cure> adresinden alındı
- Arıboğan, D. Ü. (2017). *Duvar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ball, T. (2016, Ağustos 25). *Dr. Tim Ball: What McLuhan got right (and wrong) about the "global village"*. Kasım 2016 tarihinde https://www.therebel.media/tim_ball_what_mcluhan_got_right_and_wrong_about_the_global_village adresinden alındı
- Bayram, İ. E. (2013). Finans Odaklı Büyüme ve Avrupa'da Sosyal Refah Devletinin Geleceği: Kriz Sürecinde İsveç ve İrlanda Deneyimleri. F. Şenses, Z. Öniş, & C. Bakır içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 143-166). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BBC. (2017, Eylül 24). *Almanya'da Merkel 4. kez genel seçimi kazandı, AfD yüzde 13 oyla Meclis'e girdi*. Ekim 2017 tarihinde BBC Türkçe Web Sitesi: <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41380859> adresinden alındı
- Bianet. (2014, Ekim 15). *İsveç Seçim Sonuçları Kaygılı Bir Politik Ortam Yarattı*. Kasım 2017 tarihinde Bianet Web Sitesi: <https://bianet.org/bianet/siyaset/159156-isvec-secim-sonuclari-kaygili-bir-politik-ortam-yaratti> adresinden alındı

- Bianet. (2015, Ekim 26). *Polonya Seçimleri: Ultranasyonalist, Euroseptik ve Popülistlerin Zaferi*. Kasım 2017 tarihinde Bianet Web Sitesi: <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/168645-polonya-secimleri-ultranasyonalist-euroseptik-ve-populistlerin-zaferi> adresinden alındı
- BLS, U. (2018). *USA BLS Data*. Ocak 2018 tarihinde USA Bureau of Labor Ististics Web Sitesi: <https://data.bls.gov/pdq/SurveyOutputServlet> adresinden alındı
- Boratav, K. (2015). *Dünyadan Türkiye'ye İktisattan Siyasete*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Boyraz, C. (2014). Küresel Üretim, Ticaret ve Finans. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 409-452). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chait, J. (2016, Mayıs 19). *Donald Trump Hasn't Killed the Tea Party. He Is the Tea Party*. Haziran 2016 tarihinde New York Magazine Web Sitesi: <http://nymag.com/daily/intelligencer/2016/05/donald-trump-is-the-tea-party.html> adresinden alındı
- CNNTÜRK. (2017, Aralık 19). *Avusturya'da aşırı sağ koalisyon hükümeti göreve başladı*. Aralık 2017 tarihinde CNNTÜRK Web Sitesi: <https://www.cnnturk.com/dunya/avusturyada-asiri-sag-koalisyon-hukumeti-goreve-basladi> adresinden alındı
- Dailymail. (2016, Aralık 9). *David Cameron predicts death of the Euro as he tells American students*. Mart 2017 tarihinde Dailymail Web Sitesi: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4015742/David-Cameron-predicts-death-Euro-tells-American-students-Populism-cost-job.html> adresinden alındı
- Demir, F. (2013). Büyük İstikrar Döneminden Büyük Durgunluk Dönemine: Krizdeki Kapitalizm veya Kriz Kapitalizmi. F. Şenses, Z. Öniş, & C. Bakır içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dennison, S., & Pardijs, D. (2016). *The World According to Europe's Insurgent Parties: Putin, Migration and People Power*. London: European Council on Foreign Relations.
- Deutsche Welle. (2015, Haziran 16). *AP'de aşırı sağcı grup kuruldu*. Haziran 2016 tarihinde Deutsche Welle Türkçe Web Sitesi: <http://www.dw.com/tr/apde-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-sa%C4%9Fc%C4%B1-grup-kuruldu/a-18520981> adresinden alındı

- Deutsche Welle. (2016, Kasım 10). *Donald Trump'ın yapılacaklar listesi* . Kasım 2017 tarihinde Deutsche Welle Türkçe Web Sitesi:
<http://www.dw.com/tr/donald-trump%C4%B1n-yap%C4%B1lacaklar-listesi/a-36331324> adresinden alındı
- Döring, H., & Manow, P. (2016, Mart). *Parliaments and governments database (ParlGov) 'Elections' dataset*. Ağustos 2016 tarihinde ParlGov Web Sitesi:
<http://www.parlgov.org/> adresinden alındı
- Dumenil, G., & Levy, D. (2001, Kasım 21). Costs and Benefits of Neoliberalism.A Class Analysis. *Review of International Political Economy*.
- Esen, B. (2017, Mayıs 4). *Yükselen popülist dalga: Yeni çağın eski illüzyonu*. Haziran 2017 tarihinde T24 Web Sitesi:
<http://t24.com.tr/k24/yazi/populizm,1213> adresinden alındı
- Eurobarometer. (2017, Mayıs). *Public Opinion in the European Union First Results Spring 2017*. European Union: European Commission. Kasım 2017 tarihinde Avrupa Komisyonu Resmi Web Sitesi:
<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2142> adresinden alındı
- Euronews. (2014, Nisan 7). *Macaristan'da aşırı sağ güçleniyor*. Kasım 2017 tarihinde Euronews Web Sitesi:
<http://tr.euronews.com/2014/04/07/macaristan-da-asiri-sag-gucleniyor> adresinden alındı
- Eurostat. (2017, Eylül). *Unemployment rates EU-28 EA-19 US and Japan seasonally adjusted January 2000-September 2017*. Kasım 2017 tarihinde Eurostat Statistics Resmi Web Sitesi: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Unemployment_rates_EU-28_EA-19_US_and_Japan_seasonally_adjusted_January_2000_September_2017.png adresinden alındı
- Ford, R., & Poret, P. (1991). Business Investment: Recent Performance and Some Implications for Policy. *OECD Economic Studies*.
- Foster, J. B. (2008). *Kapitalizmin malileşmesi ve kriz*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Foucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics Lectures at the College de France 1978-1979*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Fülberth, G. (2014). *Kapitalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Guardian, T. (2008, Eylül 22). *Wall Street crisis: Investment banks succumb to collapse in confidence* . Ağustos 2017 tarihinde The Guardian Gazetesi Web Sitesi:<https://www.theguardian.com/business/2008/sep/22/morganstanley.gol-dmansachs> adresinden alındı
- Güven, A. B. (2013). IMF, Dünya Bankası ve Küresel Kriz: Yeni Dengeler, Eski Yönelimler. F. Şenses, Z. Öniş, & C. Bakır içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 41-61). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Harvey, D. (2007). Neoliberalism as a Creative Destruction. *Sage Publications American Academy of Political and Social Science*, 610, 22-44.
- Harvey, R. (2016, Haziran 22). *Donald Trump and the Rise of the Far Right on Both Sides of the Atlantic* . Temmuz 2016 tarihinde truth-out web sitesi: <http://www.truth-out.org/news/item/36523-donald-trump-and-the-rise-of-the-far-right-on-both-sides-of-the-atlantic> adresinden alındı
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., & Perraton, J. (1999). *Contents and Introduction in Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Stanford: Stanford Universtiy Press.
- Helleiner, E. (2009). Crisis and Response.Five Regulatory Agendas in Search of an Outcome. *International Politik und Gesellschaft*(1), 11-26.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hirsh, M. (2016, Şubat 28). *Why Trump and Sanders Were Inevitable*. Haziran 2016 tarihinde Politico Web Sitesi: <https://www.politico.com/magazine/story/2016/02/why-donald-trump-and-bernie-sanders-were-inevitable-213685> adresinden alındı
- Hürriyet. (2015, Haziran 19). Kasım 2017 tarihinde Hürriyet Gazetesi Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/danimarkada-ulke-yonetimi-sag-partilere-gecti-schmidt-istifa-etti-29325677> adresinden alındı
- Hürriyet. (2016, Haziran 24). *İngiltere AB'den çıkıyor... Brexit referandumundan sonra Cameron istifa kararı aldı...* . Kasım 2017 tarihinde Hürriyet Gazetesi Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-haberleri-ingiltere-abden-cikti-mi-referandumda-sasirtan-sonuc-40121490> adresinden alındı
- ILO. (2008). *World of Work Report: Income inequalities in the age of financial globalization*. Geneva: ILO.

- IMF. (2002). *World Economic Outlook: Recessions and recoveries*. Washington D.C.: IMF.
- IMF. (2007). *World Economic Outlook: Globalization and Inequality*. Washington D.C.: IMF.
- İnsel, A. (2004). *Neo-Liberalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Irvine, N. (2014, Eylül 26). *The Benefits of Economic Expansions Are Increasingly Going to the Richest Americans*. Aralık 2017 tarihinde The New York Times Web Sitesi: <https://www.nytimes.com/2014/09/27/upshot/the-benefits-of-economic-expansions-are-increasingly-going-to-the-richest-americans.html> adresinden alındı
- Karataş, T. (2011). Küreselleşme Sürecinde Finans Kapitalin Yükselişi ve 2007-2009 Dünya Ekonomik Krizi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazgan, G. (2015). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, G. (2016). *Liberalizmden Neoliberalizme*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Klein, N. (2010). *Şok Doktrini - Felaket Kapitalizminin Yükselişi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kutlay, M. (2013). Euro Krizinin Politik Ekonomisi ve AB'nin Uluslararası Sistemdeki Geleceği. F. Şenses, Z. Öniş , & C. Bakır içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 169-184). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. Ankara: EPOS Yayınları.
- Lazonick, W., & O'Sullivan, M. (2000, Şubat 1). Maximizing shareholder value: a new ideology for corporate governance. *Economy and Society*, 29(1), 13-35.
- Maher, R. (2017, Şubat 21). *Europe's Far Right Got a Trump Boost, but Will They Govern?* Mart 2017 tarihinde Telesurtv Web Sitesi: <https://www.telesurtv.net/english/opinion/Europes-Far-Right-Got-a-Trump-Boost-but-Will-They-Govern-20170221-0006.html> adresinden alındı
- Marx, K. (1973). *Grundrisse: Outlines of the Critique of Political Economy*. Harmondsworth: Penguin.
- Merriman, J. (2010). *A History of Modern Europe*. New York: W. W. Norton & Company.

- Milbank, D. (2016, Nisan 1). *Trump's many racist supporters*. Haziran 2016 tarihinde Washingtonpost Web Sitesi: https://www.washingtonpost.com/opinions/trumps-many-bigoted-supporters/2016/04/01/1df763d6-f803-11e5-8b23-538270a1ca31_story.html?utm_term=.9b45ff63fa84 adresinden alındı
- Milliyet. (2017, Mayıs 8). *Fransa sonuçları resmen açıklandı*. Haziran 2017 tarihinde Milliyet Gazetesi Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-fransa-da-sonuc-dunya-2446419/> adresinden alındı
- Milliyet. (2017, Mart 15). *Hollanda seçim sonuçları belli oldu*. Nisan 2017 tarihinde Milliyet Gazetesi Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-ve-sonuclar-belli-olu-dunya-2414370/> adresinden alındı
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. New York: Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2014). Fighting the system? Populist radical right parties and party system change. *Part Politics*, 20(2), 217-226.
- Mudde, C. (2015, Ağustos 26). *'The Trump phenomenon and the European populist radical right'*. Mart 2016 tarihinde Washington Post Web Sitesi: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/08/26/the-trump-phenomenon-and-the-european-populist-radical-right/?utm_term=.824bb3ffde01 adresinden alındı
- Mudde, C. (2017, Mart 20). *We Are Thinking About Populism Wrong And it's costing us*. Mayıs 2017 tarihinde Huffingtonpost Web Sitesi: https://www.huffingtonpost.com/entry/populism-wrong-cost_us_58cf03e4b0be71dcf63e6c adresinden alındı
- Mudde, C., Zaslove, A., & Akkerman, A. (2014). How Populist Are the People ? Measuring Populist Attitudes in Voters. *Comparative Political Studies*, 47(9), 1324-1353.
- Mutlu, K. (2013). Küresel Kriz Sonrasında Doha Turu Müzakerelerinde Değişen Dinamikler ve Küresel Ticaretin Yönetişime Etkileri. F. Şenses, Z. Öniş , & C. Bakır içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 65-87). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Müller, J. W. (2016). *Popülizm Nedir ?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Norris, P. (2005). *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. New York: Cambridge University Press.

- Norris, P. (2016, Mart 11). 'Its not just Donald Trump: Authoritarian populist is rising across the West. Here's Why'. *Washington Post/Monkey Cage*. Ağustos 2016 tarihinde CNN Web Sitesi: <http://edition.cnn.com/election/primaries/polls> adresinden alındı
- Norris, P., & Inglehart, R. (2011). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, P., & Inglehart, R. (2016). Trump, Brexit, and the rise of Populism: Economic have-nots and cultural backlash. *Harvard Kennedy School Faculty Research Working Paper Series*(16-026).
- NTV . (2017, Ocak 20). *Yemin eden Donald Trump resmen ABD Başkanı oldu*. Kasım 2017 tarihinde NTV Haber Web Sitesi: <https://www.ntv.com.tr/dunya/yemin-eden-donald-trump-resmen-abd-baskani-oldu,4DrwPPn5NkKMPQhatpfXig> adresinden alındı
- NTV. (2015, Ekim 19). *İsviçre'de sandıktan aşırı sağ parti çıktı*. Kasım 2017 tarihinde NTV Haber Web Sitesi: <https://www.ntv.com.tr/dunya/isvicrede-sandiktan-asiri-sag-parti-cikti,GBJcAPzv8kSz0YO7W8-mgA> adresinden alındı
- O'Brien, R., & Williams, M. (2010). *Global Political Economy: Evolution and Dynamics*. Basingstoke: Palgrave Macmillian.
- Ohmae, K. (2005). *The Next Global Stage Challenges and Opportunities in Our Borderless World*. New jersey: Pearson Education.
- Onaran, Ö. (2007, Mart). Wage Share, Globalization, and Crisis:The case of manufacturing industry in Korea, Mexico, and Turkey. *Vienna University Political Economy Research Institute Working Paper Series*(132).
- Orhangazi, Ö. (2007, Ekim). Financialization and Capital Accumulation in the Non-Financial Corporate Sector: A Theoretical and Empirical Investigation of the U.S. Economy: 1973-2003. *Vienna University Political Economy Research Institute Working Paper Series*(149).
- OXFAM. (2017). *An economy for the 99%*. Oxford: Oxfam International.
- Örs, H., & Berktaş, F. (2015). *19.Yüzyıldan 20.Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Özbey, E. E. (2016, Haziran 27). *Brexit Meselesi ve Referandum Kararının Avrupa Birliği'ne Yansımaları*. Kasım 2017 tarihinde Birikim Dergisi Web Sitesi: <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/7780/brexit-meselesi-ve-referandum-kararinin-avrupa-birligi-ne-yansimalari#.WoJhOHyYPDc> adresinden alındı
- Perspektif, A. (2015, Ocak 16). *Avrupa'nın Yükselen Aşırı Sağ ile İmtihanı*. Kasım 2016 tarihinde Akademik Perspektif Web Sitesi: <http://akademikperspektif.com/2015/01/16/avrupanin-yukselen-asiri-sag-ile-imtihani/> adresinden alındı
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda KAPİTAL*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pusula Haber. (2015, Ekim 19). *İsviçre'de seçimleri sağ partiler kazandı*. Kasım 2017 tarihinde Pusula Haber Web Sitesi: <http://pusulaswiss.ch/isvicrede-secimleri-sag-partiler-kazandi.html/> adresinden alındı
- Reuss, A. (2009, Kasım). *What can the crisis of U.S. capitalism in the 1970s teach us about the current crisis and its possible outcomes?* Kasım 2016 tarihinde Dollars and sense Web Sitesi: <http://www.dollarsandsense.org/archives/2009/1109reuss.html> adresinden alındı
- SAGE, J. (2017, Kasım). *Sage Journals Browse*. Kasım 2017 tarihinde <http://journals.sagepub.com/action/showPublications> adresinden alındı
- Sakir, S. (2016, Kasım 21). *Neoliberalism And The Rise Of Right-Wing Politics*. Ocak 2017 tarihinde Huffingtonpost Web Sitesi: http://www.huffingtonpost.ca/salman-sakir/rise-of-right-wing-politics_b_13096590.html adresinden alındı
- Sander, O. (2011). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Smith, A. (2014). *Milletlerin Zenginliği Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stiglitz, J. (2014). *Eşitsizliğin Bedeli*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stockhammer, E. (2009, Nisan). The finance-dominated accumulation regime, income distribution and the present crisis. *Vienna University of Economics & B.A.Department of Economics Working Paper Series*(127).
- Stockhammer, E. (2010). Neoliberalism, Income Distribution and the Causes of the Crisis. *Research on Money and Finance Discussion Paper*(19).

- Stockhammer, E. (2013, Kasım 26). Rising inequality as a cause of the present crisis. *Cambridge Journal of Economics*, 39(3), s. 1-24.
- Stockhammer, E., & Sotiropoulos, D. (2012, Temmuz). Rebalancing the Euro area: the costs of internal devaluation. *Post Keynesian Economics Study Group Working Paper*(1206).
- T24. (2008, Kasım 19). *Trilyon dolarlık kurtarma paketleri, iflas, işsizlik, durgunluk....* Kasım 2017 tarihinde T24 Haber Web Sitesi: <http://t24.com.tr/haber/trilyon-dolarlik-kurtarma-paketleri-iflas-issizlik-durgunluk,17187> adresinden alındı
- Tayfur, M. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Güney Avrupa'nın Borç Krizi: Yunanistan, İspanya ve Portekiz. F. Şenses, Z. Öniş, & C. Bakır içinde, *Ülke Deneyimleri Işığında Küresel Kriz ve Yeni Ekonomik Düzen* (s. 187-217). İstanbul: İletişim Yayınları.
- UNCTAD. (2009). *Trade and Development Report 2009*. New York: United Nations.
- Viotti, P., & Kauppi, M. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Vries, C., & Hoffmann, I. (2016). *Fear not Values. Public opinion and the populist vote in Europe*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- WDR. (2002). *World Development Report: 2002*. Washington D.C.: World Bank. World Bank Group Web Sitesi. adresinden alındı
- Whelan, K. (2011, Mayıs). Ireland's Sovereign Debt Crisis. *UCD Centre For Economic Research Working Paper Series*(11/09).
- Yalçınkaya, T. (2016). *Küresel Kapitalizm ve Ekonomi Politikaları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Yeldan, E. (2010). *Küreselleşme, kim için ?* İstanbul: Yordam Kitap.
- Yiğenoğlu, K. (2017). Finansallaşma Sürecinde Amerika'da Yükselen Popülizm. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 2(2), 106-116.
- Yıldırım, K., & Erdağı, B. (2017, Mayıs 4). *Büyük Gerileme: Neoliberalizmin krizi ve sağ popülizmin yükselişi* . Haziran 2017 tarihinde t24 web sitesi: <http://t24.com.tr/k24/yazi/buyuk-gerileme,1214> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

27 Ağustos 1992 tarihi, İstanbul ili Şişli ilçesi doğumluyum. İlkokul, Ortaokul ve Lise öğrenimimi yine aynı ilçede tamamladıktan sonra, 2010 yılında Yeditepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi (İngilizce) bölümüne kaydoldum. Bu bölümden 2015 yılında mezun olduktan sonra yine aynı yıl Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladım.

Özel ilgi alanlarım, siyasi tarih, iktisat tarihi, siyaset sosyolojisi, siyasi ideolojiler ve uluslararası ilişkiler teorileri olup, iyi derecede İngilizce bilmekteyim.

Ali Sencan GÖKKURT